Evaluatie natuurbeleid provincie Utrecht 1992 – 2012

Inhoud

0. Samenvatting ... 2
1. Inleiding ... 5
2. Kwantiteit natuur ... 6
3. Kwaliteit natuur ... 7
   3.1 Ontwikkeling biodiversiteit in biotopen ... 7
   3.2 Biodiversiteit in beheertypen (via SNL gesubsidieerde natuur) ... 26
   3.3 Ontwikkeling bedreigde soorten ... 32
4. Evaluatie inzet en effect van instrumenten ... 38
   4.1 Beheer bestaande natuur ... 38
   4.2 Herstel bestaande natuur ... 38
   4.3 Natuurontwikkeling ... 39
   4.4 Agrarisch natuurbeheer ... 41
      4.4.1 Botanisch beheer van percelen ... 41
      4.4.2 Botanisch randenbeheer ... 41
      4.4.3 Weidevogelbeheer ... 41
   4.5 Ecologische Verbindingszones ... 42
   4.6 Ontsnipperingsmaatregelen: aanleg ecoducten / grote en kleine faunapassages ... 42
   4.7 Soortenbeleid/leefgebiedenbenadering ... 44
   4.8 Bermbeheer ... 44
   4.9 Verdrogingsbestrijding ... 45
   4.10 Ruimtelijk beleid: “Nee, tenzij” ... 45
   4.11 Ruimtelijk beleid: “Waardevolle natuur buiten EHS” ... 45
   4.12 Groene wet- en regelgeving ... 46

Bijlage 1: Doelen Beleidsplan natuur en landschap provincie Utrecht (BNLU) uit 1992 ... 48

0. Samenvatting

In dit document worden de resultaten van de analyse beschreven die is uitgevoerd in het kader van de evaluatie van het natuurbeleid ten behoeve van de opstelling van het nieuwe document Natuurbeleid 2.0. Hiervoor zijn de doelstellingen van het Beleidsplan Natuur en Landschap Utrecht (BNLU) uit 1992 vergeleken met de resultaten ten aanzien van de kwantiteit van de natuur, de kwaliteit van de natuur en de effectiviteit van de inzet van instrumenten. Hieronder volgen de belangrijkste conclusies:

Kwantiteit natuur

In 1992 wilden we ca. 11.230 ha nieuwe natuur aan de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) toevoegen. Dit moest gerealiseerd zijn voor 2018. Op dit moment zou dan nog ca. 6.000 ha moeten worden gerealiseerd. De realisatie van nieuwe EHS is dus achtergebleven bij de doelstelling uit 1992. Bij de herijking van de EHS in 2012 is in het Akkoord van Utrecht afgesproken dat er 1.500 hectare EHS tot 2018 wordt gerealiseerd. Gebieden ter grootte van 1.500 hectare die van minder belang worden geacht voor het functioneren van de EHS worden ontgrensd. De overige geplande natuurgebieden (circa 3.000 ha) die nu nog in de EHS liggen, worden in een nieuwe zogenoemde groene contour gelegd. In deze groene contour is het mogelijk natuur te ontwikkelen. Bij realisatie van natuur wordt deze toegevoegd aan de EHS.

Kwaliteit natuur

Bij de analyse van de ontwikkeling van de biodiversiteit is gebruik gemaakt van gegevens van de provinciale flora- en fauna-inventarisatie, aangevuld met beschikbare gegevens uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Gegevens van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Het Utrechts Landschap zijn hierin nog niet opgenomen. Daarnaast vormen de trendrapportages van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) waar in gegevens van de Provincie Utrecht, de terreinbeherende organisaties (TBO's) en de particuliere gegevensbeherende organisaties (PGO's) verzameld en geanalyseerd worden, een belangrijke bron. Ook studies en analyses door het Planbureau voor de Leefomgeving en het Centraal Bureau voor de Statistiek zijn benut.

Zowel de verandering in kwaliteit van biotopen en beheertypen als de trends van de verschillende bedreigde soorten zijn geëvalueerd. De resultaten van de analyses zijn besproken met de TBO's en zij herkennen en onderschrijven de waargenomen trends.

a. Ontwikkeling kwaliteit van biotopen
   Bijzondere plant- en diersoorten komen verspreid door de gehele provincie Utrecht voor. Binnen de EHS zijn de aantallen soorten hoger, maar ook buiten de EHS zijn belangrijke natuurwaarden aanwezig. De samenhang van EHS gebieden en vergelijkbare biotopen buiten de EHS (wateren, houtwallen, bermen, stadsparken, enz.) is van belang voor het voortbestaan van veel soorten. In dit rapport zijn alle Utrechtse biotopen afzonderlijk geanalyseerd en beoordeeld op voor- of achteruitgang.
   In het algemeen kan gesteld worden dat er relatief weinig gebieden zijn met een heel hoge biodiversiteit (deze liggen vooral binnen de EHS). In deze gebieden is de trend gemiddeld stabiel wat betreft oppervlakte en aantal soorten, dankzij inrichting en beheer. De trend in gebieden met gemiddelde of lagere natuurwaarden is voor een aantal biotopen negatief, zowel binnen de EHS als daarbuiten, qua oppervlakte als qua aantal soorten. Door deze achteruitgang in grote gebieden van de provincie neemt de totale biodiversiteit sinds de jaren negentig van de vorige eeuw af. Dit is het gevolg van intensief agrarisch landgebruik en/of verslechterende milieuomstandigheden (verdroging, nutriënten). Met name in de minder voedselrijke, watergebonden biotopen is de achteruitgang sterk.
   Voor een aantal andere biotopen is de trend positief. Opvallend is de toename van vooral planten en libellen in nieuwe stedelijke gebieden, waar bij inrichting en beheer goed rekening gehouden wordt met natuur.
b. Ontwikkeling kwaliteit van beheertypen (via SNL gesubsidieerde natuur)
   In dit rapport zijn alle beheertypen, die in Utrecht worden toegepast, afzonderlijk beoordeeld op effectiviteit. De diverse beheertypen laten een wisselend beeld zien wat betreft de ecologische betekenis (zowel nationaal als internationaal) als wat betreft de trend. Hoewel qua oppervlakte klein hebben bijvoorbeeld de kranswierwateren (onder andere Vinkeveense plassen en Botshol) en droog schraalland (onder andere Soesterberg) grote (inter)nationale betekenis en is er bij deze beheertypen sprake van een positieve trend ten aanzien van soortenaantallen. Bij veel andere beheertypen is sprake van een neutrale of negatieve trend.
c. Ontwikkeling bedreigde soorten
   Op de Oranje Lijst fauna van de provincie Utrecht (1997) staan de sterk bedreigde diersoorten. De meeste "uit Utrecht verdwenen" soorten zijn dat nog steeds, maar zeven soorten zijn teruggekeerd. Van de (zeer) sterk bedreigde soorten zijn 17 soorten inmiddels uit Utrecht verdwenen, maar er hebben zich ook soorten spectaculair hersteld, zoals de das, ooievaar, winde en bruine winterjuffer. Veel bedreigde broedvogels en vlindersoorten zijn sterk in aantal achteruitgegaan, een aantal libellensoorten is toegenomen.

Bij de planten zijn enkele sterk bedreigde soorten, onder andere de parnassia en de grote muggenorchis inmiddels uitgestorven. Grote achteruitgang is te constateren in de categorie ‘bedreigd’ en ‘gevoelig’, de groep van planten die niet zozeer in natuurreservaten voorkomt maar juist in sloten in het agrarisch gebied of in wegbermen of bosranden. Dankzij gericht beleid is voor een aantal bedreigde akkerplanten het areaal uitgebreid.

Inzet en effect van instrumenten

Aan de basis van het natuurbeleid staat de ruimtelijke bescherming van de EHS die achtereenvolgens is geregeld in het streekplan 1994, het streekplan 2005-2015 en de PRS 2013-2028. De gemeenten hebben deze natuurgebieden een planologische bescherming gegeven in hun bestemmingsplannen. Dat heeft goed gewerkt: de afgelopen twintig jaar is er binnen deze EHS weinig bestaande natuur verdwenen en wat er aan areaal verloren ging, is doorgaans gecompenseerd.

Het beheer van de natuur heeft ervoor gezorgd dat de kwaliteit van de bestaande natuur gemiddeld genomen op peil is gebleven. Aan de ene kant ijlt de achteruitgang in voorgaande decennia als gevolg van verdroging en vermesting nog na, aan de andere kant zijn er natuurgebieden die door adequaat beheer een hogere natuurkwaliteit hebben gekregen. Natuurbeschermingsorganisaties, particuliere natuurbeheerders maar bijvoorbeeld ook waterschappen en gemeentes hebben een belangrijke rol gespeeld bij het verbeteren van de natuurkwaliteit. Deze kwaliteitsverbetering is bijvoorbeeld zichtbaar in de bossen. In de afgelopen decennia is het bosbeheer sterker op de natuur gericht, wat in combinatie met het ouder worden van het bos tot een geleidelijke toename van natuurwaarden leidt. Zo’n geleidelijke toename zien we ook bij graslanden die via maaibeheer worden verschraald, hoewel bemesting vanuit de lucht op veel locaties nog voor vertraging zorgt. Op voedselrijke (veen)graslanden laten resultaten lang op zich wachten, maar op zandgronden gaat dit sneller. Verder zijn er herstelprojecten uitgevoerd met een positief resultaat. Zoals: heide plaggen, bos omvormen naar heide en beheermaatregelen als schaapskuddes of het verwijderen van hoge bomen uit essenhakhout.

Ook de ontwikkeling van nieuwe natuurgebieden werpt zijn vruchten af. Natuurontwikkeling heeft bijvoorbeeld in belangrijke mate bijgedragen aan de toename van moerasvogels en planten van schrale graslanden. Met name in de uiterwaarden hebben we goede resultaten geboekt. Er zijn ook uitzonderingen: de ecologische ontwikkeling van nieuw gegraven petgaten in laagveengebieden leidt nog niet tot de beoogde soortenrijke trilvenen. Nu is dit een voorbeeld van een natuurtype dat ook niet snel realiseerbaar is, daar gaan al gauw 20 tot 40 jaar overheen. En het succes is ook niet voor alle soorten weggelegd: beperkt mobiele soorten blijven (nog) weg of zijn recentelijk verdwenen.

De natuur in Utrecht was erg versnipperd. We hebben hard gewerkt om gebieden met elkaar te verbinden. Dieren kunnen nu alle snelwegen over de Heuvelrug veilig oversteken via ecoducten. Ook hebben we enkele spoorwegen en veel provinciale en gemeentelijke wegen voorzien van grote of kleine faunapassages. Dieren gebruiken deze voorzieningen vaak. Zo is de das mede hierdoor in staat geweest zich weer in grote delen van hoger gelegen gebieden van Utrecht te vestigen.
Het blijkt niet eenvoudig om complete ecologische verbindingszones te realiseren, omdat hier veel verschillende eigenaren bij betrokken zijn en de fysieke ruimte vaak beperkt is. Recent uitgevoerde maatregelen door het waterschap langs bijvoorbeeld de Lunterse beek in de Gelderse Vallei laten de eerste gunstige effecten zien. Toch zijn diverse soorten uit de provincie verdwenen doordat hun kleine leefgebied langdurig is geïsoleerd van andere natuurgebieden.

Op kleine schaal hebben we specifieke maatregelen uitgevoerd om soorten te beschermen. Hier hebben bijvoorbeeld de zwarte stern (door het uitleggen van nestvlotjes), de ringslang (aanleggen van broeihopen) en amfibieën (poelenaanleg en oversteekplaatsen) van geprofiteerd. Het ecologisch beheer van bermen, parken en groen binnen het bebouwd gebied is gemeengoed geworden. Plant- en diersoorten die in het agrarisch gebied zijn verdwenen, weten zich in het stedelijke gebied soms wel te handhaven. Het ecologische beheer staat echter wel onder druk, doordat gemeenten en waterschappen economisch lastige tijden beleven.

Dankzij natuurwetgeving hebben wij ongewenste handelingen die schadelijk zijn voor natuur voorkomen zoals het dempen van poelen, sloten en wielen of het ophogen van moerassige terreinen. Ook hebben we door natuurwetgeving de stikstofbelasting weten terug te dringen. Met het faunabeheer hebben we mogelijkheden geboden om bijvoorbeeld schade aan gewassen veroorzaakt door beschermde soorten te beperken.

De waterkwaliteit in sloten is nog onvoldoende hersteld om terugkeer van soorten van kleine, minder voedselrijke wateren mogelijk te maken. Maar in de grote wateren leidt de betere waterkwaliteit tot een positieve trend. De maatregelen die de waterschappen uitvoeren vanuit de Kaderrichtlijn Water hebben een meetbaar positief effect. In Botshol en de Vinkeveense Plassen zijn weer volop kranswieren aanwezig en in de rivieren en grote beken zijn kenmerkende libellen en vissen van stromend water teruggekeerd.

Vanwege de invloed van het omliggend agrarisch gebied is het nog lastig om verdroging te bestrijden. In veel bestaande natuurgebieden verhinderen lage grondwaterstanden, verlies aan kwel en hoge stikstofdepositie nog steeds het ecologisch herstel. Soorten van natte schraallanden, trilvenen, broekbossen, bronmilieus en vochtige heide hebben het daardoor nog steeds moeilijk.

Hoewel de lucht schoner is geworden, heeft luchtverontreiniging, bijvoorbeeld de uitstoot van ammoniak, nog steeds sterk negatieve effecten op de natuur. In de Gelderse Vallei zijn veel bossen nog steeds verruigd met bramen. Hoewel de heide minder vergrast is, verhindert de zure bodem dat kenmerkende heidesoorten terugkeren.

Het agrarisch natuurbeheer en de planologische bescherming van waardevolle gebieden buiten de EHS in bestemmingsplannen hebben de achteruitgang van natuur in het agrarisch gebied niet kunnen stoppen. Dit geldt voor de weidevogels, maar ook voor vele vlinders en planten in perceelranden. Door het intensieve agrarisch landgebruik en het daarop gerichte waterbeheer nemen deze soorten in aantal en verspreiding af, ondanks het grote animo onder agrariërs om deel te nemen aan het agrarisch natuurbeheer. Door de grote afname van biodiversiteit in het agrarisch gebied neemt de totale biodiversiteit voor geheel Utrecht, ondanks lokale successen, iets af.

Het beeld in het agrarische gebied is echter niet alleen negatief. Op lokale schaal worden, door een intensieve samenwerking van agrariërs onderling of met een natuurorganisatie, goede resultaten geboekt met het agrarisch natuurbeheer. In veel gebieden neemt het aantal landschapselementen ver af. Op landgoederen hebben we dankzij de Natuurschoonwet echter kunnen stimuleren dat landschapselementen in stand zijn gebleven en zijn uitgebreid.

Conclusie

Het vele werk om de Utrechtse natuur te behouden en verbeteren, werpt zijn vruchten af. Er zijn duidelijk tekenen van herstel, maar we zijn er nog niet. De ambities om de (herijkte) EHS te realiseren en de biodiversiteit te behouden, zijn nog niet gerealiseerd. Vooral verdroging en de stikstofuitstoot zijn nog steeds knelpunten voor de natuur. Lucht en water zijn schoner geworden, maar de verbetering stagneert op een niveau dat nog niet voldoende is voor de natuur. Er zijn nu meer natuurgebieden, maar ze zijn nog niet voldoende aaneengesloten en onvoldoende ingericht om flora en faunasoorten voldoende mogelijkheden te bieden zich te kunnen verplaatsen tussen leefgebieden. De ruimtelijke condities zijn niet goed wanneer het leefgebied te klein is of te veel versnipperd. In de agrarische gebieden is de ruimte voor de natuur en de kwaliteit ervan verder afgenomen, ondanks forse inspanningen.

1. Inleiding

In 1992 is het Beleidsplan Natuur en Landschap (BNLU) door Provinciale Staten van Utrecht vastgesteld. In dit BNLU zijn de doelen en de inzet van de provincie om deze doelen te bereiken beschreven. Inmiddels zijn we twintig jaar verder en hoewel de omstandigheden zijn veranderd, is het BNLU nog steeds het geldende beleidskader. Hoog tijd dus voor een actualisatie van het natuurbeleid, in de vorm van het project Natuurbeleid 2.0

Het doel van deze evaluatie is na te gaan in welke mate de doelen uit het BNLU gehaald worden en wat de bijdrage is van de verschillende instrumenten die sinds 1992 zijn ingezet. Deze informatie kan worden gebruikt bij de afwegingen die gemaakt moeten worden bij de formulering van het nieuwe natuurbeleid.

Bij deze evaluatie wordt onderscheid gemaakt in drie onderwerpen:

1) Kwantiteit natuur, dit betreft de realisatie van het aantal hectares nieuwe natuur als opgave in het BNLU;
2) Kwaliteit natuur, dit betreft de ontwikkeling van de biodiversiteit in de provincie Utrecht, uitgedrukt in drie deelonderwerpen:
    a. Biotopen, als maat voor de algemene natuurwaarden in zowel de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) als daar buiten;
    b. Beheertypen, dit betreft de natuurwaarden in de EHS waarvoor de doelstellingen in het natuurbeheerplan zijn vastgelegd en waarvoor vergoedingen verleend worden in het kader van (agrarisch) natuurbeheer;
    c. Bedreigde soorten, dit betreft de soorten die kenmerkend zijn voor de Utrechtse biotopen, maar een zeer geringe verspreiding kennen en daardoor kwetsbaar zijn in het duurzaam voortbestaan.
3) Instrumenten, dit betreft de inzet van de provincie Utrecht, buiten de aankoop van nieuwe natuur en financiering van het (agrarisch) natuurbeheer, als bijdrage bij de realisatie van het natuurbeheer en de effectiviteit van deze instrumenten voor de realisatie van de natuurkwaliteitsdoelen.

Deze evaluatie is in korte tijd tot stand gekomen en heeft niet het karakter van een wetenschappelijk statistisch onderzoek. Waar mogelijk is de evaluatie gebaseerd op gegevens van de provinciale inventarisatie van flora en fauna, aangevuld met gegevens uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Door provinciale bezuinigingen is de methodiek van flora- en fauna-inventarisatie in de afgelopen decennia enkele malen gewijzigd, waarbij GS onder andere gekozen heeft de EHS van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Defensie en Het Utrechts Landschap niet meer zelf te inventariseren. Bij de bepaling van trends voor de kwaliteit van biotopen en beheertypen is vooral gebruik gemaakt van floragegevens. De reden hiervoor is dat pas sinds 2005 vlakdekkend geïnventariseerd wordt op fauna en er nog niet van alle gebieden waarnemingen beschikbaar zijn. Tevens zijn de gegevens van Terreinbeherende organisaties (TBO's) nog niet beschikbaar in de NDFF. De conclusies zijn daarom mede gebaseerd op expert-judgement.

Momenteel wordt een nieuwe monitoringsaanpak geïmplementeerd in het kader van het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). Deze aanpak is ontwikkeld in IPO-verband en afgestemd met TBO's en particuliere beheerders. De provincie heeft de regie over deze gezamenlijke monitoringstaak. Naar verwachting zal in 2014 een eerste analyse op basis van de monitoring worden uitgevoerd. In 2016 zal een eerste formele rapportage worden opgesteld.

2. Kwantiteit natuur

In 1992 heeft de provincie de ambitie geformuleerd om naast de bescherming en het beheer van circa 25.000 hectare bestaande natuurgebieden ook 11.230 extra hectares nieuwe natuur en ecologische verbindingszones te ontwikkelen. Onze ambitie is om te komen tot een samenhangend netwerk van de tot dan veelal versnipperd gelegen natuurgebieden. Tot voor kort was de ambitie om vóór 2018 in Utrecht 11.230 hectare nieuwe natuur aan de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) toe te voegen . Op 1 januari 2012 resteerde nog meer dan de helft van de taakstelling (zie de tabel hieronder).

De ambitie om de oorspronkelijke opgave volledig te realiseren, is niet haalbaar gebleken. Dit komt onder andere door de hoge grondprijs in Utrecht en doordat grondeigenaren beperkt bereid zijn om gronden te verkopen. De recente Rijksbezuinigingen hebben ervoor gezorgd dat kansen voor verwerving die er wel lagen niet verzilverd konden worden.

In plaats van verkoop kunnen particulieren ook gebruik maken van een subsidieregeling om de functie van hun gronden te wijzigen in natuur. In Utrecht is op deze manier bijna 600 hectare nieuwe natuur gerealiseerd. Naar verhouding is het particulier natuurbeheer daarmee in Utrecht beter van de grond gekomen dan in andere provincies.

De inrichting van natuurgronden is in Utrecht sterk achtergebleven bij de ambitie. Een belangrijke reden is dat inrichting pas kan gebeuren wanneer grote aangesloten oppervlaktes zijn verworven. Doordat verwerving van grond versnipperd is plaats vindt is er in veel gevallen nog geen sprake van een aaneengesloten, inrichtbare eenheid. Bij Recreatie om de Stad (RodS), waar grondverwerving heeft plaatsgevonden met onder meer de inzet van de landinrichtingsinstrumenten, is naast de verwervingsopgave ook de inrichting verder gevorderd.

Onderstaande tabel laat zien in hoeverre de doelstellingen zijn gerealiseerd die golden tot de herijking van de EHS. De peildatum is 1 januari 2012.

Realisatie opgaven BLNU/ILG	**Oorspronkelijke opgave BNLU (ha)**	**Realisatie (ha) op 1/1/12**
Verwerving nieuwe EHS	11.230	5.286
Inrichting nieuwe EHS	11.230	2.585
Verwerving Recreatie om de Stad	1.175	750
Inrichting Recreatie om de Stad	1.175	526
Natuurbeheer		
Subsidiëring beheer bestaande EHS		14.796
Beheer natuur buiten EHS		1.295
Agrarisch natuurbeheer, collectief		11.216
Agrarisch beheer, overig		1.607
Ganzen gedooggebied		1.087

Bron: Natuurmeting op kaart 2012

3. Kwaliteit natuur

In het kader van het (nationale) Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) wordt zowel flora als een aantal fauna-soortgroepen onderzocht, zodat het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) voldoende gegevens heeft voor het bepalen van trends op landelijke schaal. De dekking van deze locaties of meetroutes is echter onvoldoende om voor alle biotopen en soorten resultaten op te leveren voor het provinciale schaalniveau. De provincie Utrecht geeft daarom opdracht om op provinciale schaal onderzoek uit te voeren naar de verspreiding van flora en fauna. Deze gegevens worden ingezet bij de formulering van onder andere ruimtelijk ordenings-, natuur, - water-, milieubeleid en bij vergunningverlening en handhaving. Daarnaast geven ze een goede indruk van de kwaliteit van de biotopen.
Bij het gebruik van verspreidingsgegevens als maat voor de aanwezigheid van plant- en diersoorten, moet altijd rekening gehouden worden met onzekerheden. Er is geen sprake van een 100% trefkans van de soorten, aangezien het een ruimtelijk een tamelijk extensieve inventarisatie betreft. Daarnaast is het ook afhankelijk van het seizoen en het actuele weer welke soorten gevonden kunnen worden. De gegevens bieden daardoor niet altijd een volledig beeld van de actuele kwaliteit en trend op lokaal niveau, maar zijn, samen met de en NDFF- en NEM-gegevens, voldoende voor het bepalen van de kwaliteit van de biotopen en hun trend op provinciale schaal.

3.1 Ontwikkeling biodiversiteit in biotopen

Op basis van verspreidingsgegevens uit het provinciaal ecologisch onderzoek, voornamelijk floragegevens, aangevuld met gegevens uit de NDFF en van het CBS (NEM) zijn globale trends af te leiden voor de verschillende biotopen. Als maat voor de kwaliteit van het biotoop is de aanwezigheid van het aantal voor dat biotoop kenmerkende flora-soorten per km-hok genomen. Er is uitgegaan van de verschillen in verspreiding van deze soorten in de perioden 1980 – 1995 en 1996– 2011. Bij deze analyse zijn, hoewel minder systematisch, ook de beschikbare fauna-trendgegevens betrokken. De periode 1980-1995 staat voor de kwaliteit van de biotopen ten tijde van het opstellen van het BNLU, dus 1992. De periode 1996-2011 staat voor de actuele kwaliteit van de biotopen, dus 2012. Hieronder wordt de trend van de natuurkwaliteit in de afgelopen 20 jaar weergegeven, waarbij eerst de landelijke trend beschreven wordt en daarna de situatie in Utrecht. Tot slot wordt bij elke biotoop een korte analyse gegeven met betrekking tot het doel in het BNLU.

1. Droge bossen

Landelijk
Landelijk is er sprake van een afname van het aantal plantensoorten van droge bossen. Door gewijzigd beheer en het ouder worden van bossen wordt het bos donkerder en nemen lichtminnende planten en pioniersoorten af. Met name hulst en bramen nemen toe. Indicatorsoorten voor verzuring en vermesting zijn niet afgenomen de afgelopen 20 jaar.
De kenmerkende bosvogels op de zandgronden zijn na 1990 als groep enigszins afgenomen. De trend van zangvogels en spechten (karakteristiek voor oude bossen), is na een toename in de periode 1950-1990, sinds 1990 min of meer stabiel. Kenmerkende soorten bosvlinders op de zandgronden zijn achteruitgegaan.

Provinciaal
De situatie in Utrecht lijkt voor de Utrechtse Heuvelrug iets positiever dan de landelijke trend. Er is een matige toename van zeldzame en kenmerkende soorten op de Heuvelrug. Anderzijds zijn juist de korstmossen met voorkeur voor voedselrijke omstandigheden toegenomen evenals de bramen. Met name in de Gelderse Vallei is sprake van verruiging en afname van boskruiden in de (verdroogde) houtwallen en bossen. De fauna profiteert wel van het ouder worden van de bossen. Voorbeelden daarvan zijn de toename van de boommarter en de raaf (de laatste na herintroductie in de jaren zeventig). Van de overige vogels zijn er in Utrecht onvoldoende gegevens.
Conclusie: ‘lichte toename biodiversiteit’

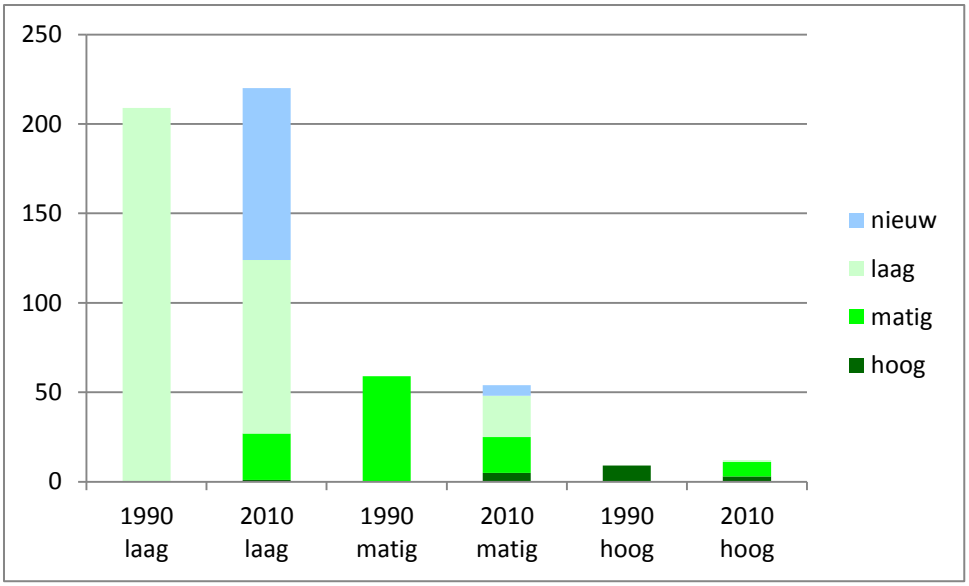

Droge bossen: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten voor deze biotoop.

BNLU-evaluatie droge bossen

De droge bossen bevinden zich met name op de Utrechtse Heuvelrug en een kleine oppervlakte in de Gelderse Vallei. De gebieden met de hoogste kwaliteit liggen rond en op de Leusderheide, de Vlasakkers, Soest, Zeist-Noord, Den Treek, Amerongse bos en op de Grebbeberg. Er is een duidelijke overlap met de ligging van de 'oude boskernen': bosgebieden die dankzij hun gebruik als hakhout konden overleven vanuit het oorspronkelijk inheemse bos op de heuvelrug. In het BNLU wordt als ambitie genoemd: 1. een meer structuurrijk bos, 2. een zonering van betredingsdruk door het afsluiten/verminderen van het aantal wegen en 3. een structuur van bosverbindingszones over de heuvelrug en de dekzandgebieden aan de west- en oostzijde van de heuvelrug. In dat kader wordt ook het belang van het beheer van houtwallen genoemd en wel zodanig dat er altijd delen met bosachtige kenmerken in stand blijven voor de verspreiding van bossoorten. Ten aanzien van de realisatie van deze ambitie is duidelijk voortgang geboekt, zeker wat betreft de structuur. Zowel geïntegreerd bosbeheer als lokaal omvorming van bossen van productiebos (vaak naaldhout) naar natuurbos en de afname van de emissie van zwaveldioxide (sinds 1989 met meer dan 90% gereduceerd), hebben hier aan bijgedragen. De emissie van stikstof is veel minder afgenomen.

De lichte toename van de biodiversiteit in droge bossen is mede veroorzaakt door de verbetering van de luchtkwaliteit. Kwaliteitsverbetering is te verwachten door verdergaande omvorming naar natuurbos en het opheffen van barrières en realiseren van verbindingen. De overzichtskaart laat zien dat vooral in het noordelijke deel van de heuvelrug nog veel natuurwinst valt te behalen. De samenhang tussen de droge bossen in de Gelderse Vallei en de Utrechtse Heuvelrug was een BNLU-doel en dit wordt slechts ten dele gerealiseerd. (Overigens: de Robuuste Ecologische verbinding Utrechtse Heuvelrug-Veluwe was geen BNLU-doel en is bij de herijking EHS geschrapt.)

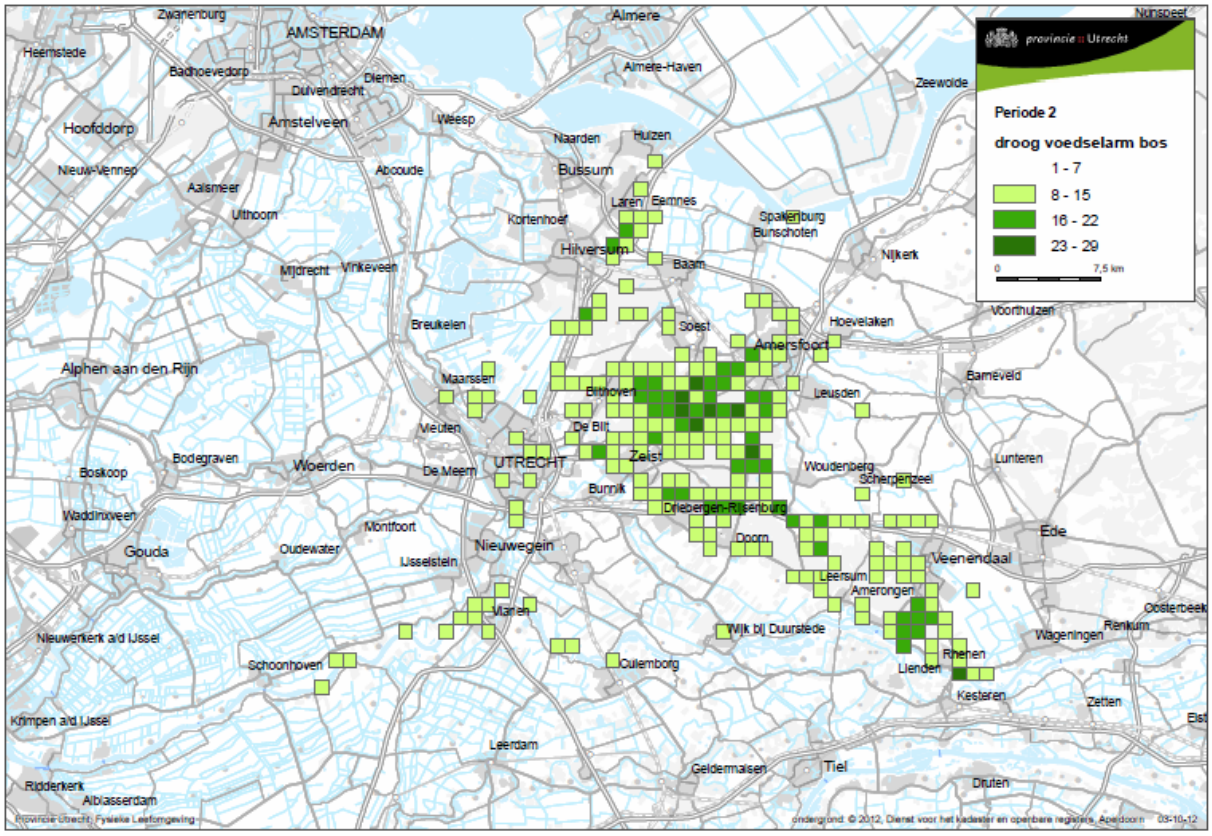

Overzichtkaart met aantallen kenmerkende florasoorten van droog voedselarm bos

2. Droge en vochtige heide

Landelijk

Hoewel de stikstofdepositie daalt, is dit nog niet afdoende voor herstel van het biotooptype droge heide. Tussen 1999 en 2010 is weliswaar in de droge heide de vergrassing wat afgenomen en de oppervlakte struikheide toegenomen, de stikstofgevoelige soorten zijn er niet door vooruit gegaan.
De landelijke trend van broedvogels van open heide (onder andere korhoen, tapuit) is afnemend tussen 1990-2003 en de laatste 10 jaar min of meer stabiel. Duinpieper en klapekster zijn geheel verdwenen. De nachtzwaluw is toegenomen. Dagvlinders van heide zijn sterk achteruitgegaan. Duinparelmoervlinder en kleine heivlinder zijn bijna verdwenen. Reptielen van heide zijn licht toegenomen, sinds 1994 gaan adder en zandhagedis vooruit, maar neemt levendbarende hagedis af. De trend van karakteristieke amfibieën (hei- en poelkikker) is sinds 1997 min of meer stabiel. De trend van typische heidelibellen is sterk vooruitgegaan, vijf soorten (onder andere koraal- en tengere pantserjuffer) nemen toe, twee soorten (onder andere speerwaterjuffer) nemen af.

Provinciaal

De situatie voor de droge heide in Utrecht is iets positiever dan de landelijke trend. De verspreiding van de kenmerkende flora-soorten toont een aaneengeslotener beeld in de tweede periode en de soortenrijkdom is vooral in het hart van de Heuvelrug toegenomen. Ook voor de droge heidefauna is de trend sinds 1992 licht positief.
De positieve trend voor de droge heide is het gevolg van intensief herstelbeheer (plaggen, begrazen) in combinatie met lagere stikstofdepositie. Een rapport van 35 jaar geleden laat zien dat destijds vrijwel alle heide in Utrecht een sterke vergrassing vertoonde. Nu zijn sterk vergraste heideterreinen een uitzondering. Nadeel van het plaggen is dat de bufferende werking van de humuslaag wordt verwijderd. In combinatie met nog steeds te zure neerslag betekent dit dat soorten van heischraal milieu moeilijk terugkeren en de heide nog vrij soortenarm blijft. In Utrecht is een heideherstelprogramma uitgevoerd, waarbij inmiddels circa 226 hectare bos is omgevormd tot heide. Een deel van de karakteristieke heide faunasoorten heeft hiervan gebruik gemaakt, zoals de zandhagedis en de heivlinder.

Voor de vochtige heide geldt wel een afname van zeldzame soorten. De kleine oppervlakten vochtige heide zijn sinds 1992 plaatselijk uitgebreid, maar dit heeft in totaal de achteruitgang van karakteristieke soorten niet kunnen verhinderen. Van een karakteristieke soort als het gentiaanblauwtje heeft de sterke afname sinds de jaren negentig zich ongewijzigd voortgezet en recent geleid tot het verdwijnen van de laatste Utrechtse populatie.
Conclusie: droge heide ‘lichte toename biodiversiteit’, vochtige heide ‘lichte afname biodiversiteit’

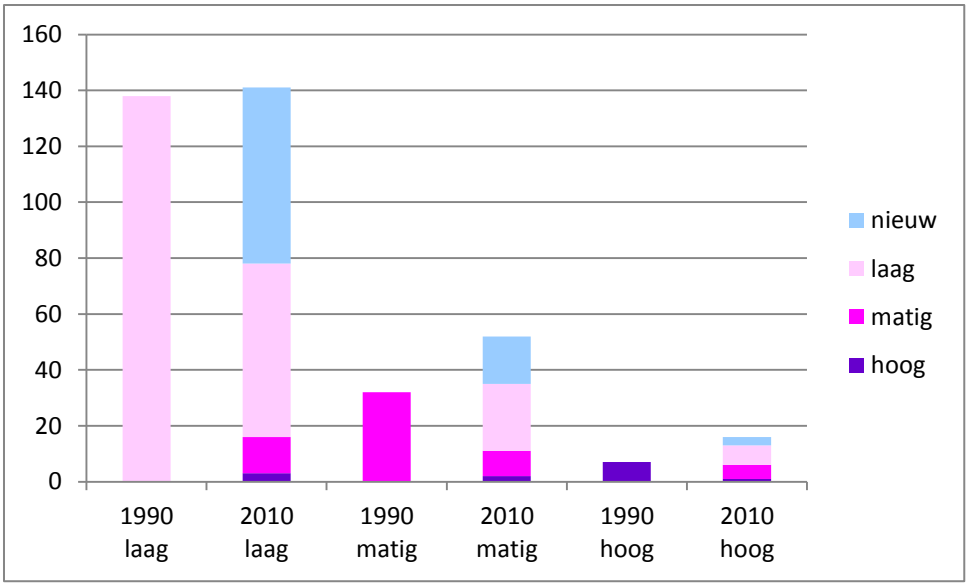

Droge heide: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van dit biotoop.

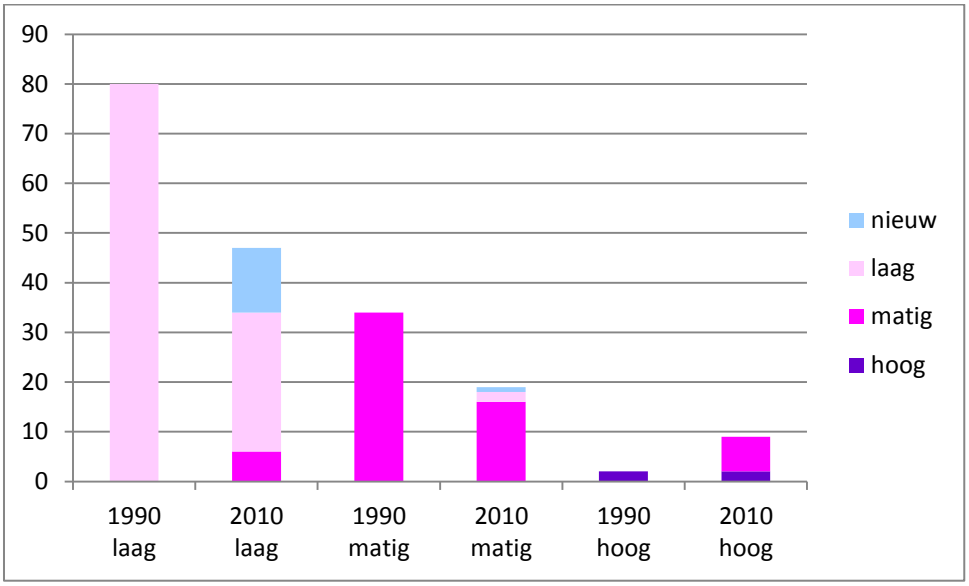

Vochtige heide: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

<u>BNLU-evaluatie droge en vochtige heide</u>
Deze biotoop kent in het BNLU een uitbreidings- en een verbindings-taakstelling vanwege de sterk versnipperde ligging op de Heuvelrug en in de Vallei. De uitbreiding van de biotoop is voornamelijk gerealiseerd via heideherstel door omvorming vanuit bos tot 226 ha droge heide en is nog aan de gang (ambitie tot 350 ha). Ook de kwaliteitsverbetering is in gang gezet (zie ook onderstaande overzichtskaart flora) en dankzij de verbetering van de luchtkwaliteit en het opheffen van faunabarrières is nog meer verbetering te verwachten.
Voor natte heide is de samenhang nog steeds gering. Dit heeft deels een natuurlijke oorzaak maar is ook het gevolg van de grote grondwaterdaling op de Utrechtse Heuvelrug. Met lokale vernattings- en afplagmaatregelen is hier en daar wel vooruitgang geboekt, maar of dit voldoende is voor duurzame instandhouding of herstel van de biodiversiteit is nog de vraag.

3. Vennen en andere geïsoleerde wateren

Landelijk

In het begin van de jaren negentig hadden vrijwel alle vennen te maken met verzuring. Als het gevolg van de verminderde uitstoot en herstelprojecten is de situatie landelijk inmiddels verbeterd. Sinds 1990 is door herstelmaatregelen het aantal groeiplaatsen van zeldzame plantensoorten van vennen flink toegenomen. Deze toename zet zich voort tot in het begin van de 21e eeuw, hoewel er nu een lichte stabilisering te zien is. Vaak zijn vennen erg geïsoleerd gelegen en bezitten ze een beperkte zaadbank waardoor de ontwikkeling een soortenarm resultaat blijft opleveren. De karakteristieke libellenfauna (9 soorten) die bij niet-aangetaste vennen hoort, is in de 20e eeuw afgenomen

Provinciaal

De Utrechtse vennen waren in de tachtiger jaren al niet soortenrijk. Als het gevolg van verminderde stikstof uitstoot en herstelprojecten is de situatie inmiddels wat verbeterd. Wel is er een toename van storingsvegetaties na herstelmaatregelen uit negentiger jaren. Bronpopulaties van de meer karakteristieke plantensoorten zijn nog maar verspreid aanwezig. Zo is bijvoorbeeld bij het herstel van de Komplas op landgoed Maarsbergen de nog aanwezige moerashertshooi wel toegenomen, maar de verdwenen waterlobelia is niet teruggekeerd. In Utrecht is voor fauna in het algemeen sprake van een positieve trend, met name bij libellen. Recent is bijvoorbeeld de koraaljuffer weer aanwezig in enkele wateren op de Heuvelrug. Daar tegenover staat het verdwijnen van de laatste populatie maanwaterjuffer in het Pluismeer.

Conclusie: ‘onzekere trend’

BNLU-evaluatie droge en vochtige heide

In het BNLU is als doelstelling opgenomen: herstel van de kleine geïsoleerde wateren op de heuvelrug en in de vallei. Er zijn diverse herstelprojecten uitgevoerd maar herstel is onvoldoende ingezet.

4. Droge schrale graslanden

Landelijk

Veel plantensoorten van deze biotoop zijn gevoelig voor stikstof en zijn landelijk in aantal en bedekking sterk achteruitgegaan. De dalende stikstofdepositie is nog niet afdoende voor herstel van droge schrale graslanden. Sinds 2000 is de soortenrijkdom van bermen (betreft grote oppervlakte onbemest grasland) langs rijkswegen toegenomen. Het gaat voor een groot deel om een toename van algemene soorten, maar ook sommige zeldzamere soorten nemen toe. Dagvlinders van niet of weinig bemeste graslanden zijn landelijk sterk achteruitgegaan tussen 1992-2010.

Provinciaal

In de droge graslanden in Utrecht is sprake van een toename van voedselrijke planten en van ruigtesoorten. De soortenrijkdom aan planten van bermen van provinciale en gemeentewegen is licht achteruitgegaan, in het westen van Utrecht is de afname wat groter. De geringe omvang van bermen(smal) en het beheer maken de diersoorten van dit biotooptype bijzonder kwetsbaar.

Goed ontwikkeld droog schraal grasland is in Utrecht altijd weinig aanwezig geweest door het tamelijk spaarzaam aanwezig zijn van lemige bodems. Het grootste heischrale grasland in Utrecht ligt op de voormalige vliegbasis Soesterberg en dit terrein kent een positievere trend. Hier is sinds 1992, dankzij een verschralingsbeheer gericht op de vliegveiligheid, de soortenrijkdom enorm toegenomen. Behalve zeer soortenrijk aan planten is dit terrein ook voor paddenstoelen van schraal grasland een belangrijke locatie geworden. Voor fauna is de aanwezigheid en enorme toename van de kommavlinder sinds 1999 slechts één van de vele positieve ontwikkelingen. De voormalige vliegbasis kent veel meer bijzondere faunasoorten zoals de blauwvleugelsprinkhaan, heideblauwtje en zandhagedis. Juist ook grondbroeders van open grasland en heide zoals de veldleeuwerik, graspieper en gele kwikstaart hebben hier grote populaties. Voor de veldleeuwerik is het de belangrijkste populatie op zandgronden van de Heuvelrug en één van de grootste in de provincie Utrecht. De landelijk staat van instandhouding is zeer ongunstig door sterke achteruitgang. Een andere min of meer karakteristieke vlinder van droog schraal grasland, het bruin blauwtje, neemt recent vrij sterk toe, met name op en aan de randen van de Heuvelrug. Natuurontwikkeling via verschralend beheer op voormalige landbouwgronden speelt hierbij een rol.

Onderstaande kaart van het voorkomen van zandblauwtje, een karakteristieke plant van droge schrale graslanden, toont het beeld in twee perioden van een duidelijke concentratie op de heuvelrug en verlies van groeiplaatsen aan de randen en daar buiten (meer oranje dan blauw).

Conclusie: ‘lichte toename’

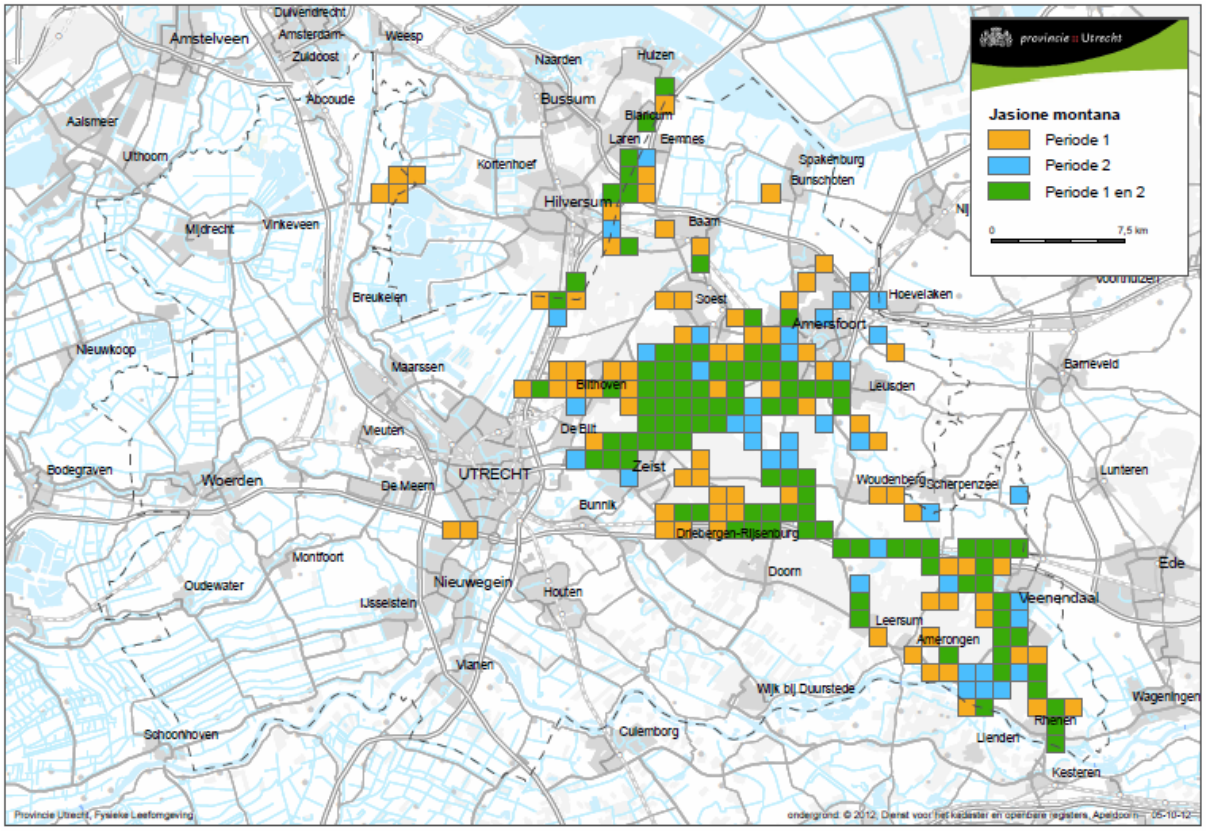

Trend kenmerkende soort van droog schraal grasland – Zandblauwtje (Jasione montana)

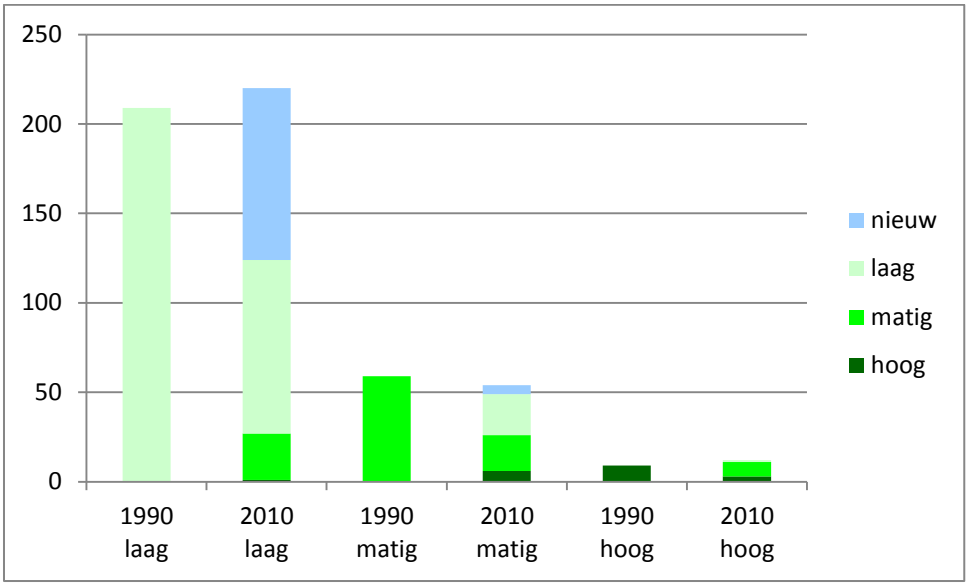

Droge schrale graslanden: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

<u>BNLU-evaluatie droge schrale graslanden</u>
In het BNLU is geen uitbreidingsopgave opgenomen, maar wel een kwaliteitsverbetering via beheer en door het opheffen van faunabarrières. Droge schrale graslanden komen veel voor in de vorm van smalle stroken als wegbermen waar met gericht beheer nog meer kwaliteitswinst te behalen is. In stand houden en realisatie van grote eenheden is een mogelijkheid om de doelstelling van behoud en herstel van biodiversiteit te realiseren.

Voor het grootste schraal grasland van de provincie, de voormalige vliegbasis Soesterberg, zal de positieve trend niet zondermeer voortduren aangezien er een bosverbindingszone aangelegd gaat worden door het schraal grasland en een deel van het terrein bebouwd gaat worden. Met behulp van mitigerende maatregelen wordt ingezet op behoud.

5. Brongebieden en beken

Landelijk

De gemiddelde concentraties van stikstof en fosfaat in het water van beken zijn sinds 1990 sterk gedaald. Deze daling is gestopt in 2003 voor stikstof en in 2000 voor fosfor. Daarna is de concentratie vrij stabiel gebleven. Hoewel de afname van de eutrofiëring positief is, komt die voor veel beken te laat. Veel beken hebben hun oorspronkelijk karakter en daarmee hun natuurlijke vegetatie verloren, als gevolg van verdroging, eutrofiëring en hydromorfologische ingrepen. Nog steeds is er van herstel van de beekflora geen sprake. Veel karakteristieke beeklibellen zijn in de 20e eeuw sterk achteruitgegaan. De afgelopen tien jaar neemt de weidebeekjuffer toe en blijft de bosbeekjuffer stabiel.

Provinciaal

De geringe omvang en de geïsoleerde ligging van bron(achtige) gebieden in Utrecht maken dit type bijzonder kwetsbaar. Kwelwaterafhankelijke diersoorten zijn achteruit gegaan zijn sinds begin jaren tachtig. Ook een karakteristieke plantensoort van bronmilieu, klimopwaterranonkel, is sterk achteruitgegaan. Bij de beken is in Utrecht sprake van een licht positieve trend: de Utrechtse beken zijn voor het merendeel zeer eutroof maar voor vrijwel alle beken is de toxicologische waterkwaliteit wel verbeterd. Voor fauna is sinds begin jaren negentig een plaatselijke verbetering opgetreden in habitatkwaliteit, waardoor ook soorten die gebonden zijn aan gevarieerde beekbiotopen weer worden waargenomen. Het verschijnen van weidebeekjuffer en breedscheenjuffer zijn hiervan voorbeelden.

Conclusie: ‘sterke afname biodiversiteit’ brongebieden ‘ en ‘ichte toename biodiversiteit’ beken

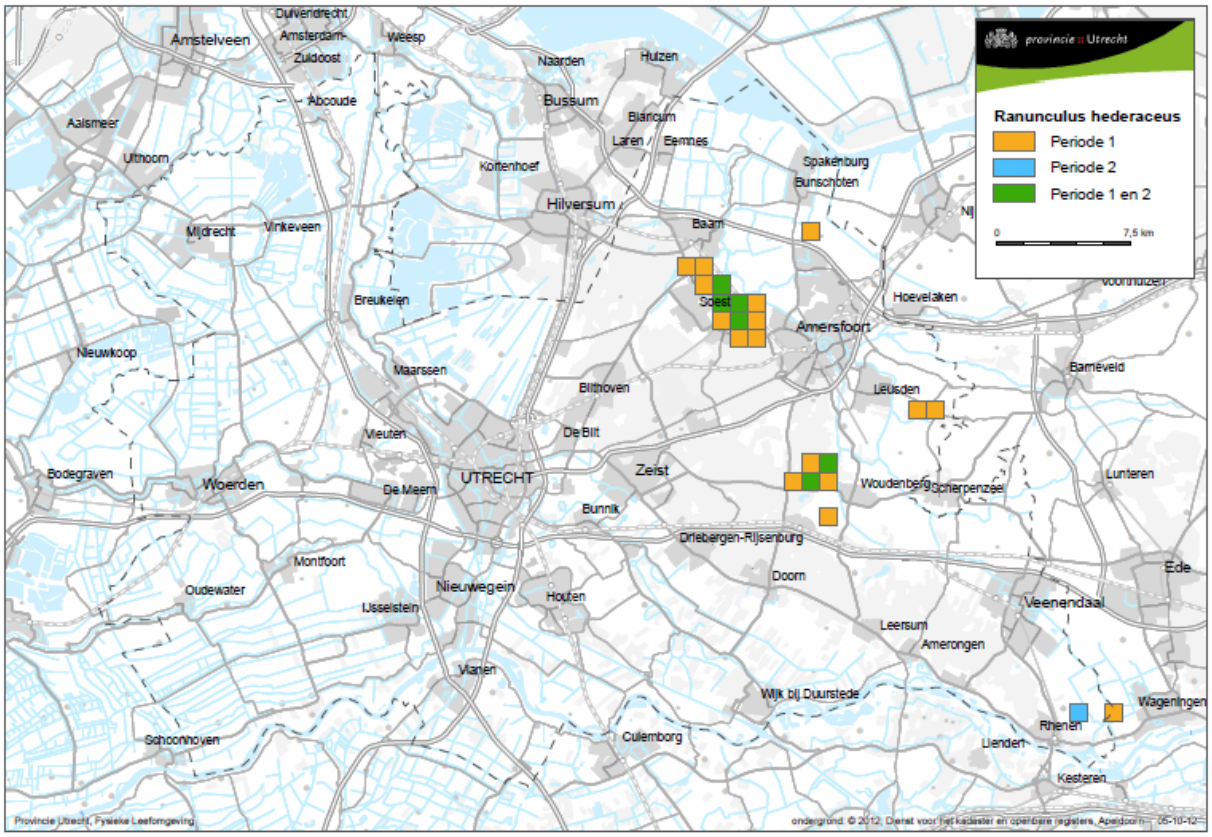

Trend kenmerkende soort van bronmilieus – klimopwaterranonkel (Ranunculus hederaceus)

BNLU-evaluatie brongebieden en beken

Voor de brongebieden gold een uitbreidingsopgave die deels gerealiseerd is in de Gelderse Vallei (De Boom). Voor andere flankgebieden, het brongebied bij Soest en het bron/kwelmilieu in het Kromme Rijngebied, is deze doelstelling niet gehaald.

6.a Veenmoerassen en trilvenen

Landelijk

Landelijk staat overal de flora in veenmosrietlanden en trilvenen onder druk, waardoor kenmerkende soorten verdwijnen. De broedvogels van moerassen zijn min of meer stabiel, echter de samenstelling verandert wel van riet- naar struweel- en ruigtesoorten. Van de 13 soorten uit het soortbeschermingsplan moerasvogels laten 2 soorten stabiliteit (baardman en zwarte stern) en 8 soorten een vooruitgang zien en 3 soorten (roerdomp, porceleinhoen en grote karekiet) gaan achteruit. De groep van kenmerkende libellensoorten van laagveenmoerassen is in de loop van de 20e eeuw sterk en vanaf 1990 licht achteruitgegaan.

Provinciaal

In Utrecht zijn nogal wat kenmerkende soorten van veenmosrietlanden achteruitgegaan. Soorten als welriekende nachtorchis , veenreukgras, de snor en noordse woelmuis vertonen een sterk negatieve trend. Veel inspanningen voor herstel hebben slechts incidenteel een positieve respons (De Hel) omdat in de meeste gevallen het waterbeheer nog niet op orde is (Noorderpark en Botshol). Ook zijn veel beheermaatregelen alleen al noodzakelijk ter compensatie van de stikstof uit de lucht. Inspanningen om de verlanding tot trilveen en veenmosrietland weer opnieuw vanuit nieuw gegraven petgaten te starten leveren (nog) niet het gewenste resultaat op. Nu is dit een voorbeeld van een natuurtype dat ook niet snel realiseerbaar is, daar gaan al gauw 20 – 40 jaar overheen. De verlanding komt slechts langzaam op gang.

Conclusie: ‘sterke afname biodiversiteit’

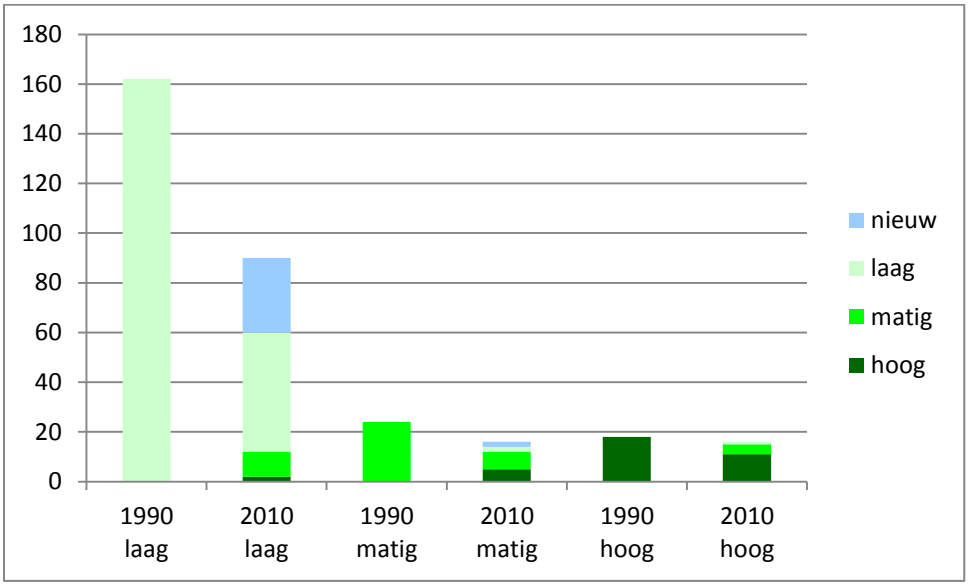

Voedselarm moeras: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

BNLU-evaluatie veenmoerassen en trilvenen

Voor de uitbreiding van dit biotoop, dat internationaal van groot belang is en waarvoor een goede potentie aanwezig is, waren in het westen van de provincie veel hectares nieuwe natuur gereserveerd. Dit doel is nog niet gerealiseerd en zal in veel beperktere vorm uitgevoerd worden (polder Groot Mijdrecht Noord) evenals de verbinding met deze biotoop buiten de provincie.

Voor herstel van de biotoop in het Noorderparkgebied is een integrale watersysteemanalyse uitgevoerd waaruit duidelijke de knelpunten naar voren zijn gekomen te weten: inlaat van Vechtwater, afwezigheid van voldoende kwel en aanwezigheid van landbouw waardoor het voor natuur gewenste peilregime niet gerealiseerd kan worden.

6.b Nat schraalland en natte heide

Landelijk

Dankzij de toegenomen kennis van het watersysteem en de rol van ijzer en kalk in de bodem zijn voor flora op landelijk niveau diverse restauratieplannen redelijk succesvol gebleken in de afgelopen 20 jaar. Toch blijft het kundig maatwerk en waar dat niet verricht wordt nemen Rode Lijstsoorten nog steeds af.

Provinciaal

In Utrecht liggen de natte schraallanden en natte heiden tamelijk verspreid, deels op zand- en deels op veengrond en in een enkel geval op klei. De ontwikkelingen zijn ook wisselend: De Hel, Meeuwenkampje, Kamerikse nessen, De Meije, moerasterrein aan de Bijleveld en ook Groot zandbrink zijn, veelal dankzij goede beheerinspanningen en kleinschalige herstelmaatregelen, de laatste 20 jaar stabiel. Maar er zijn ook kleinere gebiedjes dan de natuurgebieden waar soorten van nat schraalland voorkomen, zoals in vochtige wegbermen, schrale slootoevers en plasoevers, waar deze kenmerkende florasoorten wel verdwijnen (zie de trendkaart van de florasoorten van vochtig/nat voedselarm grasland). Voor fauna geldt dit eveneens en bovendien heeft de zeer versnipperde ligging van de betere natuurgebieden geleid tot het verdwijnen van de noordse woelmuis en aardbeivlinder uit Utrecht. Via natuurontwikkeling (EHS) zijn er inmiddels ook weer nieuwe schraallanden bijgekomen, met wisselend succes. Sommige karakteristieke soorten weten deze terreinen te vinden (bijvoorbeeld gevlekte orchis, moerassprinkhaan), maar minder mobiele soorten blijven weg.

Conclusie: 'lichte afnamen biodiversiteit'

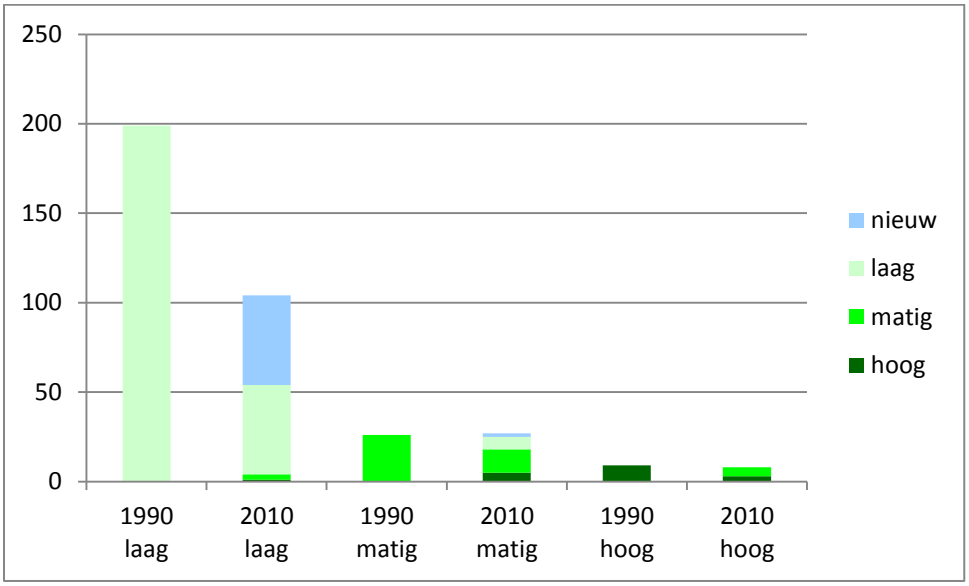

Natte schrale graslanden: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

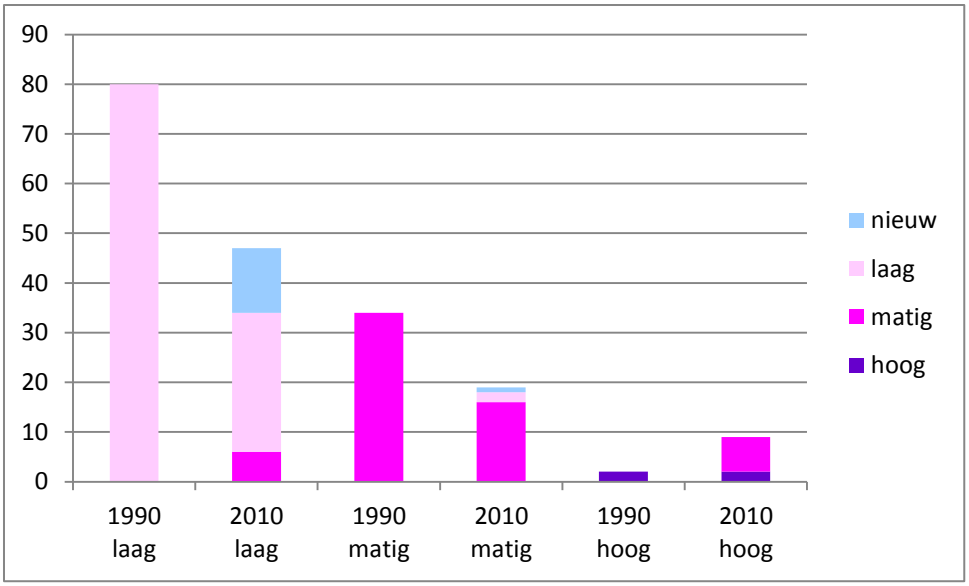

Natte heide: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

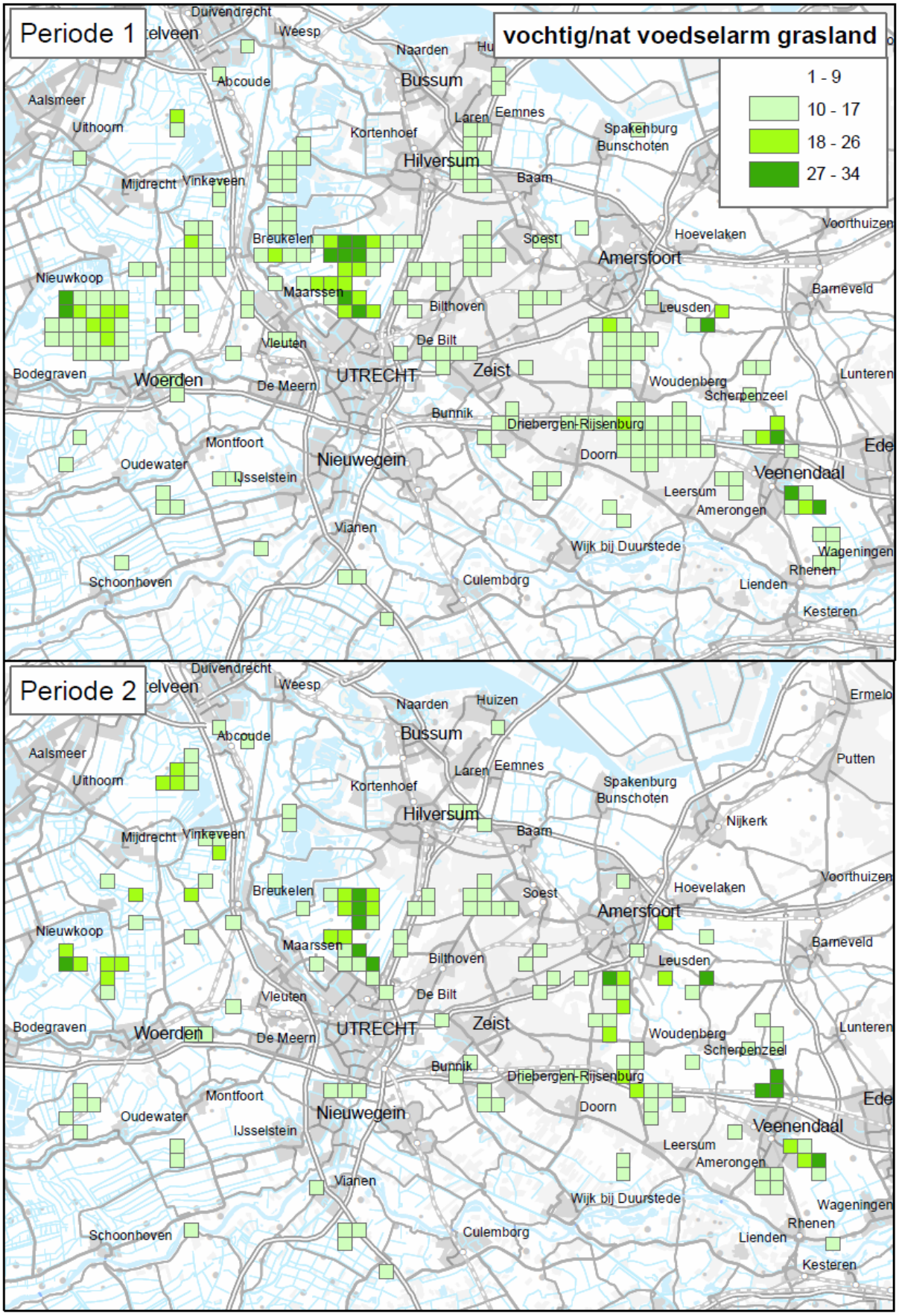

Trend kenmerkende soorten van nat schraalland

BNLU-evaluatie nat schraalland en natte heide
In het BNLU wordt het belang van herstel van het hydrologisch systeem genoemd als belangrijkste factor voor biotoopherstel. De biotoop staat onder druk omdat het vaak kleine gebiedjes betreft die met veel randeffecten te maken hebben en meestal omgeven zijn door landbouw, wat het hydrologisch herstel in de weg staat. Met lokale maatregelen is in een deel van de gebieden biotoopherstel succesvol gerealiseerd voor de flora. Voor de fauna is het realiseren van slechts een deel van de voorgenomen verbindingen (afgevallen zijn: Laagte van Pijnenburg, De Hel - Bennekomse Meent) een probleem voor verder herstel. Dat, in combinatie met de blijvende depositie van stikstof uit de lucht, zorgt voor een verhoogde kwetsbaarheid van deze biotoop.

7. Weidevogelgebieden

Landelijk
Weidevogels zijn landelijk sterk achteruitgegaan. De landelijke populaties van grutto, tureluur, scholekster en kievit liggen in 2009 grofweg 10 tot 60 procent onder het niveau van 1990. Volgens een recente schatting van SOVON is de grutto in Nederland gedaald van circa 100.000 broedparen midden jaren tachtig naar een kleine 60.000 in 2004 tot circa 40.000 in 2010.

Provinciaal
Het areaal aan goed tot zeer goed weidevogelgebied in Utrecht is in 2010 afgenomen ten opzichte van 2002. Zo zijn goede weidevogelgebieden in Vechtvallei, Kromme Rijn, Lange ruige weide en Vianen gedeeltelijk sterk in kwaliteit afgenomen. Ook in de (zeer) goede weidevogelgebieden in Eemland, de Venen en Lopikerwaard is de stand fors afgenomen. Een positieve uitzondering is het reservaat Maatpolder, waar het beheer recent op weidevogels is afgestemd: hier nemen de aantallen weidevogels vanaf 2003 toe en dit behoort inmiddels tot de beste gebieden van Nederland.
In agrarisch gebieden met weidevogelbeheer zijn de aantallen sterker afgenomen dan in vergelijkbare natuurgebieden met een weidevogeldoelstelling. Zie ook par. 4.4 Agrarisch natuurbeheer.
Conclusie: ‘sterke afname biodiversiteit’

BNLU-evaluatie weidevogelgebieden
Het BNLU schetst voor dit biotoop als gunstige voorwaarden open grootschalige weidegebieden waar het graslandbeheer bestaat uit relatief laat maaien en een hoogwaterpeil in de sloten. Condities die in het agrarisch gebied slechts marginaal te realiseren zijn. Dat is dan ook de reden voor de sterke afname. Deze voorwaarden zijn ook opgenomen in de weidevogelvisie (2012) en het rapport “op weg naar kerngebieden voor weidevogels (2012)”. Op basis van de huidige aanwezige weidevogelpopulaties en deze gestelde abiotische randvoorwaarden worden in de weidevogelvisie drie kerngebieden voor weidevogels genoemd: Eemland (Maatpolder en Zeldert), De Venen (diverse polders) en Lopikerwaard (westelijk deel).

8. Vochtige loofbossen en broekbossen

Landelijk
Het aantal kenmerkende flora soorten van vochtig loofbos neemt landelijk toe, terwijl de soorten die indicator zijn voor voedselrijkdom afnemen De verbeteringen zijn echter beperkt, er is geen toename van indicatoren voor voedselarme omstandigheden. Indicatorsoorten voor verzuring nemen iets af in broekbossen en vochtige bossen.

Provinciaal
In Utrecht is de flora van de vochtige voedselrijke bossen licht vooruitgegaan. Ook is er een geringe toename van de specifieke mosflora op essenstoven van het essenhakhout in het Kromme Rijngebied (4-jaarlijkse monitoring, waarvan de laatste in 2011). Over de gehele provincie wordt een matige toename van natte ruigtesoorten en bramen gemeten in vochtige loofbossen, waaronder in de broekbossen.
Voor de broekbossen zelf geldt een negatieve trend welke in het Noorderparkgebied veroorzaakt wordt door omvorming van verdroogd broekbos tot petgat om zo de succesiereeks weer te starten. Hier wordt plaatsgemaakt voor een ander natuurtype. Maar ook in de Gelderse Vallei en in West Utrecht is een afnemende soortenrijkdom van de specifieke broekbosplantensoorten te zien In het westen van de provincie is vanwege de vaak geïsoleerde ligging van dergelijke bossen de kans groot dat ook voor fauna de stand van karakteristieke bossoorten is verslechterd.
Conclusie: ‘lichte toename biodiversiteit’ in vochtige voedselrijke bossen en ‘sterke afname biodiversiteit’ in broekbossen

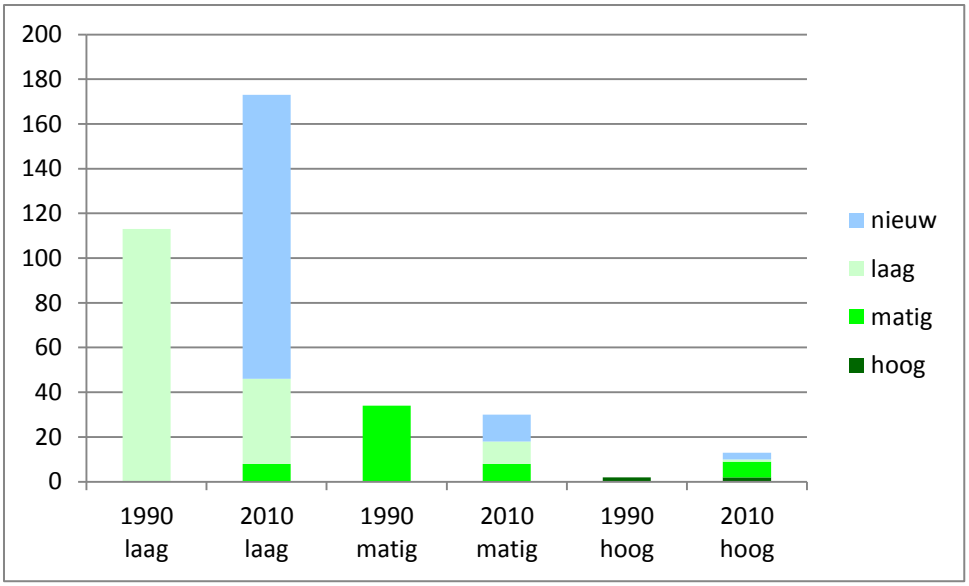

Vochtig voedselrijk bos: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

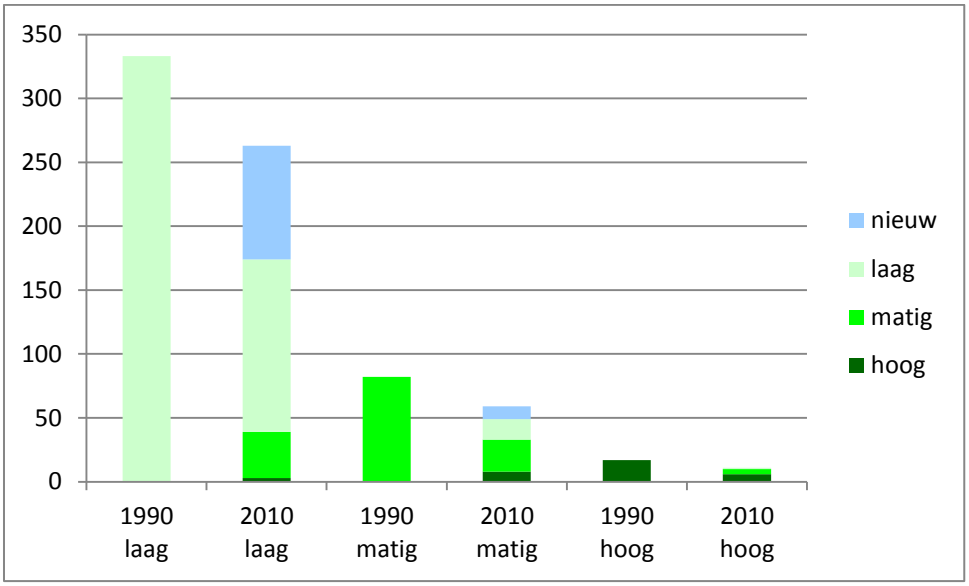

Broekbos: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van het betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

<u>BNLU-evaluatie vochtige loofbossen en broekbossen</u>
Voor vochtige loofbossen gold in het BNLU naast kwaliteitsverbetering een beperkte uitbreiding van de biotoop vooral om West Utrecht met zuidoost Utrecht te kunnen verbinden. Deze verbinding is niet gerealiseerd. De kwaliteitsverbetering is voor, de voor Utrecht zo specifieke biotoop, essenhakhout door voorlichting over de optimalisatie van beheer effectief gebleken. De essentaksterfte zorgt mogelijk voor beperking van de kwaliteitsdoelstelling voor het essenhakhout. De kwaliteitsverbetering is voor de vochtige voedselrijke bossen te danken aan het doorgevoerde natuurbosbeheer dat in de plaats kwam van de productiedoelstelling.

9. Stroomdalgraslanden, ooibossen en riviermoerassen

Landelijk

De trend voor fauna voor dit biotoop is positief, er zijn meer algemene soorten, maar er is wel een achteruitgang van kwetsbare soorten. De broedvogels van moerassen zijn min of meer stabiel, maar wel is de samenstelling veranderd van riet- naar struweel- en ruigtesoorten. Van de 13 soorten uit het soortbeschermingsplan moerasvogels laten 10 soorten stabiliteit of een vooruitgang zien, 3 soorten (roerdomp, porceleinhoen en grote karekiet) gaan achteruit. De trend van de kwartelkoning (waarvan het belangrijkste broedgebied in Nederland de hooilanden van de uiterwaarden van de grote rivieren zijn) is sterk afnemend tot 1996, met een opleving tussen 1996-2000 en daarna terug vallend op het oude lage niveau.

Provinciaal

In Utrecht zijn grote delen uiterwaard uit agrarisch gebruik genomen en voor natuur ingericht, onder voorwaarden dat de doorstroming van water niet belemmerd wordt. Dat is ook de reden dat een ooibosontwikkeling niet op gang is gekomen. In deze gebieden is veelal sprake van zogenaamde “procesnatuur”, waarbij de flora van moerassen, natte graslanden en ruigten is vooruitgegaan. De stroomdalflora van droge graslanden, welke vooral voorkwam op de zomer- en winterdijken en op fortificaties, is echter sterk achteruitgegaan. De natuurontwikkeling in de uiterwaarden heeft voor de fauna uitbreiding van leefgebied opgeleverd voor bijvoorbeeld gouden sprinkhaan, bramensprinkhaan en greppelsprinkhaan. In de westelijke uiterwaarden is een jonge kwak waargenomen, een soort die karakteristiek is voor ooibossen in de uiterwaarden en is/was verdwenen.
Conclusie: ‘toename biodiversiteit’ vochtige/natte natuur en ‘afname biodiversiteit’ droge natuur

BNLU-evaluatie stroomdalgraslanden, ooibossen en riviermoerassen

Uitbreiding van de biotoop, ook als specifieke verbindingsroute, was een BNLU-doel dat grotendeels uitgevoerd is. Dit heeft vooral voor de fauna veel voordeel opgeleverd. Voor de flora geldt dat vooral voor de vochtige en natte biotopen, niet voor de droge stroomdalgraslanden. Daarvoor zijn vooral kansen op de winterdijk bij geschikt beheer.

10. Grootschalig open water

Landelijk

Afhankelijk van de parameter heeft landelijk een groot deel van de meren een ontoereikende of slechte kwaliteit. De helderheid is bij 60 procent van de meren onvoldoende of slecht. Alle parameters vertonen een verbetering gedurende de periode 1981 - 2008: de concentraties van stikstof, fosfor en chlorofyl-A dalen en het doorzicht neemt toe. Alleen voor doorzicht en stikstofconcentratie heeft de verbetering zich doorgezet. Bovendien is defosfatering ingezet en zijn er actieve wegvangprojecten van witvis uitgevoerd. Dit uit zich onder andere in de toename van waterplanten en zelfs tamelijk spectaculaire kranswiervegetaties. Op enkele plaatsen in het IJsselmeergebied ontwikkelden zich nieuwe begroeiingen die vele vierkante kilometers gingen omvatten. Rond 2000 had de oppervlakte aan kranswierbegroeiingen de grootste omvang. Momenteel gaan de begroeiingen hier geleidelijk achteruit. Ook in diverse laagveenplassen zijn kranswierbegroeiingen weer teruggekeerd. Als gevolg van de in vennen toegepaste herstelmaatregelen zijn kranswierbegroeiingen op verschillende plaatsen in vennen terug gekeerd.

Provinciaal

In Utrecht hebben de randmeren, Botshol en de Vinkeveense plassen veel baat gehad bij de toename van het doorzicht. Het eerste succes betrof de Grote en Kleine Wije van Botshol waar dankzij defosfatering 25 jaar geleden het herstel inzette tot heldere kranswierwateren. Bij de randmeren en Vinkeveense plassen voltrok zich dit proces in de laatste tien jaar. Hier heeft ook de fauna baat bij. De verbeterde waterkwaliteit van deze gebieden uit zich in een toename van karakteristieke diersoorten, onder ander libellen.
Conclusie: ‘sterke toename biodiversiteit’

BNLU-evaluatie grootschalig open water

In het BNLU werd uitgegaan voor de realisatie van grootschalig open water in enkele droogmakerijen zoals de Bethunepolder en de polder Groot Mijdrecht om kwelrelaties te herstellen of te versterken. Die plannen zijn niet gerealiseerd. In dit doel gaat in beperktere mate voorzien worden door de realisatie van natte terrestrische natuur.

11. Stedelijk gebied (Geen BNLU biotoop)

Landelijk

Veel muurflora is landelijk verdwenen ten gevolge van restauratie danwel vervanging van oude walmuren door nieuw metselwerk voor betonnen wanden. De trend van stadsvogels is landelijk licht achteruitgaand, maar verschilt erg per soort. Achteruit gaan huismus, spreeuw en Turkse tortel en vooruit gaan koolmees, pimpelmees,

merel en vink. Dagvlinders van stedelijk gebied nemen bij gangbaar beheer sterk af, maar blijven stabiel bij ecologisch beheer. De trend voor vleermuizen is positief. Door minder en milieuvriendelijke onkruidbestrijding, maar ook door natuurvriendelijke inrichting en beheer van (nieuwe) stedelijke gebieden worden er in de stad aanzienlijk meer – deels uitheemse - plantensoorten waargenomen op bestrating, in parken, plantsoenen en braakliggende terreinen.

Provinciaal
De voor bebouwd gebied specifieke muurflora blijft het in Utrecht goed doen, deels omdat bij restauraties in de gemeente Amersfoort en Utrecht zorgvuldig rekening gehouden wordt met deze wettelijk beschermde soorten en deels omdat een aantal vochtige jaren positief effect hadden op de kieming van varens. Bij nieuwbouw in onder andere de gemeenten Utrecht (Leidsche Rijn) en Amersfoort wordt rekening gehouden met natuurwaarden. Watergangen en parken worden zodanig ingericht en beheerd dat veel planten en dieren er een plek kunnen vinden. De biodiversiteit is hierdoor in deze stedelijke vaak hoger dan in het oorspronkelijke agrarische landschap.
Conclusie: 'lichte toename biodiversiteit'

BNLU-evaluatie stedelijk gebied
Hoewel het stedelijk gebied niet als biotoop in het BNLU is beschreven, is het van belang als specifiek biotoop voor een aantal soorten en, neemt de omvang aldoor toe. Daardoor wordt het stedelijk gebied ook steeds relevanter om aandacht aan te schenken, niet in het minst als gebied waar barrières voor doorgang opgeheven moeten worden. Net als bij het agrarisch gebied geldt ook hier het belang van een groenblauwe dooradering. Kwaliteit, ook voor de andere biotopen, kan behaald worden door inrichting van verbindingszones door de stedelijke gebieden.

12. Agrarisch gebied – sloten, slootkanten, graslanden en akkers,

Landelijk
De stikstofconcentratie in sloten vertoont landelijk tussen 1991 en 2000 een sterke daling. Na 2000 is de concentratie niet meer significant verbeterd. De concentraties voor fosfaat zijn gedurende deze periode nauwelijks gedaald. Vooral in de periode van 1980 - 2000 zijn landelijk veel waterplanten van basenrijk water achteruitgeen: bijvoorbeeld waterviolier met een 45% afname. Ook daarna zet de achteruitgang door maar veel minder snel: 2000 - 2009: waterviolier 18% afname.
Algemene broedvogels van agrarisch gebied zijn landelijk sterk tot matig achteruitgegaan, de Europese Farmland Birdindex voor Nederland (op basis van 13 soorten) is gedaald.
De achteruitgang van de weidevogels is al eerder aan de orde gekomen. Van het aantal veldleeuweriken is nog maar 30% over van de aantallen aan het begin van de jaren negentig. Bij de eenden is er een toename te zien bij de kuifeend en een afname bij de slobeend. De broedvogels van het agrarisch gebied op de hogere zandgronden (onder andere veldleeuwerik, patrijs) zijn sterk achteruitgegaan. Grauwe gors en ortolaan zijn geheel verdwenen. Enkele soorten zijn toegenomen (geelgors, roodborsttapuit). Het aantal ganzen is sterk toegenomen en neemt nog steeds toe. Dagvlinders zijn sterk achteruitgegaan.

Provinciaal
In Utrecht zijn water-, moeras- en oeverplanten overal sterk achteruitgegaan in het agrarisch gebied. De kenmerkende soorten van matig voedselrijk water, de groep die 20 jaar geleden nog goed vertegenwoordigd was, is sterk afgenomen, specifiek in het gebied ten noorden van Woerden en in Eemland, zoals te zien is op kaart met de vergelijking tussen periode 1 en 2 voor matig voedselrijk water op de volgende pagina.

De kenmerkende soorten van water met beïnvloeding door grondwater zijn specifiek langs de flanken van de heuvelrug en rond Soest in aantallen afgenomen. Zie hiervoor de kaart van de afname van waterviolier in een periode van 20 jaar.

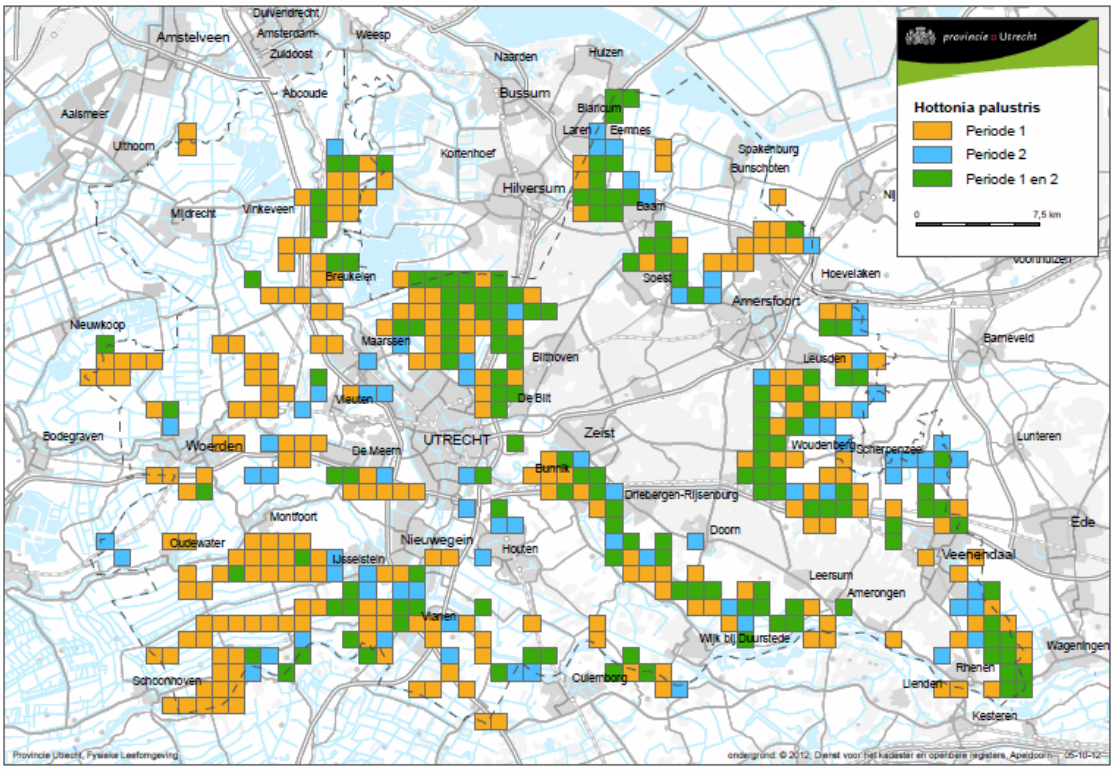

Trend kenmerkende soort van in sloten uittredend kwelwater – Waterviolier (Hottonia palustris)

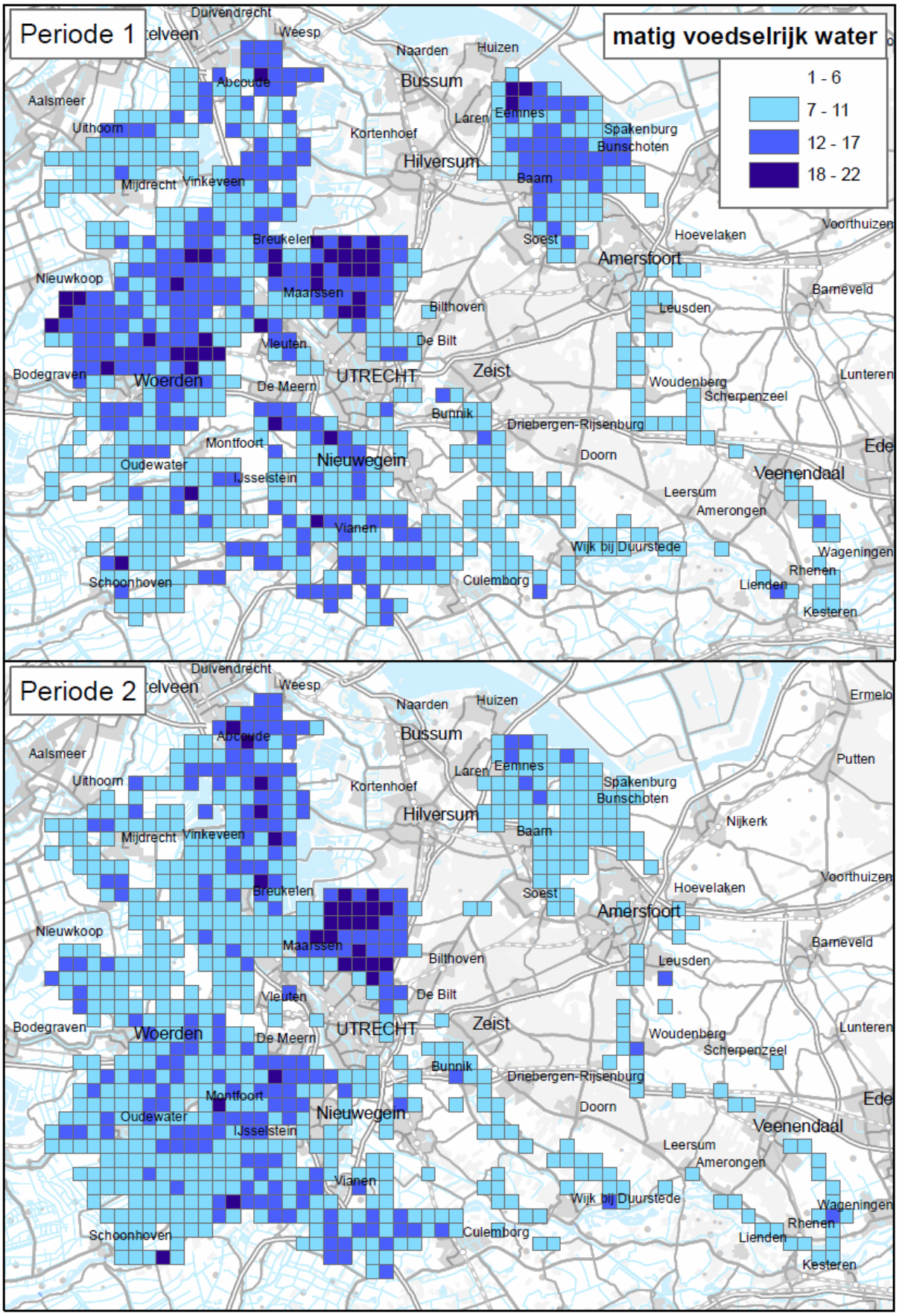

Afname van kenmerkende soorten van sloten

De slootoevers door het agrarisch gebied functioneerden als een groene dooradering voor moerassoorten door het agrarisch gebied. De hierna getoonde kaart van de verspreiding van de kenmerkende soorten van voedselarm moeras laat zien dat deze groep ten opzichte van 20 jaar geleden sterk achteruitgegaan is tussen Mijdrecht en Woerden.

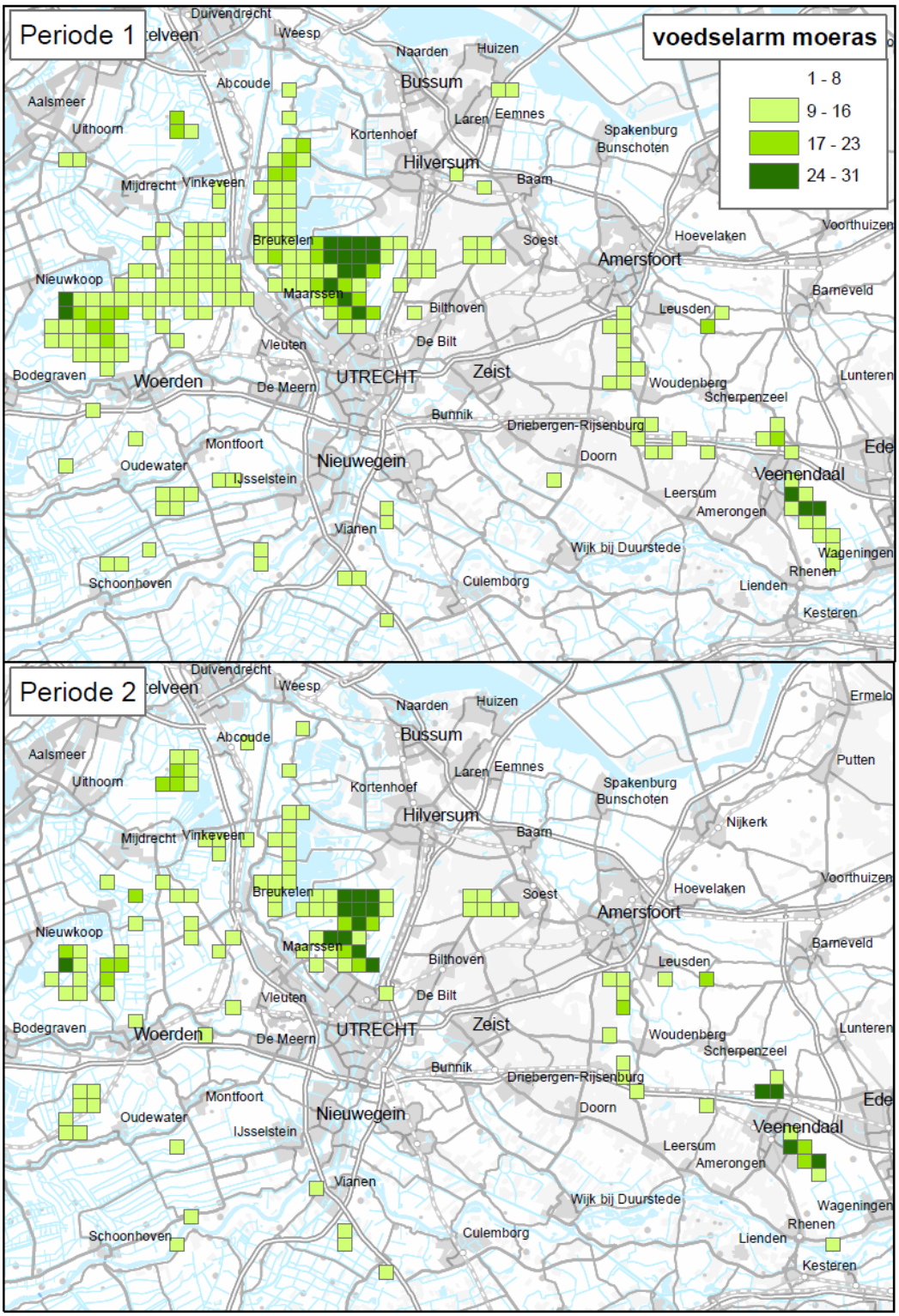

Trend kenmerkende soorten van voedselarm moeras.

Ook de grasland- en akkerflora is overal achteruitgegaan, al is dat in mindere mate omdat deze flora 20 jaar geleden ook al sterk onder druk stond in het agrarisch gebied. Spectaculair herstel van akkerflora is wel sinds 1990 opgetreden in akkerreservaten van TBO's op de zandgronden en in zeer geringe mate op de klei, met name

in die akkers waar de productiedoelstelling geheel of grotendeels verlaten is. Het areaal aan goed tot zeer goed weidevogelgebied is in Utrecht in 2010 afgenomen t.o.v. 2002. Voor insecten zoals dagvlinders geldt ook een sterke afname van de diversiteit in het agrarisch gebied.
Conclusie: 'sterke afname biodiversiteit'

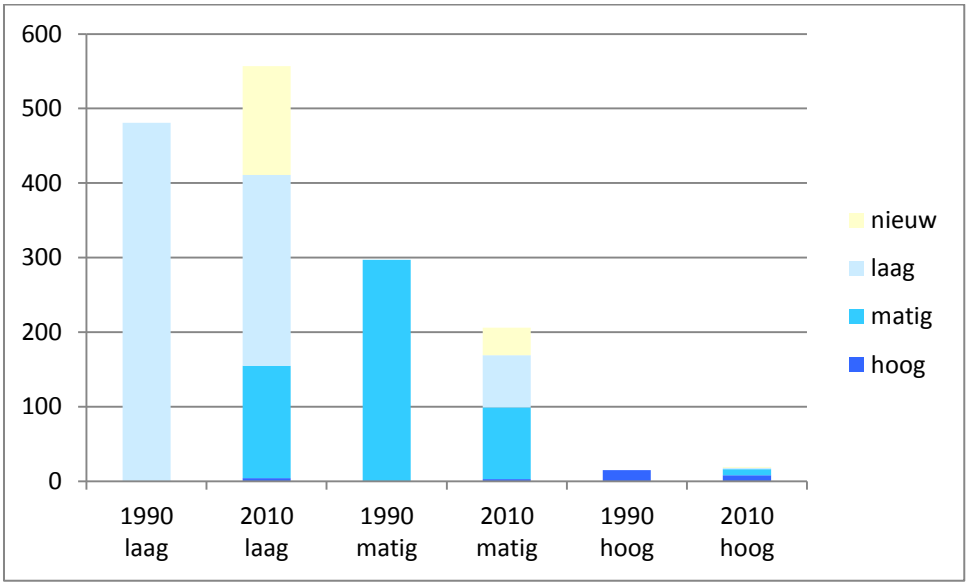

Matig voedselrijk water: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van de betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

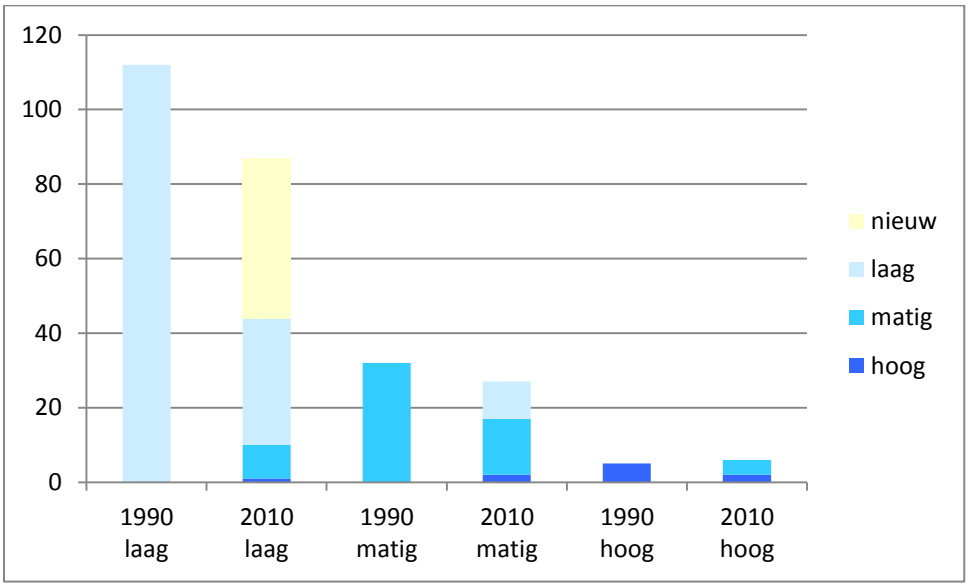

Voedselarm water: de hoogte van de kolom geeft het aantal kilometer-hokken weer met een lage, matige en hoge kwaliteit in de eerste periode (1990) en direct daarnaast in de tweede periode (2010). Bij de tweede periode (2010) wordt met kleuren aangegeven wat de kwaliteit van het betreffende kilometer-hokken was in de eerste periode. De kwaliteit is gebaseerd op het aantal waargenomen kenmerkende flora-soorten van deze biotoop.

BNLU-evaluatie: Agrarisch gebied – sloten, slootkanten, graslanden en akkers
Het BNLU noemt voor de 'witte gebieden' oftewel het gebied buiten de EHS de noodzaak van een basisbescherming die gerealiseerd kan worden door een adequaat milieu-, water- en ruimtelijk ordeningsbeleid. Geconstateerd wordt dat ook de witte gebieden belangrijke leefgebieden vormen voor meer algemene soorten, daarnaast komen er ook kleinere belangrijke natuurgebieden voor.

Deze BNLU-doelstelling is nog steeds actueel, maar het resultaat over de afgelopen 20 jaar is teleurstellend gezien de sterk negatieve trend. Veel biotopen in de EHS hebben belang bij deze basisbescherming omdat ze grenzen aan het agrarisch gebied en het 'witte gebied' vaker een onoverkomelijke barrière wordt voor dispersie.

Conclusie biotopen:
Het beeld ten aanzien van de ontwikkeling van de biodiversiteit in de Utrechtse natuur is dat deze positiever is voor de biotopen die grotendeels in de EHS liggen dan voor de biotopen in de 'witte gebieden'. Om met die laatste te beginnen: hier geldt een sterk negatieve trend. Voor de biotopen binnen de EHS is deze verschillend. Voor vrij veel biotopen geldt een lichte toename van de biodiversiteit. Waar sprake is van een lichte dan wel sterke afname van de diversiteit is de reden voornamelijk gelegen in het niet op orde krijgen van de hydrologische condities en de nog steeds te hoge stikstofemissie, dan wel de opgebouwde hoeveelheid zuur in de bodem. Vooral met water-gerelateerde biotopen gaat het niet goed, behalve de grotere wateren. Binnen de biotopen is er een kenmerkend verschil in trend tussen gebieden met hoge en lagere kwaliteit. Voor veel biotopen geldt dat er maar weinig gebieden zijn waar de kwaliteit hoog is (veel kenmerkende soorten aanwezig zijn). Dit aantal locaties met een hoge kwaliteit is, dankzij de inspanningen van beheerders voor de meest waardevolle gebieden redelijk stabiel. De kwaliteit in gebieden met een redelijke of matige kwaliteit neemt echter sterk af, wat duidt op een verarming van met name gebieden buiten de EHS.

De onderstaande tabel vat samen wat de trend is per biotoop, gedifferentieerd voor de verschillende kwaliteitsklassen.

Biotoop	Laag/Matig	Hoog
Droge bossen	-/+	+
Droge heide	+	+ +
Vennen	-	-/+
Vochtige heide	- -	+
Droge schrale graslanden	-/+	+
Droge voedselrijke graslanden (stroomdalgraslanden)	-/+	-/+
Nat schraalland	- -	-/+
Veenmoerassen en trilvenen	- -	-/+
Broekbos	-	-
Vochtig voedselarm bos (zand en veen)	-/+	+
Vochtig voedselrijk bos (klei)	+	+ +
Grote wateren	-/+	+ +
Matig voedselrijk water (vnl. sloten)	- /+	- /+
Grondwaterachtig water (vnl. sloten)	-	-/+

3.2 Biodiversiteit in beheertypen (via SNL gesubsidieerde natuur)

In 3.1. 'Ontwikkeling biodiversiteit in biotopen' werd de natuurkwaliteit behandeld van de biotopen zoals die in het BNLU benoemd zijn in relatie tot de opgaves voor die biotopen zoals die in 1992 benoemd zijn, zowel binnen als buiten de EHS. Sinds 2012 wordt landelijk binnen de EHS een natuurindeling gehanteerd in beheertypen, die gehanteerd wordt voor de subsidieregeling SNL en gebruikt wordt in de provinciale natuurbeheerplannen. In dit hoofdstuk wordt de biodiversiteit van deze beheertypen behandeld omdat de breed erkende natuurtaal is waar beheerders en overheden nu mee vertrouwd zijn.

Het voorkomen en de kwaliteit van het beheertype worden besproken op basis van de botanische gegevens over de periode 1996-2011 (periode 2010 genaamd), incidenteel aangevuld met faunistische gegevens.
De ecologische betekenis van het beheertype is aangegeven in relatie tot het substantieel voorkomen van het beheertype in Utrecht en de actuele kwaliteit. Tevens wordt aangegeven wat het nationale dan wel internationale belang is van de tot het beheertype behorende levensgemeenschappen en wat de trend is voor de kwaliteit van het beheertype. Voor het specifieke belang van de plantengemeenschappen is de Lijst van zeldzame en bedreigde vegetatietypen in Nederland van Weeda, Kers, Van Duren en Schaminée geraadpleegd (Stratiotes 30 (2005). ([1]
De indruk ten aanzien van de trend van het beheertype is verkregen door een getalsmatige analyse van de kwaliteitscores van deze periode ten opzichte van de periode 1980-1995 (periode 1990 genaamd). Gerekend is met het aantal aanwezige kenmerkende flora soorten per km-hok. Hierbij zijn alleen de km-hokken betrokken die corresponderen met de km-hokken waarbinnen zich het SNL beheertype volgens het natuurbeheerplan bevindt.

N04.01 Kranswierwateren – 742 ha subsidiabel (1 % van het bedrag van de SNL-subsidie die in Utrecht wordt verleend)
Beheertype betreft kleine zowel als grote wateren met een watervegetatie die gedomineerd wordt door kranswieren.
Voorkomen en Kwaliteit: Behalve het optreden van kranswieren als pioniervegetatie in kleine heldere wateren als sloten en vijvers komt dit type tamelijk stabiel voor in een aantal grote veenplassen. In de plassen Grote en Kleine Wije (Botshol) en de Vinkeveens plassen is sprake van een positieve trend. In de afgelopen 20 jaar heeft eerst het herstel van Botshol plaatsgevonden dankzij extra maatregelen (defosfateringsinstallatie) en in de afgelopen 10 jaar zijn ook de Vinkeveense plassen veel helderder en rijker aan kranswieren geworden. Geregeld zijn er schommelingen in kwaliteit, samenhangend met schommelingen in helderheid. Zo is in 2012, vermoedelijk kortdurend, ten gevolge van fosfaten die vrijkwamen bij de uitvoering van het herstelplan Botshol, het zicht in de Grote en Kleine Wije sterk afgenomen. De kranswiervegetatie had er echter (nog?) niet onder te lijden.
Ecologische betekenis: groot
Belang: de goed vertegenwoordigd voorkomende associatie van groot nimfkruid is zeldzaam, sterk bedreigd en van internationaal belang.
Trend: kwalitatieve toename

N04.02 Zoete plas – 1.387 ha subsidiabel (1 % van de SNL-subsidie)
Beheertype betreft grote en kleine wateren zoals meren, kleine rivieren, kanalen, petgaten voor zover breder dan 4 meter waarin waterplanten groeien.
Voorkomen en Kwaliteit: goede respons van watervegetaties in het Noorderpark en lage in het overige Vechtplassengebied en de wateren van West Utrecht en Eemland. Ten opzichte van de periode 1990 heeft een aanzienlijke verschuiving van matige naar lage kwaliteit plaatsgevonden.
Ecologische betekenis: vrij groot
Belang: diverse vrij algemene watervegetatietypen die bedreigd zijn ten gevolge van een algemene negatieve trend.
Trend: kwalitatieve achteruitgang

N05.01 Moeras – 556 ha subsidiabel (6 % van de SNL-subsidie)
Beheertype betreft moerasvegetaties zoals riet- en biezenvegetaties, natte ruigte en grote zeggenvegetaties.
Voorkomen en kwaliteit: goede ontwikkeling van moerasvegetaties, vooral in de uiterwaarden tussen Vianen en Schoonhoven, in het Noorderpark en in de Amerongse bovenpolder. Ten opzichte van de periode 1990 is het aantal kilometerhokken waarin een moeras met op z'n minst een lage kwalificatie bevond afgenomen.
Ecologische betekenis: gemiddeld
Belang: diverse moerasvegetatietypen waaronder vrij zeldzame, zoals Galigaanmoeras in laagveen. Van internationaal belang is het vegetatietype van heen en grote waterweegbree die spaarzaam voorkomt in het getijdegebed van de Lek.
Trend: kwalitatieve achteruitgang

N05.02 Gemaaid rietland – 30 ha subsidiabel (< 1% van de SNL-subsidie)
Beheertype betreft rietland dat grotendeels jaarlijks in het winterhalfjaar gemaaid wordt.
Voorkomen en kwaliteit: goede score van moerasplanten in het Noorderpark en een matige in Botshol en Mijdrecht. In Botshol is sprake van een afnemende soortenrijkdom ten gevolge van de toename van de

[1] 'Lijst van bedreigde plantengemeenschappen in internationaal perspectief', L. van Duuren & B. Kers. Stratiotes 2005(3).

rietdichtheid en kruidenonvriendelijk beheer. Ook hier is ten opzichte van de periode 1990 het aantal kilometerhokken waarin een rietland kwalitatief scoort afgenomen, maar het aandeel met hoge kwaliteit is wel toegenomen. Ecologische betekenis : gemiddeld
Belang: betreft diverse vrij algemene moerasvegetaties van laagveen.
Trend: geringe kwalitatieve achteruitgang

N06.01 Veenmosrietland - 69 ha subsidiabel (2% van de SNL-subsidie) en 06.02 Trilveen – 46 ha (2% van de SNL-subsidie)
Beheertype betreft voedselarme moerastypen met een ijle rietlaag, vaak een veenmosrijke moslaag en een lage open moerasplantenvegetatie.
Voorkomen en kwaliteit: komt alleen voor in het Noorderpark (tamelijk verspreid) en (tamelijk geconcentreerd) in Botshol. In Botshol is de kwaliteit matig, in het Noorderpark scoort aanzienlijk beter qua aantal kenmerkende soorten van het veenmosrietland.
Ecologische betekenis: groot
Belang: het vegetatietype veenmosrietland is in Utrecht vrij schaars, maar wel achteruitgaand in kwaliteit en sterk bedreigd en internationaal van belang.
Trend: kwalitatieve achteruitgang

N06.04 Vochtige heide – 122 ha subsidiabel (< 1% van de SNL-subsidie)
Het beheertype Vochtige heide betreft een heide (60% vegetatie gedomineerd door dwergstruiken) die tenminste voor 30% uit dophei bestaat, al dan niet gemengd met struikhei of kraaihei en enkele karakteristieke soorten van vochtige heide bevat.
Voorkomen en kwaliteit: Den Treek scoort het hoogst qua kwaliteit gevolgd door het Leersumse veld/Breeveen. Verder nog wat verspreide gebiedjes bij Soest (Soesterveen) en in de Gelderse Vallei.
Ecologische betekenis: groot
Belang: de associatie van gewone dophei op niet lemig pleistoceen zand is van internationaal belang, hoewel in Utrecht vrij algemeen en niet bedreigd. Wel bedreigd is de subassociatie van hoogveen en vennen.
Trend: kwalitatief (gemiddeld) gelijk gebleven

N06.05 Zwakgebufferd ven – 24 ha subsidiabel (<1% van de SNL-subsidie)
Het beheertype omvat wateren die gekarakteriseerd worden door een vegetatie van matig tot zwak zuur water, dat arm is aan fosfaten en stikstof en met een bodem die overwegend uit zand bestaat.
Voorkomen en kwaliteit: Dit type is spaarzaam aanwezig en van een matige kwaliteit. De Kom bij Maarsbergen, Leersumse plassen, Pluismeer en Heidestein.
Ecologische betekenis: groot
Belang: de vegetatietypen betreffen voornamelijk rompgemeenschappen en zijn niet van internationaal belang.
Trend: kwalitatief (gemiddeld) gelijk gebleven

N07.01 Droge heide – 1328 ha subsidiabel (5% van de SNL-subsidie)
Het beheertype bestaat voor ten minste 60% uit heidevegetaties of vegetaties gedomineerd door bochtige smele of pijpenstrootje.
Voorkomen en kwaliteit: Dit type scoort kwalitatief hoog in het centrale deel van de heuvelrug tussen Zeist/Driebergen en Amersfoort met Heidestein en de Leusderheide als zwaartepunten voor de kwaliteit. Het noordelijke deel is tamelijk arm aan droge heide terwijl binnen het nationaal park (ten zuiden van de A12) de droge heiden meer geïsoleerd van elkaar liggen en kleiner zijn. Ten opzichte van de periode 1990 is het aantal kilometerhokken waarin de heide hoog kwalitatief scoort enigszins toegenomen.
Ecologische betekenis: groot
Belang: de voornamelijk binnen dit beheertype aanwezige associatie van struikhei en stekelbrem is algemeen en niet bedreigd.
Trend: kwalitatieve toename

N07.02 Zandverstuiving – 212 ha subsidiabel (<1% van de SNL-subsidie)
Het beheertype bestaat uit ten minste50% onbegroeid stuivend zand, mos- en korstmosbegroeiing en droog grasland met buntgras.
Voorkomen en kwaliteit: In de Lange en Korte duinen bij Soest is een herstelproject uitgevoerd om de wind meer spel te geven. Dit is een kwalitatief goede zandverstuiving. Een andere grote ligt op de Leusderheide waar de noodzakelijke dynamiek mede door de militaire oefeningen in stand gehouden wordt.

Ecologische betekenis: groot
Belang: dit beheertype betreft, voor zover er sprake is van vegetatie, voornamelijk vogelpootjesassociatie die niet zeldzaam of bedreigd is. Het spaarzaam voorkomende gaffeltandmos-jeneverbesstruweel is eveneens niet zeldzaam of bedreigd.
Trend: kwalitatieve toename

N10.01 Nat schraalland– 145 ha subsidiabel (5% van de SNL-subsidie)
Het beheertype omvat blauwgrasland, kleine zeggenvegetaties en kalkmoeras en in combinatie daarmee worden ook dotterbloemhooilanden en veldrusschraallanden tot dit type gerekend. De bodem is weinig draagkrachtig en tijdens de winter dient het waterpeil ten minste op of rond het maaiveld te staan terwijl het terrein 's zomers slechts oppervlakkig mag uitdrogen.
Voorkomen en kwaliteit: Veelal kleine gebiedjes verspreid gelegen door de provincie. In het westen scoort De Meije kwalitatief het beste, in het Noorderpark liggen verspreid diverse goede natte schraallanden en in de Gelderse Vallei betreffen de betere terreinen Groot Zandbrink, het Meeuwenkampje en de Hel. Bij natuurontwikkeling wordt nogal eens ingezet op de realisatie van blauwgraslanden. De nog aanwezige, verspreid gelegen terreinen functioneren voor de nieuwe natuurterreinen als een belangrijke genenbron.
Ecologische betekenis: groot
Belang: het vegetatietype blauwgrasland is schaars, maar is wel een kwetsbaar tot bedreigd type vanwege de achteruitgang in kwaliteit en is internationaal van belang.
Trend: kwalitatieve achteruitgang

N10.02 Vochtig hooiland – 283 ha subsidiabel (6% van de SNL-subsidie)
Beheertype op een steviger bodem dan nat schraalland dat óf jaarlijks overstroomd wordt door rivierwater óf onder invloed staat van uittredend kwelwater of is gelegen op een veenbodem met een waterpeil van 20-30 cm onder maaiveld en dat als hooiland beheerd wordt.
Voorkomen en kwaliteit: De kwalitatief goede vochtige hooilanden liggen langs de Kromme rijn en in de uiterwaarden van Rijn en Lek. De betere hooilanden betreffen de fortificaties bij de Grebbesluis en de uiterwaard direct ten westen van Vianen. Op de tweede plaats komen de uiterwaard bij Willige Langerak en de hooilanden in het Kromme Rijngebied en op veen een enkel perceel in de Oostelijke Binnenpolder van Tienhoven.
Ecologische betekenis: vrij groot
Belang: in Utrecht voornamelijk als boterbloem en waterkruid associatie voorkomend, welke vrij algemeen is met bedreigingscategorie 'gevoelig'.
Trend: kwalitatieve achteruitgang

N11.01 Droog schraalland – 310 ha subsidiabel (3 % van de SNL-subsidie)
Het type bevat droge graslanden met lage open vegetaties die gedomineerd worden door kenmerkende soorten van heischraal grasland of droog stroomdalgrasland.
Voorkomen en kwaliteit: Het grootste droge schraalland met hoge kwaliteit betreft de vliegbasis Soesterberg. Kleinere hoogwaardige locaties zijn de graslanden rond het zandgat te Maarn en droog stroomdalgrasland bij Amerongen en Rhenen. Ten opzichte van de periode 1990 is het aantal kilometerhokken waarin droog schraalland met een hoge kwaliteit voorkomt toegenomen.
Ecologische betekenis: groot
Belang: van de diverse vegetatietypen die tot dit beheertype behoren is met name de associatie van sikkelklaver en zachte haver het drogere stroomdalgraslandtype. Dit type is vrij zeldzaam en bedreigd en internationaal van belang.
Trend: kwalitatieve toename

N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland – 2835 ha subsidiabel (14% van de SNL-subsidie)
Het type betreft grasland waarin kruiden en mossen ten minste 20% van de oppervlakte bedekken.
Voorkomen en kwaliteit: Betreft vooral percelen in het Kromme Rijngebied en de uiterwaarden. De hoogste scores liggen verspreid over de uiterwaarden van Lopik tot in de Blauwe Kamer bij Rhenen. Enerzijds gaat het om terreinen op plaatsen waar geen potenties zijn voor waardevollere graslandtypen, anderzijds om terreinen die, bijvoorbeeld omdat ze nog niet lang geleden landbouwkundig gebruikt werden, nog verder ontwikkeld kunnen worden. In het eerste geval zijn de beheerkosten vaak relatief laag (beweiding), in het tweede geval juist hoog (meermaals maaien en afvoeren). Ten opzichte van de periode 1990 is het aantal kilometerhokken waarin dit grasland voorkomt met een lage kwaliteit aanzienlijk toegenomen.
Ecologische betekenis: (nog) klein

Belang: actueel komen binnen dit beheertype algemeen voorkomede rompgemeenschappen en kamgrasweide voor, vegetatietypen die niet zeldzaam of bedreigd zijn.
Trend: kwalitatieve toename.

N12.03 Glanshaverhooiland – 158 ha subsidiabel (2% van de SNL-subsidie)
Het type betreft hooiland dat door hoogopgaande grassen en kruiden gedomineerd wordt en soorten bevat van de glanshaver-associatie.
Voorkomen en kwaliteit: Het type komt vooral met hoge score in de uiterwaarden van de Amerongse bovenpolder voor en ten westen van Nieuwegein. Met lagere kwaliteit komt dit type voor langs de Kromme Rijn rond Bunnik en incidenteel in de overige uiterwaarden.
Ecologische betekenis: groot
Belang: betreft voornamelijk vrij algemeen voorkomende glanshaverassociaties die algemeen en niet bedreigd zijn.
Trend: kwalitatief (gemiddeld) gelijk gebleven

N12.04 Zilt- en Overstromingsgrasland – 302 ha subsidiabel (3% van de SNL-subsidie)
Het type betreft in Utrecht grasland op klei of veen dat vrijwel jaarlijks in het voorjaar langdurig overstroomd wordt door oppervlaktewater of door uittredend kwelwater.
Voorkomen en kwaliteit: Dit type komt voor in de Honswijkerwaard, de Steenwaard en de westelijke Ameronger bovenpolder en betreft hier tamelijk voedselrijke natte graslanden van een geringe kwaliteit.
Ecologische betekenis: vrij klein
Belang: betreft voornamelijk associatie van geknikte vossenstaart welke niet zeldzaam en ook niet bedreigd is.
Trend: kwaliteit gelijk gebleven

N12.05 Kruiden- en faunarijke akker – 244 ha subsidiabel (4% van de SNL-subsidie)
Het type betreft akkers dan wel akkerranden met per 2 ha tenminste 3 specifieke akkersoorten uit een voorgeschreven groep van broedvogels en planten.
Voorkomen en kwaliteit: Deze akkers liggen voornamelijk op de zuidflank van de Utrechtse heuvelrug en op de overgang naar het Kromme Rijngebied. De hoogste scores halen de akkers op de oude enggronden van Rhenen (Laarsenberg), Amerongen en Leersum, de akkers op het Leersumse veld, op Noordhout te Zeist en op Vollenhoven te De Bilt.
Ecologische betekenis: vrij groot
Belang: de korensla-associatie op de voedselarme gronden is vrij zeldzaam en bedreigd en dat geldt eveneens voor de veel minder algemene associatie van stoppelleeuwenbekjes op de rijkere gronden
Trend: kwalitatieve toename.

N13.01 Vochtig weidevogelgrasland – 805 ha subsidiabel (7% van de SNL-subsidie)
Het type omvat grasland dat per 100 ha minimaal 35 broedparen van specifieke weidevogels bevat.
Voorkomen en kwaliteit: Het reservaat Maatpolder nabij Eemnes heeft een zeer hoge dichtheid aan broedende weidevogels en deze neemt sinds 2003 toe, tevens is dit het enige reservaat waar nog kemphanen in de provincie Utrecht broeden. Andere gebieden met een hoge dichtheid aan weidevogels zijn de reservaten Zeldert bij Soest, Demmerik bij Vinkeveen (afname van 380 broedparen weidevogels in 2001 naar 250 in 2009), polder Mijnden, Bovenlanden in Wilnis en Bovenlanden in Mijdrecht. In deze reservaten nemen de aantallen broedende weidevogels echter de laatste jaren af.
Ecologische betekenis: klein (uitsluitend weidevogels)
Trend: kwalitatieve achteruitgang.

N14.01 Rivier- en beekbegeleidend bos – 58 ha subsidiabel (<1% van de SNL-subsidie)
Het type omvat bossen en struwelen die periodiek door oppervlaktewater worden overstroomd en bossen die direct onder invloed staan van vrijwel permanent uittredend grondwater.
Voorkomen en kwaliteit: Verspreid gelegen kleine bosgebieden waarvan de hoogste score een bosje in de uiterwaarden bij Vianen betreft. De overige natte bosjes liggen voor het merendeel verspreid in de uiterwaarden en verder nog het Vijverbos bij Harmelen en de Valse bosjes bij Eemnes.
Ecologische betekenis: vrij groot
Belang: de associatie van grauwe wilg en de associatie van sleedoorn en eenstijlige meidoorn zijn algemeen en niet bedreigd. En zowel het essen-iepenbos als het elzenzegge-elzenbroekbos zijn niet zeldzaam en eveneens niet bedreigd.
Trend: kwalitatieve afname.

N14.02 Hoog- en laagveenbos – 361 ha subsidiabel (< 1% van de SNL-subsidie)
Het type omvat bossen en struwelen gedomineerd door elzen, zachte berk, grauwe wilg, wilde gagel en katwilg op natte standplaatsen op venige bodem.
Voorkomen en kwaliteit: Dit type nat bos komt goed vertegenwoordigd en ook met de hoogste waarden voor in het Noorderpark. Overige gebieden die wat minder scoren zijn Botshol en Polder Autena en Bolgerijen te Vianen. Ten opzichte van de periode 1990 is het aantal kilometerhokken waarin dit bostype kwalitatief hoog scoort afgenomen.
Ecologische betekenis: vrij groot
Belang: het moerasvaren-elzenbroek is vrij zeldzaam en potentieel bedreigd.
Trend: kwalitatieve afname

N14.03 Haagbeuken- en essenbos – 326 ha subsidiabel (<1% van de SNL-subsidie)
Het type betreft bos op basenrijke klei- en leemgronden en/of gronden waar aanrijking plaatsvindt door periodiek hoge grondwaterstanden buiten beek- of rivierinvloed en waar op 80% van de oppervlakte geen hout geoogst wordt. Samen met het Park- en stinzenbos (N17.03) is dit bostype in Utrecht nationaal van belang vanwege grote rijkdom aan zeldzame paddenstoelen van kleibossen.
Voorkomen en kwaliteit: Dit bos komt vooral in het Kromme Rijn Gebied voor met een grote concentratie tussen Zeist en Utrecht (Amelisweerden, Niëenhof, Oostbroek) en een kleinere aan de noordkant van Utrecht (Oud Zuilen). De parkbossen van Oud Amelisweerd en Oud Zuilen scoren het hoogst.
Ecologische betekenis: groot
Belang: het essen-iepenbos is niet zeldzaam en niet bedreigd, het eikenhaagbeukenbos daarentegen is vrij zeldzaam en bedreigd. In de Utrechtse kleibossen is vaak sprake van een mix van deze typen.
Trend: kwalitatieve toename

N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos – 5316 ha subsidiabel (9% van de SNL-subsidie)
Bos dat gedomineerd wordt door eiken, dennen, beuken, berken, lijsterbes, ratelpopulier of vuilboom op zure, droge en vochtige zandige bodem en waar op 80% van de oppervlakte geen hout geoogst wordt.
Voorkomen en kwaliteit: Dit type scoort kwalitatief hoog in het centrale deel van de heuvelrug tussen Zeist/Driebergen en Amersfoort. Een vergelijkbare score geeft het bos op de Grebbeberg te zien.
Ecologische betekenis: gemiddeld
Belang: het kussentjesmos-dennenbos, het berken-eikenbos en het beuken-eikenbos zijn alle algemeen en niet bedreigd. De subassociatie berken-eikenbos met adelaarsvaren is vrij algemeen en potentieel bedreigd.
Trend: kwalitatief gelijk gebleven.

N16.01 Droog bos met productie – 9408 ha subsidiabel (2% van de SNL-subsidie)
Bevat bossen op voedselarme tot lemige zandgrond gedomineerd door loof- en naaldbomen waarin periodiek houtoogst plaats vindt.
Voorkomen en kwaliteit: Dit type komt eveneens als het vorige vooral voor met hoge scores in het centrale deel van de heuvelrug tussen Zeist/Driebergen en Amersfoort en eveneens op de Grebbeberg.
Ecologische betekenis: klein
Trend: kwalitatief gelijk gebleven.

N16.02 Vochtig bos met productie – 11 ha subsidiabel (<1% van de SNL-subsidie)
Bossen op basenrijke bodem gedomineerd door loofbomen waarin periodiek houtoogst plaatsvindt.
Voorkomen en trend: Deze bossen met hoge scores komen vooral voor in de Vechtstreek tussen Utrecht en Breukelen. Ten opzichte van de periode 1990 is het aantal kilometerhokken waarin dit bostype kwalitatief hoog scoort toegenomen.
Ecologische betekenis: gemiddeld
Trend: kwalitatieve toename

N17.01 Vochtig hakhout en middenbos – 508 ha subsidiabel (24% van de SNL-subsidie)
Dit vochtige bostype wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van hakhoutstoven van boomsoorten als wilg, els, es of eik (indien op rabatten) al dan niet met overstaanders, waarvan het hakhoutdeel periodiek wordt afgezet.
Voorkomen en kwaliteit: Deze percelen van voornamelijk hakhout komen vooral in de vorm van essenhakhout in het Kromme Rijngebied voor. Dit beheertype, dat ook landschappelijk en cultuurhistorisch waardevol is, is landelijk vrij zeldzaam en heeft zijn zwaartepunt in de provincie Utrecht. Behalve monitoring van vaatplanten vindt voor dit beheertype ook monitoring van mossen plaats en wel specifiek van die mossen waarvoor de oude

essenstoven zelf de belangrijkste groeiplaats van deze tamelijk zeldzame groep van mossen is. Bijzonder hoge waarden werden aangetroffen op de landgoederen Hindersteyn, Overlangbroek en de Raaphof. Recent zijn diverse herstelprojecten uitgevoerd waarbij het hakhoutbeheer weer hervat is en de terreinen efficiënter ingericht zijn voor het beheer. Sinds 2010 is een schimmelziekte in Nederland en ook in Utrecht opgedoken waarvan nog niet duidelijk is hoe groot de invloed ervan op het essenhakhout gaat worden. Dit beheertype komt ook in de vorm van hakhout van els en als wilgengriend voor ten zuiden van Vianen in de Polders Autena en Bolgereijen alsmede als elzenhakhout in de Gelderse Vallei tussen Leusden en Woudenberg.
Ecologische betekenis: groot voor wat betreft essenhakhout, vrij groot voor wat betreft elzenhakhout en eikenhakhout en gemiddeld voor wat betreft wilgengriend.
Belang: het essen-iepenbos op zich is niet zeldzaam en niet bedreigd, de hakhoutbeheervorm ervan die de plantengemeenschap ook specifieke vestigingsmogelijkheden biedt voor mossen is zeldzaam en internationaal zeer zeldzaam. De subassociatie met gewoon sneeuwklokje is vrij zeldzaam en potentieel bedreigd. Het eikenhaagbeukenbos is vrij zeldzaam en bedreigd.
Trend: kwalitatieve toename.

N17.02 Droog hakhout – 42 ha subsidiabel (<1% van de SNL-subsidie)
Dit bostype betreft percelen met hakhoutstoven van boomsoorten als eik, beuk en winterlinde op droge zandgrond welke periodiek gehakt worden.
Voorkomen en kwaliteit: Verspreid gelegen percelen, die van goede kwaliteit liggen bijna altijd op de grens van zand naar klei zoals in Baarn (Groeneveld) en bij Doorn, Amerongen en Rhenen.
Ecologische betekenis: vrij klein
Belang: deze hakhoutvorm van het berken-eikenbos en het beuken-eikenbos, welke als plantengemeenschappen algemeen en niet bedreigd zijn, is zeldzaam.
Trend: kwalitatieve achteruitgang.

N17.03 Park- en stinzenbos – 604 ha subsidiabel (3% van de SNL-subsidie)
Betreft opgaand bos als onderdeel van een (voormalig) landgoed met meestal een rijke struiklaag en veel kruiden die vooral in het voorjaar bloeien. Samen met het Haagbeuken en –essenbos (N14.03) is dit bostype in Utrecht nationaal van belang vanwege grote rijkdom aan Rodelijst-paddenstoelen van kleibossen.
Voorkomen en kwaliteit: De goed scorende parkbossen met stinzenflora liggen vooral langs de Vecht (Nijenrode, Gunterstein, Over-Holland). Langs de Kromme Rijn zijn deze minder verspreid en gaat het voornamelijk om de tussen Utrecht en Bunnik liggende landgoederen Oud- en Nieuw Amelisweerd en Rhijnauwen. Daar buiten scoort landgoed Linschoten eveneens hoog. Al deze parkbossen zijn behalve rijk aan vaatplanten ook zeer rijk aan zogenaamde ‘kleibospaddenstoelen’. Het landgoed Nijenrode is daarom voor paddenstoelen het rijkste terrein van Nederland.
Ecologische betekenis: groot
Belang: de subassociatie met gewoon sneeuwklokje van het essen-iepenbos is vrij zeldzaam en potentieel bedreigd, De subassociatie met lelietje-van-dalen van het beuken-eikenbos is niet zeldzaam en potentieel bedreigd.
Trend: kwalitatief gelijk gebleven.

Conclusie beheertypen:
De beheertypen zijn in te delen naar hun ecologische betekenis. Binnen de beheertypen, waarvan het voorkomen in Utrecht van grote ecologische betekenis is omdat hun aanwezigheid ook van nationaal en deels internationaal belang is, is zowel sprake van een positieve trend (kranswierwateren, vochtig hakhout, droog schraalgrasland, droge heide) als van een negatieve trend (veenmosrietland, nat schraalland, glanshaverhooiland). Dat is een algemeen beeld. Belangrijke reden voor succes zijn een op natuur afgestemde hydrologie, een geringe gevoeligheid voor stikstof en vermindering van nutriënten in bodem dan wel water. Stikstofgevoelige vegetaties hebben het in de hele provincie een stuk moeilijker en kunnen alleen overleven door extra compenserende beheerinspanning zoals herstelmaatregelen die zorgen voor een buffering in bodem of water en een zorgvuldige afvoer van biomassa.

3.3 Ontwikkeling bedreigde soorten

Fauna
In 1997 hebben Gedeputeerde Staten de Oranje Lijst, onderdeel Fauna, vastgesteld. Op basis van voorkomen en achteruitgang is daarin de mate van bedreiging bepaald. De soorten zijn in vijf categorieën verdeeld: verdwenen,

bijna verdwenen, sterk bedreigd, bedreigd en potentieel bedreigd. Op dit moment is van veel soorten niet bekend in hoeverre zij precies zijn toe- of afgenomen in aantal of verspreiding, maar vaak is wel met zekerheid bekend of een soort inmiddels helemaal verdwenen is uit Utrecht of juist weer teruggekeerd. Wanneer de recente gegevens van Natuurmonumenten, Staatsbopsbeheer en Het Utrechts Landschap zijn opgenomen in de NDFF kan een beter beeld verkregen worden. Dat zou het moment kunnen zijn om eventueel opnieuw een Oranje Lijst samen te stellen

Zoogdieren
Van de twee Oranje Lijstsoorten die uit Utrecht verdwenen waren, is in 2011 de vale vleermuis weer overwinterend aangetroffen. Otter en steenmarter stonden op het punt van verdwijnen. Van de steenmarter is recent (weer) een waarneming bekend. De otter is net over de grens in Noord-Holland waargenomen. De van internationaal belang zijnde noordse woelmuis is nog steeds sterk bedreigd, maar de das heeft zijn bedreigde status inmiddels van zich afgeschud.

Broedvogels
Van de zes Oranje Lijstsoorten die na 1979 niet meer broedend in Utrecht waren waargenomen, is in 2012 van de kwak een jong exemplaar in de uiterwaarden van de Lek waargenomen. Van de acht soorten die op het punt stonden uit Utrecht te verdwijnen, is dit voor drie soorten gebeurd: draaihals, duinpieper en Europese kanarie. Vier soorten broeden nog steeds incidenteel (kwartelkoning, woudaapje) of hebben zich uitgebreid (roerdomp, ooievaar). In 2012 heeft de grauwe klauwier weer in Utrecht gebroed. Op de Oranje Lijst stonden tien soorten als ‘sterk bedreigd’ waarvan er vijf (geoorde fuut, grauwe gors, kuifleeuwerik, paapje en tapuit) nu niet meer in Utrecht broeden.

Reptielen en amfibieën
De drie Oranje Lijstsoorten die uit Utrecht verdwenen zijn, adder, gladde slang en knoflookpad, zijn dat nog steeds, hoewel van de adder weer een kleine populatie in de Kaapse bossen aanwezig. Deze dieren zijn echter (illegaal) uitgezet. Ook voor de vroedmeesterpad en muurhagedis geldt dat deze zijn uitgezet.

Zoetwatervissen
De enige verdwenen Oranje Lijstsoort in Utrecht, de beekprik, is niet teruggekeerd. Van de drie sterk bedreigde soorten worden serpeling en winde weer regelmatig waargenomen in de rivieren.

Dagvlinders
Van de 19 Oranje Lijstsoorten die uit Utrecht zijn verdwenen zijn na 1997 de kleine parelmoervlinder, keizermantel en rouwmantel incidenteel waargenomen. Dit betroffen zwervers, die geen populatie hebben weten op te bouwen. De twee soorten die op punt van verdwijnen stonden, de grote parelmoervlinder en de kleine ijsvogelvlinder, zijn ook daadwerkelijk verdwenen. Hetzelfde geldt voor vier van de zeven (sterk) bedreigde soorten: bruine eikenpage, aardbeivlinder, gentiaanblauwtje en zilveren maan. Met de vlinders gaat het nog steeds erg slecht.

Libellen
Van de zeven soorten die waren verdwenen komt de rivierrombout weer voor in de Neder-Rijn en Lek, de breedscheenjuffer langs onder andere de Kromme Rijn en het Valleikanaal, terwijl de koraaljuffer enkele venachtige watertjes op de Heuvelrug heeft weten te koloniseren. Van een vierde verdwenen soort, de beekrombout, is er weer een incidentele waarneming in de Kromme Rijn. De twee winterjuffers die op punt van verdwijnen stonden hebben zich heel verschillend gedragen: de bruine winterjuffer is nu een wijd verspreide soort, terwijl de noordse winterjuffer niet meer waargenomen is na 1997. De enige toenmalige sterk bedreigde soort, de tengere pantserjuffer, heeft zich sterk uitgebreid. Met de libellen gaat het in het algemeen heel goed.

Sprinkhanen en krekels
Twee van de vijf Oranje Lijstsoorten die uit Utrecht waren verdwenen zijn teruggekeerd: de blauwvleugelsprinkhaan op de Heuvelrug en de greppelsprinkhaan langs Rijn en Lek. Er waren geen sprinkhanen die op het punt stonden te verdwijnen of sterk bedreigd waren.

Conclusie
De meeste “uit Utrecht verdwenen” Oranje Lijstsoorten zijn dat nog steeds, maar één zoogdiersoort, één broedvogelsoort, drie soorten libellen en twee soorten sprinkhanen zijn weer terug. Daarnaast hebben we nieuwe soorten in Utrecht kunnen verwelkomen die niet op de Oranje Lijst waren vermeld, zoals de grote zilverreiger,

lepelaar, middelste bonte specht, verschillende soorten grondels, vuurlibel, sikkelsprinkhaan, zuidelijk spitskopje en zuidelijke boomsprinkhaan.
Van de (zeer) sterk bedreigde soorten zijn er één zoogdiersoort, acht broedvogelsoorten, zes dagvlindersoorten en één libellensoort inmiddels uit Utrecht verdwenen, maar er hebben zich ook soorten spectaculair hersteld, zoals de das, ooievaar, winde en bruine winterjuffer.
Het zijn vaak de meer mobiele en opportunistische soorten (waaronder ook veel exoten) die een positieve ontwikkeling hebben doorgemaakt. Klimaatverandering (zuidelijke soorten die naar het noorden oprukken), toenemende migratiemogelijkheden (das, grondels, zuidelijke boomsprinkhaan), een betere waterkwaliteit (rivierrombout, bruine winterjuffer, breedscheenjuffer, serpeling) en uitbreiding van het leefgebied of biotoopverbetering (moerasvogels, zoals roerdomp en lepelaar) zijn aanwijsbare oorzaken. Specialistische soorten die zich slecht kunnen aanpassen en weinig mobiel zijn gaan (verder) achteruit. Zij hebben te lijden van verlies van oppervlakte en kwaliteit van zeer bijzondere biotopen en de isolatie daarvan (veel dagvlinders), intensivering van de landbouw (grauwe gors) en recreatie in natuurgebieden (tapuit, duinpieper).

Flora
Voor de flora hebben Gedeputeerde Staten in 2002 de Oranje Lijst vastgesteld. Voor flora zijn dat 3 lijsten geworden: vaatplanten en kranswieren, mossen van het essenhakhout en kleibospaddenstoelen. Ook voor de flora geldt dat op dit moment van veel soorten niet bekend is in hoeverre zij precies zijn toe- of afgenomen in aantal of verspreiding, maar vaak is wel met zekerheid bekend of een soort inmiddels helemaal verdwenen is uit Utrecht of juist weer teruggekeerd.

Vaatplanten en kranswieren
Van de 29 uit Utrecht verdwenen soorten zijn er twee in de 10 jaar van het bestaan van de Oranje lijst teruggekeerd: de gelobde maanvaren die aangetroffen is op het voormalig vliegveld Soesterberg en de brede ereprijs, een bijzondere stroomdalgraslandsoort die weer terug in de provincie gekomen is dankzij de annexatie van Vianen. Onder de ernstig bedreigde soorten bevindt zich een enkele soort die dit etiket niet meer behoeft, zoals Duits viltkruid en hertsmunt.

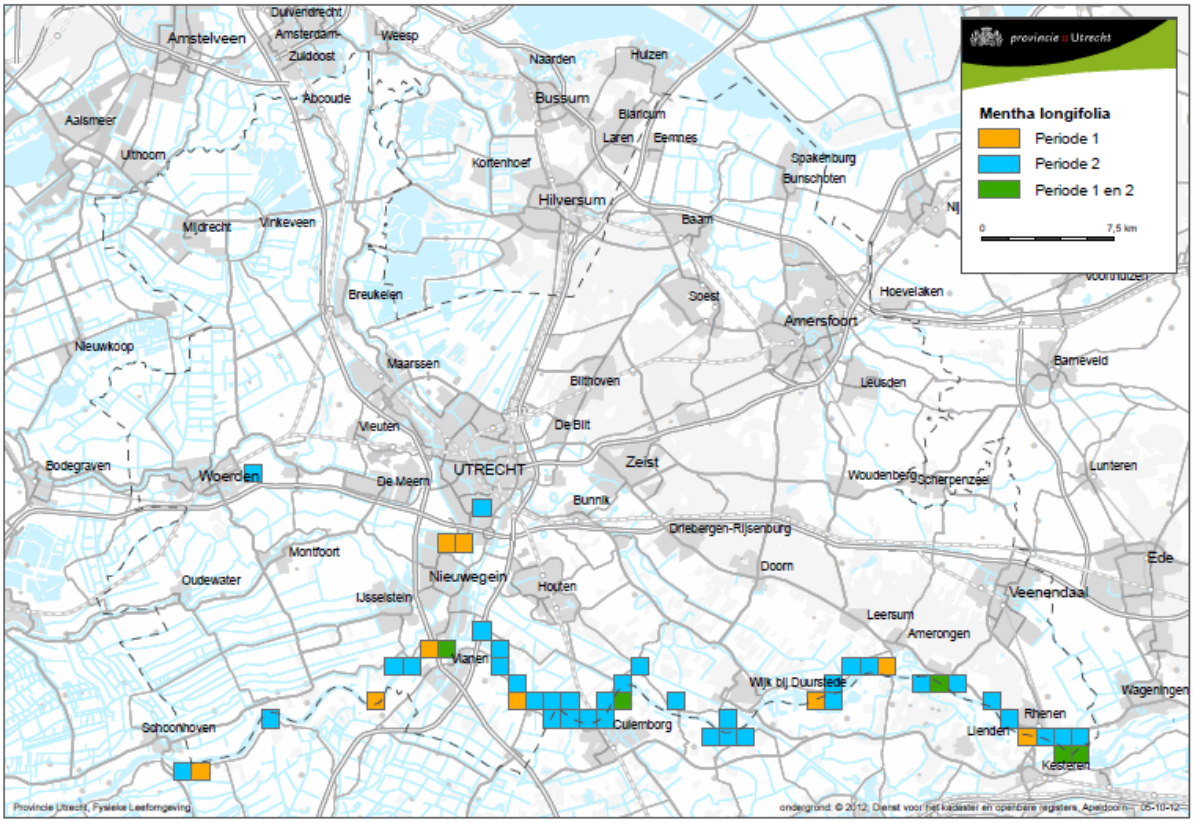

Hertsmunt (Mentha longifolia)

Wel zijn minstens twee soorten van deze lijst inmiddels uitgestorven, namelijk parnassia en de grote muggenorchis.

Grote achteruitgang is te constateren in de categorie ‘bedreigd’ en ‘gevoelig’, de groep van planten die niet zozeer in natuurreservaten voorkomt maar juist in sloten in het agrarisch gebied of in wegbermen of bosranden. De kaartjes hieronder zijn voor zich sprekende voorbeelden van deze nog voortdurende negatieve trend.

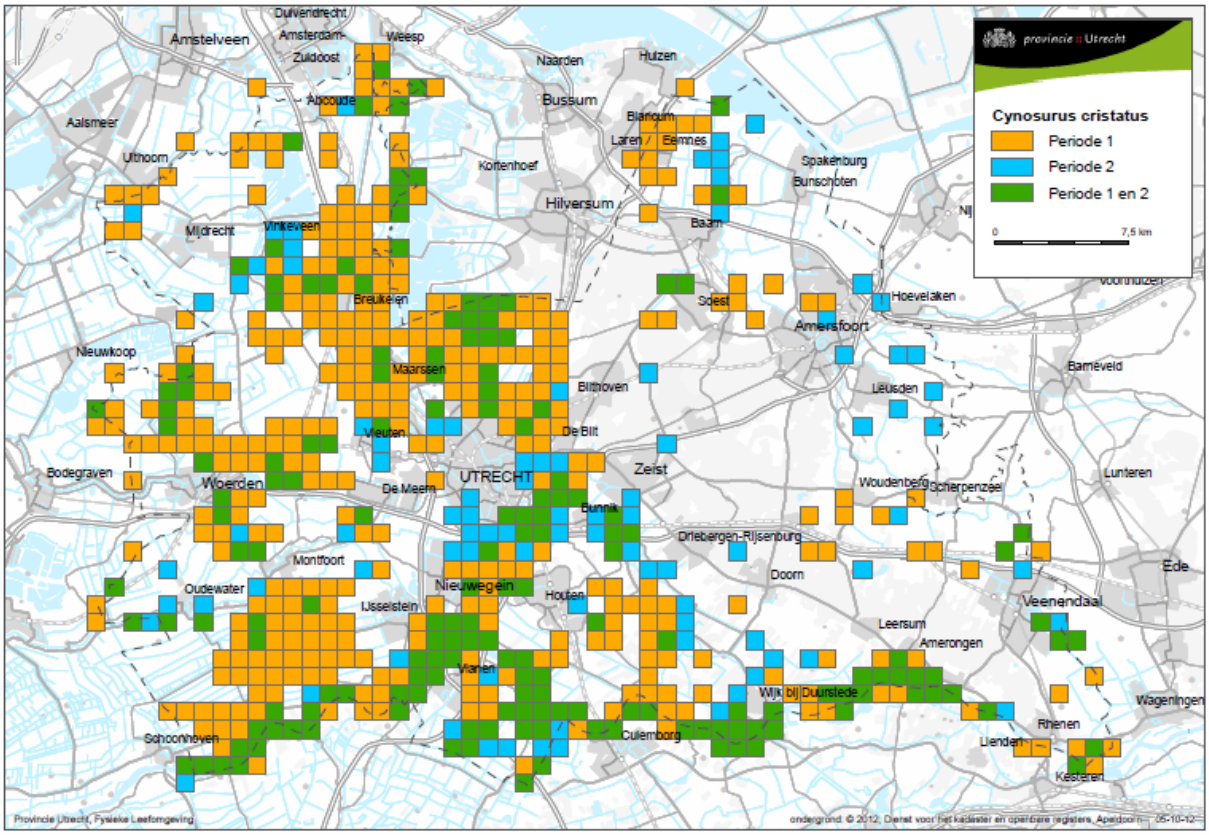

Kamgras (Cynourus cristatus)

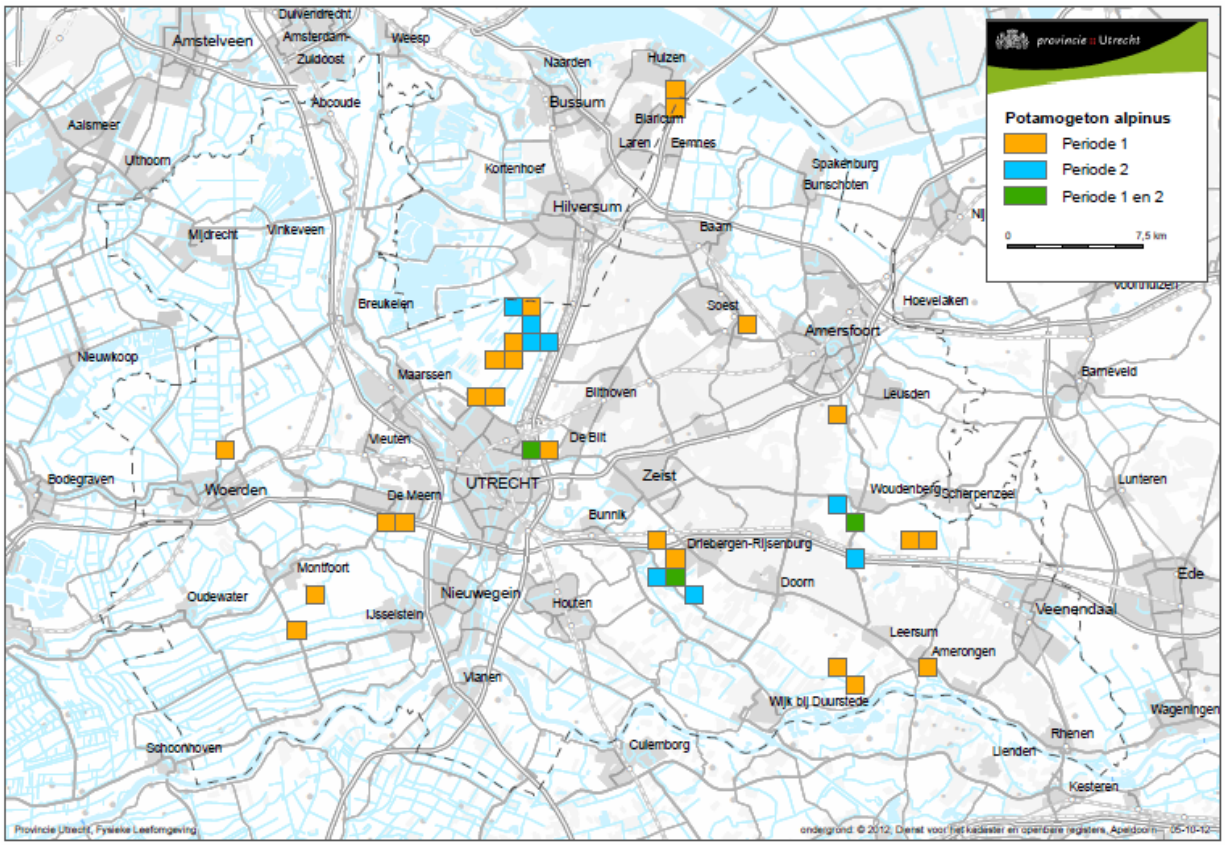

Rossig fonteinkruid (Potamogton alpinus)

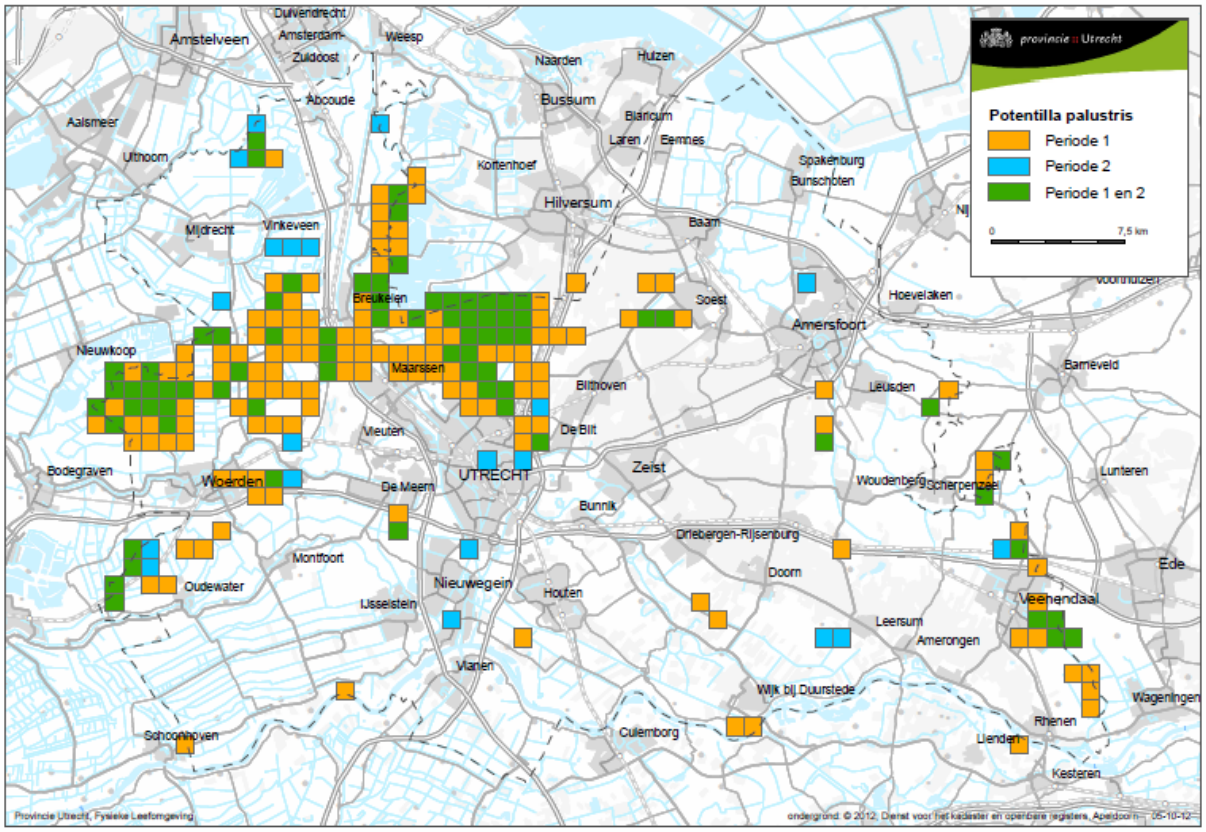

Wateraardbei (Potentilla palustris)

Enigszins positief is de trend van de meest bedreigde floragroep, de akkerplanten. Dankzij de uitbreiding van natuurakkers en optimalisering van het beheer is de positie van deze groep verbeterd.

Mossen van het essenhakhout
Bij deze groep gaat het om zeldzame mossen die gebonden zijn aan een typisch Utrechtse biotoop, namelijk het essenhakhout waar Utrecht het grootste aandeel van bezit. Deze groep wordt vierjaarlijks gemonitord waarbij nog in de ronde van 2011 geconstateerd werd dat deze groep redelijk stabiel in voorkomen is.

Kleibospaddenstoelen
Dit betreft de groep van paddenstoelen die min of meer karakteristiek is voor bossen op rivierklei. Deze groep met vooral veel mycorrhizasoorten vertoont een kwalitatieve toename. Twee uit Utrecht 'verdwenen soorten' zijn inmiddels weer waargenomen en diverse ernstig bedreigde en bedreigde soorten zijn enigszins toegenomen. Voor een deel is dit het effect van intensiever waarnemen maar duidelijk is wel dat er een licht positieve trend is, die ook elders in Nederland geconstateerd wordt. Twee factoren worden verantwoordelijk hiervoor gehouden: de vernatting die lokaal optreedt als gevolg van de maatregelen die voor verdrogingsbestrijding genomen worden en de vermindering van het giftige zwaveldioxide in de lucht.

Conclusie bedreigde flora:
Bij de vaatplanten gaat het bij enkele soorten om een positieve trend. Voor veel soorten blijft hun positie ongeveer gelijk, dan wel verschuift een klasse, maar vooral de soorten in het agrarisch gebied vertonen veelal een negatieve trend. Het beeld is in z'n algemeenheid positiever voor de specifieke mossen- en paddenstoelengroep waarvoor in Utrecht Oranjelijsten opgesteld zijn.

4. Evaluatie inzet en effect van instrumenten

Bij het bepalen van de effectiviteit van de instrumenten is op provinciaal niveau geen statistisch wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd waarbij gebieden waar het instrument is ingezet worden vergeleken met controlegebieden waarin dat instrument niet is ingezet. Toch kunnen wel, mede op basis van expert-judgement, conclusies worden getrokken. In het algemeen kan gesteld worden dat wanneer de instrumenten niet waren ingezet, de situatie op dit moment qua natuurwaarden minder zou zijn geweest.

4.1 Beheer bestaande natuur

Zonder beheer veranderen vrijwel alle natuurgebieden vroeg of laat in bos, met een groot verlies aan biodiversiteit en landschappelijke en belevingswaarde tot gevolg. Maar het meeste beheer levert geen financieel rendement op, integendeel: het kost geld. Daarom subsidieert de overheid het beheer.
Hoofdstuk 3 beschrijft hoe het er met de verschillende typen natuur voorstaat. Hieruit blijkt dat veel soorten zich vooral in de natuurgebieden hebben gehandhaafd. Uiteraard is niet alleen het beheer daarvoor verantwoordelijk. Omgevingsfactoren, zoals grondwaterstanden, oppervlaktewaterkwaliteit, luchtkwaliteit en omvang van het leefgebied en versnippering zijn zeer bepalend. Maar er kan worden geconstateerd dat het beheer een positieve trend heeft doorgemaakt. Er is veel kennis ontwikkeld die ook wordt toegepast en er is meer aandacht voor specifieke omstandigheden en soorten. De heide wordt niet meer grootschalig beheerd. Geïntegreerd bosbeheer wordt alom toegepast. Er zijn lichte maaimachines ontwikkeld voor natte schraalgraslanden, etc. Beheersubsidies hebben deze positieve ontwikkeling mede mogelijk gemaakt.

Het bedrag per hectare dat beheerders ontvangen voor de diverse natuurbeheertypen verschilt sterk per beheertype. In het volgende schema worden de bedragen en hectares per beheertype relatief weergegeven (in % t.o.v. het totale bedrag of de totale oppervlakte). Opvallend is dat bij met name de 'cultuurhistorische bossen' een groot bedrag voor een relatief kleine oppervlakte wordt uitgekeerd.

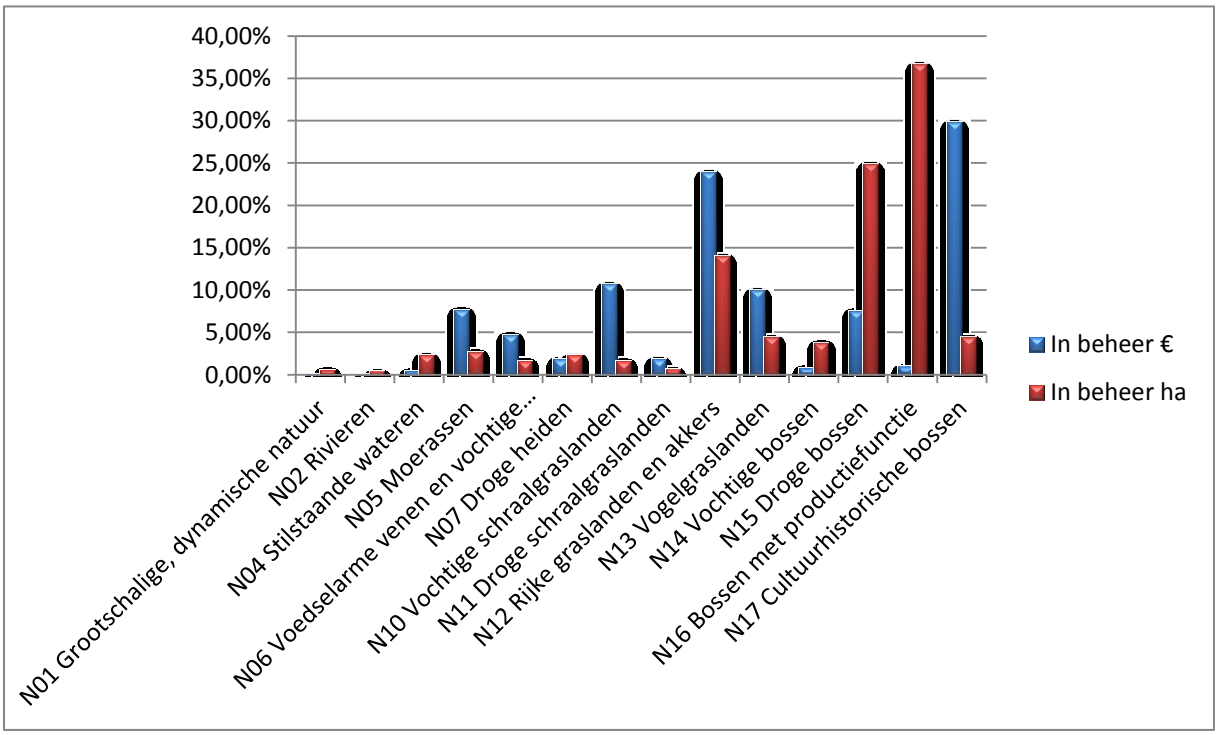

4.2 Herstel bestaande natuur

Waar, bijvoorbeeld als gevolg van milieuverontreiniging of verwaarlozing, sprake is van aantasting van een natuurterrein kan een drastische herstelmaatregel noodzakelijk zijn. Soms wordt daarbij een bestaand natuurtype omgevormd naar een waardevoller ander natuurtype. Dergelijke ingrepen zijn gefinancierd met verschillende subsidies, bijvoorbeeld het landelijke OBN (Overlevingsplan Bos en Natuur) en het provinciale PVG (Plan Veiligstelling Gebieden). Voorbeelden zijn het opschonen van vennen, het omvormen van bos naar heide, het omvormen van uitheems productiebos naar inheems natuurbos, het bestrijden van Amerikaanse vogelkers in

bossen en het aanleggen van plas-dras zones in weidevogelgrasland. Het heideherstel is een voorbeeld met goede resultaten (zie kader). Maar het aanleggen van nieuwe petgaten in het Vechtplassengebied levert nog niet direct nieuwe trilveenontwikkeling op. Zoals eerder aangegeven is dit een zaak van lange adem. De afgeschuinde oevers in het weidevogelreservaat Eemland hebben wel succes met betrekking tot botanische waarden. In het algemeen zijn herstelmaatregelen in bestaande natuur succesvol geweest, maar soms kunnen de zichtbare resultaten lang op zich laten wachten.

Heideherstel
In de 19e en 20e eeuw is de Utrechtse Heuvelrug veranderd van overwegend heide naar overwegend bos. Verschillende soorten planten en dieren van de heide hebben dit niet overleefd. Het korhoen, de adder en de gladde slang zijn voorbeelden van typische heidesoorten die in Utrecht zijn uitgestorven. Dit proces gaat ondanks herstelmaatregelen nog door. Het gentiaanblauwtje, een vlinder die vroeger algemeen voorkwam op natte heide, was uiteindelijk alleen nog aanwezig op het Hazenwater bij Den Treek, en is daar na 2002 niet meer gezien.

Vanaf 2004 wordt er in Utrecht een heideherstelprogramma uitgevoerd. Kleine heidevelden worden vergroot en heidevelden worden met elkaar verbonden. Hiervoor moet bos worden gekapt. Daarvoor wordt ontheffing van de herplantplicht van de Boswet verleend. Inmiddels is 222 van de voorziene 350 hectare gerealiseerd door 11 verschillende eigenaren. Op 36 van de 41 locaties waar maatregelen waren voorzien zijn herstelwerkzaamheden uitgevoerd.
Heidezaad blijft lang kiemkrachtig. Als het bos gekapt is en de humus geplagd, ontkiemt de heide en binnen vijf jaar is er weer een gevarieerd heideterrein aanwezig. De meer mobiele fauna weet de nieuwe heide snel te vinden. Zandloopkevers, sprinkhanen, heidevlinders en hagedissen zijn alweer in de meeste van de herstelde heidevelden gezien. De blauwvleugelsprinkaan, tot voor kort verdwenen uit Utrecht, is op verschillende terreinen teruggekeerd. De nachtzwaluw verkent, vanuit zijn laatste leefgebied (de Leusderheide), de nieuwe heide in de omgeving. Geïsoleerde populaties van de zandhagedis hebben weer contact met andere populaties. De veldkrekels van de Stulpheide hebben via de nieuwe heidecorridor het Nonnenland kunnen bereiken. Roodborsttapuit, boomleeuwerik en geelgors zijn toegenomen, maar ook heivlinder, heideblauwtje en hooibeestje en karakteristieke planten van de heide, zoals duivelsnaaigaren, viltkruid en beenbreek.
Het heideherstel is in ecologisch opzicht een groot succes, maar oogst ook bij recreanten veel waardering. De Heuvelrug wordt er mooier door.

4.3 Natuurontwikkeling

Met natuurontwikkeling wordt hier bedoeld het omvormen van landbouwgrond of voormalige bedrijfsmatig gebruikte gronden naar natuur, ofwel de aanleg van nieuwe natuur. Het is de kernopgave voor de Ecologische Hoofdstructuur en de kosten voor verwerving en inrichting zijn hoog. Van de oorspronkelijke taakstelling van 11.000 hectare is circa 5.000 “gerealiseerd”. Dat wil zeggen dat de gronden verworven zijn, of dat via de subsidieregeling voor functiewijziging omzetting heeft plaatsgevonden van een agrarische naar een natuurfunctie. De ecologische effectiviteit van de natuurontwikkeling is onlangs voor de particuliere natuurontwikkelingsterreinen uitgebreid onderzocht door de provincie (zie kader). Voor enkele andere grote natuurontwikkelingsprojecten volgen hier wat algemene indrukken. Hierbij moet worden opgemerkt dat de natuurontwikkeling in het algemeen nog van recente datum is. Terreinen die zijn ingericht reageren vaak snel met (soms zeer bijzondere) pioniersoorten, maar terreinen die via beheer ontwikkeld worden hebben veel meer tijd nodig.

Willeskop en Waverhoek zijn momenteel de enige twee wat grotere gerealiseerde natuurontwikkelingsprojecten in het westen van de provincie. In beide terreinen zijn grote waterpartijen gegraven. Deze trekken vooral in het begin veel vogels aan, waaronder bijzondere soorten, en daarmee ook veel vogelaars. In Willeskop is daarnaast een grote oppervlakte ingericht voor schraal grasland. Daar blijft de ontwikkeling nog beperkt tot de wat algemenere schraallandsoorten. In dit project zijn zeer grote hoeveelheden grond vrijgekomen. Die is verwerkt in de sloten en op percelen in rondom gelegen landbouwgebieden. De ecologische kwaliteit van slootkanten en de landschappelijke / cultuurhistorische kwaliteit in dit gebied blijft daardoor wat achter.

In het Noorderpark zijn in de omgeving van Tienhoven veel nieuwe petgaten gegraven. De gewenste ontwikkeling naar verlandingsvegetaties en trilvenen blijft echter vooralsnog achterwege. Voor verlanding naar trilveen staat een periode van 20 - 40 jaar, het is geen natuurtype van snel succes. Betere resultaten zijn er op enkele ondieper afgegraven landbouwpercelen waar zich mooie schraallandvegetaties hebben gevestigd. Bijzonder in dit gebied is de schaal waarop een en ander reeds is gerealiseerd. Bestaande natuurterreinen zijn samengevoegd tot een groot aaneengesloten natuurgebied. Bijzondere moerasvogels weten dit op waarde te schatten, zoals het kleinst waterhoen. Ook biedt dit perspectief voor het verbeteren van de hydrologische situatie.

In Eemland is een groot aaneengesloten weidevogelgebied ontstaan waarin de omstandigheden geheel gericht worden op weidevogels. Hier is de kemphaan weer teruggekeerd en broeden grutto's in hoge dichtheden. In het kleinschalige landschap van de Gelderse Vallei is ook de natuurontwikkeling kleinschalig van aard. Maar daarom niet minder waardevol. Juist hier zien we een aantal spectaculaire resultaten in botanisch opzicht. In Bloeidaal, Stoutenburg, de Schammer en op verschillende particuliere natuurontwikkelingsterreinen hebben zich korte tijd na inrichting nieuwe natte schraalgraslanden ontwikkeld met soorten als moeraskartelblad, blauwe knoop, stijve ogentroost, veenpluis, klokjesgentiaan, gevlekte en rietorchis. Omdat de terreinen ver uit elkaar liggen en ver van de weinige bestaande schraalgraslanden zijn de meeste op weg geholpen door het uitleggen van soortenrijk maaisel van Groot Zandbrink of het Meeuwenkampje.

Op de Heuvelrug en op de flanken daarvan ligt het accent op de ontwikkeling van droog schraal grasland. Een goed en relatief grootschalig en soortenrijk voorbeeld is Plantage Willem III. Vanuit de aangrenzende heide is de zandhagedis het voormalige landbouwgebied ingetrokken. Een karakteristieke vlindersoort is het bruin blauwtje, dat ook de kleinere verschralende graslandjes op zand langs de Heuvelrug weet te vinden. Het Aspergeveld, voormalige maisenclave van 25 hectare midden in de bossen tussen Maarn en Doorn, ontwikkelt zich in dezelfde richting. In de laagte van Pijnenburg, de laagte van Valkenheide en op landgoed Vollenhoven ontwikkelen zich vegetaties van natte schraallanden en vochtige heide, met soorten als veldrus, kleine zonnedauw, moeraswolfsklauw en koningsvaren. Opvallend is dat in veel van die terreinen de moerassprinkhaan opduikt.

In het Kromme Rijngebied is veel landbouwgrond omgevormd door particulieren. Vanwege de abiotische omstandigheden zijn de resultaten minder spectaculair, maar in veel terreinen nemen soorten van vochtige hooilanden duidelijk toe. Echte koekoeksbloem en moerasrolklaver kleuren deze graslanden en in enkele terreinen breidt de dotterbloem zich uit. Via graafwerk en peilopzet zijn veel terreinen natter geworden, waarvan onder andere poelkikker, ringslang, kamsalamander en diverse libellensoorten profiteren. Iets dergelijks speelt zich af in de verschillende RodS projecten (Recreatie om de stad), zoals Nieuw Wulven, Noorderpark en Haarzuilens, omdat er naast aanplant van bos ook kleinschalige natuurontwikkeling plaats heeft gevonden.

Een ecologisch succes zijn de natuurontwikkelingsprojecten in de uiterwaarden van de Neder-Rijn. In het kader van het project Noordoever Neder-Rijn worden sinds 1992 gebieden geleidelijk omgevormd tot een rivieroeverreservaat. In Utrecht betreft het onder andere de Blauwe Kamer, de Amerongse Bovenpolder en de Palmerswaard. Doordat zomerdijken zijn afgegraven en oude rivierarmen zijn hersteld, is er weer rivierdynamiek in de uiterwaard. Vaak worden er voor extensieve begrazing runderen en paarden ingezet. Door dit alles treden er weer dynamische processen in werking die een voorwaarde vormen voor de ontwikkeling van karakteristieke natuurwaarden. In deze gebieden keren ook planten en dieren terug die kenmerkend zijn voor de moerassen en vochtige graslanden. Zo hebben de planten rode ogentroost, zacht vetkruid en herftsmunt geprofiteerd van de ontwikkelingen en worden bever, ringslang, en kamsalamander weer regelmatig waargenomen. De lepelaar, grote zilverreiger, blauwborst, oeverzwaluw en ijsvogel broeden in de uiterwaarden. Van de insecten kunnen onder andere koninginnenpage, argusvlinder en diverse libellen en sprinkhanen genoemd worden als soorten die zijn toegenomen in het gebied.

Natuurontwikkeling door particulieren

Sinds 1999 hebben tachtig verschillende particulieren in totaal ca. 660 hectare landbouwgrond tot natuurgebied omgevormd in het kader van de realisatie van de EHS. Recent heeft de provincie de resultaten in kaart gebracht. Daaruit blijkt dat de natuurwaarde van de terreinen gemiddeld is toegenomen met bijna 500%. Maar de verschillen zijn groot. Op sommige terreinen zijn spectaculaire ontwikkelingen zichtbaar, andere zijn nog nauwelijks te onderscheiden van landbouwgrond. Ten opzichte van het natuurdoel is de natuurwaarde gemiddeld 17% voor de flora en circa 50% voor de fauna bereikt. In totaal zijn er 21 planten- en 17 bedreigde faunasoorten gevonden.

Het onderzoek laat zien dat er op korte termijn grote winst kan worden geboekt, maar ook dat de natuur niet in een paar jaar is hersteld. Plantensoorten met zaden die lang kiemkrachtig blijven of ver door de wind worden meegenomen keren snel terug, mits ze een geschikt kiembed vinden. In verschillende terreinen waar de bemeste bovengrond is afgegraven en het grondwater weer hoog staat, zijn zeldzame pionierplanten en orchideeën verschenen. Maar de zeldzame en bedreigde soorten van oude, stabiele terreinomstandigheden zijn nog niet terug. Nieuwe wetlands trekken snel bijzondere watervogels aan. Maar de kritische soorten van grote gebieden met goede waterkwaliteit laten zich nog niet zien. Agrarische graslanden die niet via afgraven, maar alleen via het stoppen van bemesting tot natuurgebied ontwikkeld worden hebben in het algemeen veel tijd (decennia) nodig voordat het weer soortenrijke, laagproductieve graslandvegetaties zijn.

Geconcludeerd kan worden dat particulier natuurbeheer een goed instrument is, mits gezorgd wordt dat de juiste keuzes qua inrichting en beheer worden gemaakt.

4.4 Agrarisch natuurbeheer

Met betrekking tot agrarisch natuurbeheer kan onderscheid gemaakt worden tussen botanisch beheer van percelen, botanisch beheer van randen en weidevogelbeheer.

4.4.1 Botanisch beheer van percelen

Botanisch agrarisch natuurbeheer is weiland of hooiland zonder bemesting. Het wordt op beperkte schaal zowel binnen als buiten de EHS toegepast. Binnen de EHS met name op landgoederen. Opvallend is de zeer geïsoleerde ligging van de gecontracteerde percelen buiten de EHS.
Botanische ontwikkeling via beheer is een zaak van lange adem. Ecologisch resultaat is pas na meerdere zesjarige periodes te verwachten en dan nog alleen op gunstige bodems (zand, klei). Daarbij heeft vanwege het verschralend effect van maaien en afvoeren het hooilandpakket meer potentie dan het weilandpakket. De laatste is alleen geschikt voor de instandhouding van reeds ontwikkelde vegetaties. Op landgoederen binnen de EHS zijn goede voorbeelden bekend (onder andere Huis te Maarn, Den Treek, Anderstein, Hindersteyn, Leeuwenburg, Autena). Hier sluit de ligging vaak goed aan bij bestaande bos- en natuurgebieden en is de duurzaamheid beter gewaarborgd.
Botanisch beheer is op landbouwgronden in de EHS een goed instrument als het gaat om zand- of kleigronden en het voor lange tijd wordt voortgezet. Aan deze voorwaarden wordt op landgoederen voldaan.

4.4.2 Botanisch randenbeheer

Botanisch randenbeheer wordt veel toegepast in de gehele provincie. De provincie Utrecht heeft in 2012 perceelsranden met en zonder beheerpakket vergeleken. In rastervlakken (van 250 bij 250 meter) waarin beheerovereenkomsten zijn afgesloten zijn in 60% van de vlakken één of meer voor het agrarisch gebied specifieke wilde plantensoorten aangetroffen, in 40% van de vlakken twee of meer soorten en in 15% van de vlakken drie of meer soorten. Bij de vlakken waar geen beheerovereenkomsten zijn afgesloten zijn dit resp. 35% en 17% en 7%. De conclusie is dat in de vlakken waar beheerovereenkomsten zijn afgesloten wat meer soorten zijn waargenomen dan daarbuiten. Het verschil in aantal soorten en daarmee in de biodiversiteit is tussen gebieden met en zonder beheerovereenkomst is gemiddeld echter gering. Uit landelijke studies blijkt ook dat botanisch randenbeheer weinig effectief is[2] (Kleijn, 2013). Hooguit wordt een verdere achtuitgang van de diversiteit van toch al soortenarme vegetaties voorkomen.

Waar de omstandigheden gunstig zijn worden op lokale schaal wel goede resultaten geboekt met agrarisch natuurbeheer en ontstaan bijvoorbeeld soortenrijke oevers. Hier is vaak sprake van een intensieve samenwerking van agrariërs onderling of met een natuurorganisatie en/of het waterschap.

4.4.3 Weidevogelbeheer

Op 24 januari 2012 hebben Gedeputeerde Staten de Weidevogelvisie Provincie Utrecht vastgesteld. In deze visie is een analyse gemaakt van de ontwikkelingen met betrekking tot weidevogels tussen 2002 en 2010. Net als in de rest van Nederland, werden ook in Utrecht de hoogste aantallen weidevogels halverwege de vorige eeuw aangetroffen. Sindsdien zijn de aantallen sterk afgenomen. De afname is met name een gevolg van intensivering van de landbouw (verlaging waterpeil, vervroegen maaidatum, grootschaliger maaien, egalisatie graslanden, intensievere beweiding, toename bemesting, afname soortenrijkdom), vermindering van het open gebied (door nieuwe bebouwing en verbossing) en in sommige gebieden een hogere predatiedruk. Deze factoren leiden tot een verminderde beschikbaarheid van voedsel, rust en ruimte en een toename van het aantal eieren en kuikens dat vroegtijdig verloren gaat.
Het bestaande beleid voor het behoud van weidevogels richt zich zowel op agrariërs als op natuurbeheerders. In het Natuurbeheerplan is de begrenzing van zowel de reservaten als de gebieden met agrarisch natuurbeheer vastgelegd en wordt het behoud van weidevogels in zowel reservaten als het agrarisch gebied door middel van subsidies mogelijk gemaakt.

Grote delen van het Utrechtse landelijk gebied zijn begrensd om in aanmerking te komen voor deze subsidies agrarisch weidevogelbeheer. Agrariërs krijgen een vergoeding voor het beschermen van de nesten of het later maaien van percelen, zodat kuikens daar kunnen opgroeien. In Utrecht is in 2010 op circa 13.200 hectare weidevogelbeheer uitgevoerd (12.200 ha agrarisch gebied, 550 ha reservaat van Natuurmonumenten en 475 ha

[2] Kleijn, 2013. De effectiviteit van Agrarisch Natuurbeheer

reservaat van Staatsbosbeheer). Ondanks de inzet neemt de weidevogelstand nog steeds af. In de Weidevogelvisie wordt daarom een nieuw beleid geformuleerd. Doel is duurzaam behoud van de prioritaire weidevogels in de provincie Utrecht. Het bleek dat de stand weliswaar achter uitging, maar nauwelijks in de weidevogelreservaten en op plaatsen waar agrariërs en zogenaamd 'mozaiekbeheer' uitvoerden. Daarom zijn er kerngebieden aangewezen, waar op dit moment 75% van de Utrechtse weidevogels broeden. Door weidevogelbeheer te concentreren in die kerngebieden wordt duurzame instandhouding mogelijk geacht. Hiervoor zet de provincie het beschikbaar budget in op die gebieden die het meest efficiënt en kosteneffectief bijdragen aan de doelstelling.

4.5 Ecologische Verbindingszones

De Ecologische verbindingszones hebben als voornaamste functie om de uitwisseling van soorten tussen natuurkernen mogelijk te maken. In 1993 is het Werkdocument ecologische verbindingszones vastgesteld. Hierin is voor het eerst beleid uitgewerkt voor verbindingen tussen natuurgebieden. Later zijn er aanvullingen en aanpassingen geweest, die zijn opgenomen in onder andere de natuurbeheerplannen. De verbindingszones maken deel uit van de EHS. In 2011 is de EHS, in opdracht van het Rijk, herzien en is het ambitieniveau voor een aantal verbindingszones teruggebracht. De meest recente versie van de EHS staat in de Provinciale Structuurvisie 2013-2028.

De stand van zaken met betrekking tot de uitvoering is uitgebreid geïnventariseerd in 2002. In 2003 hebben Gedeputeerde Staten het 'Programma ecologische verbindingszones' vastgesteld. In dit programma staat hoe ver de uitvoering van de verbindingszones is gevorderd en hoe de provincie de komende periode gaat werken aan de verdere realisatie van faunavoorzieningen, natuurvriendelijke oevers en hectares nieuwe natuur voor verbindingszones. Daarna is jaarlijks een beknopt overzicht gemaakt van gerealiseerde projecten. In de periode 2009-2011 zijn van veel verbindingszones inrichtingsbeelden gemaakt, om de uitvoering verder te stimuleren.

In 2003 was ca. 20% van de opgave uit het Werkdocument gerealiseerd .
Tot aan het moment van herijking EHS in oktober 2010 was dit met name door de resultaten van de Landinrichtingsprojecten gestegen tot circa 30% van de opgave. Na oktober 2010 zijn er door de Waterschappen projecten in uitvoering genomen in beken van de Gelderse vallei, de Kromme Rijn, en de Vecht. Het totale resultaat ligt eind 2012 op circa 40%. Naar verwachting stijgt de realisatiegraad in 2015 naar 65%, gezien de geplande verdrogings- en beekherstelmaatregelen.
De realisatie van faunavoorzieningen is het meest succesvol. Op rijks- en provinciaal niveau zijn vrijwel alle geplande voorzieningen gerealiseerd. De aanleg van natuurvriendelijke oevers verliep de eerste 10 jaar moeizaam. Daarna zijn vooral in het oosten van de provincie veel oevers gerealiseerd. In het westen is dit veel lastiger, omdat er binnen de dijken weinig ruimte aanwezig is voor natuurvriendelijke oevers. De aanleg van nieuwe hectares natuur langs verbindingszones kwam langzaam op gang, maar is met de herijking van de EHS tot stilstand gekomen. Tot de verbindingszones die succesvol zijn ingericht behoren onder andere de Kromme Rijn, het Valleikanaal en de Lunterse beek.

Enkele verbindingszones zijn gemonitord op de aanwezigheid van doelsoorten. Het betrof vooral nulmetingen kort na aanleg. De werkelijke werking als verbinding tussen 2 gebieden is zeer moeilijk te meten.

4.6 Ontsnipperingsmaatregelen: aanleg ecoducten / grote en kleine faunapassages

De versnippering van natuurgebieden door infrastructuur is een geleidelijk proces geweest. Door de groei van het wegennet en de toename van het verkeer op dit weggennet, in de loop van tientallen jaren, zijn op grote schaal barrières ontstaan die voor veel diersoorten en plantensoorten op den duur onoverbrugbaar zijn geworden.

De infrastructuur is een blijvend gegeven. Als daarvan wordt uitgegaan is het nodig om mitigerende maatregelen te treffen in de vorm van passagemogelijkheden voor plant en dier. Faunatunnels, vistrappen en ecoducten zijn daarvoor aangelegd.

De maatregelen aan infrastructuur zijn bedoeld om een zo groot mogelijk aantal soorten van de betreffende biotoop een veilige oversteek te bieden. Als de inrichting en het beheer goed is onderscheiden dieren geen verschil tussen het omliggende terrein en het ecoduct. De uitwisseling tussen populaties van mobiele diersoorten vindt regelmatig en vaak dagelijks plaats. Kleine bodemgebonden diersoorten en soorten met een geringe dispersie maken de oversteek. Ook wilde planten profiteren van een ecoduct. Het ecoduct biedt groeiplaats aan plantensoorten en met de bewegingen van dieren vindt verspreiding van zaden plaats. Door de aanwezige opgaande beplanting wordt een ecoduct ook gevolgd door vliegende dieren zoals vleermuizen, vogels en dagvlinders.

Grote en kleine faunatunnels zijn maatregelen om dieren een veilige oversteek te bieden. De maatregelen maken genetische uitwisseling mogelijk tussen deelpopulaties. Sommige zoogdiersoorten wisselen dagelijks uit, andere soorten, zoals amfibieën en vissen maken seizoensgebonden gebruik van deze voorzieningen.

Programmering en uitvoering
Landelijk is de hoofdlijn dat de eigenaar beheerder van de infrastructuur de knelpunten inventariseert en de maatregelen programmeert, financiert en uitvoert en beheert. Het rijk heeft in 2005 het Meerjarenprogramma Ontsnippering (MJPO) opgesteld op basis van de ecologische hoofdstructuur. De financiering vindt plaats vanuit de ministeries van I&M Rijkswaterstaat), EL&I en Prorail.

Bij de uitvoering probeert het rijk zoveel mogelijk aan te haken op passende gebiedsprogramma's. Daarmee ontstaat een garantie dat de toelopen en de verdere ecologische zones op de juiste wijze worden ingericht en beheerd, zodat de ecopassage gaat functioneren. Ook ontstaat er aansluiting op de provinciale ecoducten en faunatunnels. Per provincie is er een regulier MJPO overleg waarvan de provincie trekker en voorzitter is. In dit overleg worden de maatregelen besproken en de jaarlijkse programmering bijgesteld.

De provincies hebben in het verlengde van het MJPO een eigen ontsnipperingsprogramma ontwikkeld voor de N-wegen en de lokale wegen, ook weer op basis van de ecologische hoofdstructuur. Bij soortmaatregelen, zoals voor de das, amfibieën en vissen worden ook ontsnipperingsmaatregelen getroffen buiten de ecologische hoofdstructuur.

Vanuit de programmering voor de realisatie van de ecologische hoofdstructuur en ecologisch verbindingszones zijn ook de ontsnipperingsmaatregelen voor lokale wegen en waterwegen (vispassages) in kaart gebracht. De programmering en uitvoering ligt bij gemeente en waterschappen. De provincie is deels medefinancier van deze projecten vanuit subsidiebijdragen.

Stand van zaken in Utrecht
Het MJPO is in Utrecht eind 2102 vrijwel geheel uitgevoerd. Net buiten de provinciegrenzen in Noord-Holland en Gelderland worden nog enkele grote ecopassages gebouwd of zijn in voorbereiding. De uitvoering in de provincie Utrecht ligt daarmee voor op veel andere provincies. Dat is te danken aan de inbedding in gebiedsprojecten, zoals Hart van de Heuvelrug en het uitvoeringsprogramma van het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Daarnaast zijn er de afgelopen jaren enkele grote reconstructies geweest van de rijksweg waarin de ecoducten zijn meegenomen. Er staat nog een groot project op stapel, natuuroevers bij het Amsterdam Rijnkanaal. Door het vervallen van de bijdrage van EL&I aan de Robuuste Verbindingszones is dit project in de wachtstand komen te staan.

Prorail heeft in Utrecht enkele grote ecoducten in uitvoering en is bezig met een inhaalslag voor de bouw van een groot aantal kleine faunpassages in West Nederland. De uitvoering daarvan is gepland in 2012- 2014.

De provincie Utrecht heeft in het vervolg van het MJPO in 2005 een inventarisatie gemaakt van de grote knelpunten tussen natuur en verkeer op de N- wegen. In dit programma zijn 20 grote knelpunten opgenomen. Daarvan zijn er vier uitgevoerd en vijf in voorbereiding richting uitvoering. In het coalitieprogramma 2011 – 2015 is opgenomen dat er nog drie ecoducten uitgevoerd moeten worden. Voor de overige knelpunten worden oplossingen in de vorm van verkeersmaatregelen en kleine faunapassages uitgewerkt.

Van de kleinere knelpunten tussen natuur en de N-wegen, lokale gemeentelijke wegen en waterwegen is bijna 50% gerealiseerd. De uitvoering van de kleine faunapassage loopt in veel gevallen gelijk op met de realisatie van nieuwe natuur en herstel van beken en dergelijke De bouw vindt steeds vaker plaats als onderdeel van wegreconstructies en of groot onderhoud.

Beheer
Het beheer van de passages is voor het technisch deel van de voorziening, is ondergebracht bij de wegbeheerder. Voor het natuurdeel, zeker bij de ecoducten, wordt zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij de aangrenzende terreinbeheer, voor beheer en toezicht. Met enkele terreinbeheerders is er nog discussie over de verdeling van de kosten van het beheer deze voorzieningen.

Monitoring
Bij ecoducten kan er kennis verzameld worden over het functioneren binnen een bepaald ecosysteem, bos, heide enzovoorts. Uit onderzoek van Alterra naar het functioneren van de ecoducten Leusderheide en Treekerwissel blijkt dat ecoducten al snel na realisatie intensief gebruikt worden door reeën, vossen, konijnen en hazen. De komende jaren raken de ecoducten meer begroeid en beter ingebed in hun omgeving. Er zal dan ook gemonitord kunnen worden op een groter aantal soorten, zoals amfibieën, reptielen en insecten en het effect op populaties. Binnen het landelijke MJPO overleg is dit de komende tijd een aandachtspunt dat verder uitgewerkt zal worden.

4.7 Soortenbeleid/leefgebiedenbenadering

In het BNLU wordt het soortenbeleid als één van de hoofdlijnen van het beleid beschreven. Soortenbeleid is een bijzonder onderdeel van het Utrechtse natuurbeleid. Het richt zich op planten- en diersoorten die bedreigd worden in hun voortbestaan. Soorten die gebonden zijn aan karakteristieke Utrechtse natuur krijgen daarbij speciale aandacht.
Gericht beleid is voor deze soorten (tijdelijk) nodig om de soort door een moeilijke periode heen te helpen, totdat de leefomgeving duurzaam is hersteld. Voor verschillende soorten zijn er soortbeschermingsplannen opgesteld.

De provincie Utrecht heeft voor een aantal bedreigde soorten (purperreiger, woudaapje, groene glazenmaker, krabbenscheer, de winterjuffers, kamsalamander rugstreeppad en ringslang) beschermingsplannen opgesteld. Het doel van een soortenbeschermingsplan is een strategie te beschrijven om de kans op het duurzaam voortbestaan van de betreffende soort te vergroten. Op termijn zou het resultaat moeten zijn dat de soorten niet meer in hun voortbestaan bedreigd worden en dus verdwijnen van de lijst van bedreigde soorten. Bij provinciale plannen, bijvoorbeeld in het kader van de ruimtelijke ordening, milieu- en waterbeleid, kan, waar mogelijk, aandacht gevraagd worden voor maatregelen ten gunste van bedreigde soorten. Ook kunnen voor deze soorten specifieke, soortbeschermende maatregelen worden genomen.

Van 1992 tot 2010 heeft de provincie Utrecht zowel via deskundig advies als financieel, bijgedragen aan een groot aantal projecten en initiatieven. Het geld hiervoor was beschikbaar in AVP budgetten. Grote samenwerkingsprojecten waren bijvoorbeeld de projecten “zwarte stern”, “purperreiger”, “Groene glazenmakers in het Groene Hart” en “akkerplanten”. De adviezen in de soortenbeschermingsplannen werden ingebracht in natuurontwikkelingsprojecten en inrichtingsplannen voor bijvoorbeeld ecologische verbindingszones. Het resultaat van deze projecten was veelal lokaal een verbetering van de omstandigheden voor de bedreigde soorten. Belangrijk was ook de toename van de betrokkenheid van grondeigenaren en vrijwilligers in het gebied. Of het instrument ook op langere termijn een bijdrage levert aan het duurzaam voortbestaan van de bedreigde soorten hangt mede af van de continuering van het beheer.

Leefgebiedenbenadering
In 2007 hebben rijk, provincies en soortenbeschermende organisaties gekozen voor een nieuwe strategie voor het soortenbeleid: de leefgebiedenbenadering. Deze benadering is een nieuwe aanpak om de bestaande, internationaal afgesproken biodiversiteitsdoelstellingen te realiseren. De nieuwe aanpak richt zich op groepen van soorten in hun leefgebieden (habitat), in plaats van op individuele soorten. In 2009 heeft provincie dit vertaald in het Uitwerkingsplan Leefgebiedenbenadering provincie Utrecht 2009-2013.

Met de leefgebiedenbenadering sluiten maatregelen voor soorten zoveel mogelijk aan op andere maatregelen, beleid en plannen in het landelijke gebied en wordt een optimale beleids- en gebiedsintegratie nagestreefd, waarbij samengewerkt wordt door overheden en andere partijen zoals projectontwikkelaars. Helaas is door bezuinigen sinds 2010 de rijksbijdrage voor de leefgebiedenbenadering vervallen, zodat projecten niet meer uit deze bron gesubsidieerd kunnen worden. Projecten worden in beperkte mate nog wel gefinancierd via ILG/AVP budgetten, zoals een bijdrage voor nestvlotjes voor de zwarte stern, aanleg van ringslanghopen en maatwerkpakketten in het kader van weidevogelbeheer.

4.8 Bermbeheer

De bermen van rijks-, provinciale en gemeentelijke wegen kunnen belangrijke natuurwaarden bevatten. Het zijn doorgaans onbemeste stroken grasland die, indien goed beheerd, vele malen soortenrijker zijn dan de graslanden die agrarisch in gebruik zijn. Dat een verschralend maaibeheer, waarbij niet geklepeld maar het maaisel afgevoerd wordt, de hoogste waarden oplevert is al vele malen aangetoond. Dankzij gemeentelijke inspanningen zijn de Broekweg in Driebergen en de Blikkenburgerlaan in Zeist belangrijke locaties voor paddenstoelen en de Broekweg bovendien ook voor kruiden. In de provinciale wegbermen komen verspreid veel bedreigde planten voor. Dit zijn onder andere bermen van de N229 (rijke stroomdalflora op klei), de N409

(orchideeenrijk), de N225 (mooie zandige bermen met plaatselijk veel grasklokjes), de N415 (schrale zandberm met zeer veel hondsviooltjes) en de N401 (orchideeënrijke delen). Bij alle wegbermbeheerders is het beleid wisselend ten aanzien van de inspanningen voor de natuurdoelen. Geregeld wordt ingezet op ecologisch bermbeheer maar even vaak moet dat na een paar jaar weer wijken vanwege bezuinigingen. Toch zijn plaatselijk duidelijke positieve trends zichtbaar. Zeker is dat er nog veel natuurwinst te behalen valt wanneer het beheer nog meer op deze waarden wordt afgestemd en de beheerders daarin ook zouden samenwerken. Dat zou ook in het belang van de fauna kunnen zijn, bijvoorbeeld om nectararme perioden als gevolg van het in dezelfde week maaien van alle bermen, te voorkomen.

4.9 Verdrogingsbestrijding

Verdroging en daarmee samenhangende verzuring en vermesting is een belangrijke reden van het kwaliteitsverlies van natuurgebieden. De vernatting heeft echter vaak rechtstreekse gevolgen voor omliggende landbouwgebieden en is daarom maatschappelijk moeilijk realiseerbaar. Ondanks het tekenen van een convenant verdrogingsbestrijding in 1999 kwamen concrete maatregelen niet van de grond, met uitzondering van lokale maatregelen in de natuurterreinen zelf, die geen effect hebben naar de omgeving. In 2006 is een Taskforce verdrogingsbestrijding gestart als een nieuwe impuls voor de verdrogingsbestrijding. Deze resulteerde in veel overleg over een selectie van gebieden en maatregelen om de verdroging op te heffen. Dat werd de lijst van 24 Top- en subtopgebieden.
In 2008 werd een nieuw convenant ondertekend door 15 betrokken partijen om de hoogste prioriteit te geven aan de 12 verdroogde Topgebieden. De start van de uitvoering van maatregelen werd voorbereid totdat eind 2010 de aanpak stagneerde, met name vanwege het wegvallen van de rijks financiering voor de aanpak van de verdroging. Inmiddels geeft het in 2011 vastgestelde Akkoord van Utrecht weer duidelijkheid, maar ook extra werk ten aanzien van het bijstellen van doelen en grenzen.
De eerste projecten zijn in uitvoering gekomen. Enkele voorbeelden: in Armenland Ruwiel is een begin gemaakt met de uitvoering, ook al is de grondverwerving voor een hydrologische bufferzone nog niet rond. Op Groot Zandbrink is de uitvoering gestart met maatregelen binnen het terrein, al is de grondverwerving, noodzakelijk voor het treffen van de hydrologische maatregelen, nog niet rond.
Uit het nader onderzoek is soms ook gebleken dat geen maatregelen nodig zijn zoals dat het geval is voor de Kamerikse nessen en het natuurgebiedje De Bijleveld.
Voor het Langbroekerweteringgebied zijn de maatregelen helemaal uitgewerkt en klaar voor uitvoering, idem voor de Schoolsteegbosjes, Valse bosjes, Den Treek, Meeuwenkampje, landgoed de Boom en landgoed Geerestein.
De eerste resultaten van de verdrogingsbestrijding lijken gunstig, maar het zal nog een aantal jaren duren voordat de maatregelen effect hebben en resulteren in hogere natuurwaarden.

4.10 Ruimtelijk beleid: “Nee, tenzij”

Het “Nee, tenzij” beleid houdt in, dat in de EHS geen ruimtelijke ingrepen zijn toegestaan die schadelijke effecten hebben op natuur, tenzij er geen alternatieven zijn er ook sprake is van een groot openbaar belang. De Utrechtse invulling van het nee tenzij sinds 2004 heeft waarschijnlijk een belangrijke preventieve werking, maar dit valt niet te meten. Vooral bij grote plannen in het buitengebied is de doorwerking veel minder omdat de nieuwe ontwikkelingen minder zichtbaar zijn. Uit een recente enquête blijkt dat de kennis bij gemeenten sterk wisselend is en niet echt toe neemt. De beslisboom, on line sinds juli 2011, lijkt hiervoor niet dè oplossing. Veel plannen worden toenemend in de voorbereidende fase bilateraal met de provincie besproken waardoor het plan meestal zo aangepast wordt dat er geen significante aantasting meer is. Controle op naleving van de afspraken is er echter niet.
De meeste tijd kost de formele beoordeling van grote plannen in het buitengebied en de voorbereiding van grote projecten. Het laatste wordt zeer gewaardeerd. Inmiddels kennen de meeste adviesbureaus wel een ‘expert’ in de Utrechtse werkwijze.
Inhoudelijk hebben bureaus moeite met een goede toetsing aan de (potentiële) natuurdoeltypen omdat die informatie niet eenduidig beschikbaar is.
De saldobenadering wordt alleen toegepast in grote projecten (Hart van de Heuvelrug, vliegbasis, Ruimte voor de Lek, Reehorst, Palmerswaard). Dit vraagt een andere benadering en het blijkt dat nog niet expertise bij adviesbureaus beschikbaar is. Voor gemeenten is het door de zeldzaamheid een moeilijke materie om zelfstandig te behandelen.

4.11 Ruimtelijk beleid: “Waardevolle natuur buiten EHS”

In het Streekplan en in de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie (PRS) zijn gebieden indicatief aangeduid met “geconcentreerde ecologische waarden buiten de EHS”. Het doel is die waarden in stand te houden en waar mogelijk te versterken. Gemeenten worden gevraagd hiermee rekening te houden bij de afwegingen in het kader

van het Bestemmingsplan. In de provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) is als art. 5.3 Waardevolle natuur buiten EHS opgenomen: “Een bestemmingsplan voor het gebied dat is aangeduid als ‘Waardevolle natuur buiten EHS’ bevat bestemmingen en regels ter bescherming en versterking van de in het plangebied voorkomende geconcentreerde actuele natuurwaarden.” In het Streekplan was een kaart opgenomen die onderscheid maakt tussen weidevogelgebieden en gebieden met floristische/faunistische waarden; in de PRV bestaat dat onderscheid niet. Bij de beoordeling van het (voor)ontwerp van gemeentelijke Bestemmingsplannen wordt gecontroleerd of in het plan de betreffende gebieden een (neven)bestemming natuur hebben gekregen en of de waarden beschermd worden d.m.v. een aanlegvergunning o.i.d. Zo niet, dan wordt hiervan melding gedaan in de brief aan de gemeente. Voor weidevogelgebieden wordt beoordeeld of er geen ontwikkelingen mogelijk gemaakt worden die de openheid en de rust verstoren.

Dit instrument draagt waarschijnlijk slechts in geringe mate bij aan het behoud van de natuurwaarden buiten de EHS. De botanische waarden staan vooral onder druk door eutrofiëring en verdroging en door de intensivering van het beheer van het agrarisch gebied. Het beleid legt geen verdere beperking voor het agrarisch gebruik op. Van een versterking van de waarden door dit instrument is geen sprake. Voor weidevogels is het instrument effectief geweest doordat rekening gehouden dient te worden met de locatie van wandel- en fietspaden in open gebied in relatie tot de aanwezigheid van weidevogels.

Het beleid ten aanzien van Waardevolle natuur buiten EHS staat nog wel verwoord in de nieuwe PRS. In de RPV is het artikel niet teruggekomen. Veel ongewenste ontwikkelingen (zoals afgraven, dempen van sloten) worden al verhinderd door de Landschapsverordening of de Ontgrondingenverordening. Voor weidevogels wordt aangesloten bij het landschapsbeleid dat openheid in de polders nastreeft. Rust is daarbij geen aspect, zodat in de toekomst de aanleg van wandel- en fietspaden in open gebieden mogelijk wordt.

4.12 Groene wet- en regelgeving

Groene wet- en regelgeving dragen bij aan natuurwaarden en een attractief landschap. In het volgende overzicht wordt aangegeven wat de effectiviteit is van de instrumenten waarbij de provincie betrokken is:

1. Natuurbeschermingswet
De Natuurbeschermingswet regelt extra bescherming van natuurgebieden die uniek zijn voor Nederland (beschermde natuurmonumenten) en Europa (Natura 2000).
2. Verordening veehouderijen, stikstof en Natura 2000
De verordening veehouderijen, stikstof en Natura 2000/Beleidsregel veehouderijen, stikstof en Beschermde Natuurmonumenten helpt voorkomen dat veehouderijbedrijven te veel stikstof uitstoten, waarvan de neerslag schadelijk is voor de natuur.
3. Flora- en faunawet
De Flora- en faunawet regelt de bescherming van in het wild levende dieren en planten. De provincie heeft nu vooral een toestemmingsbeleid gericht op beschermde diersoorten die schade veroorzaken.
4. Landschapsverordening
De Landschapsverordening geeft specifieke bescherming tegen ingrepen die natuurwetenschappelijke, landschappelijk, cultuurhistorische en archeologische waarden onaanvaardbaar kunnen aantasten:
> voorkomt wildgroei van (reclame)borden en beschermt zo het landschapsschoon
> voorkomt het dempen van wateren en handelingen zoals egaliseren, ophogen, storten etc.
> voorkomt aantastingen aan de waterkant (steigers, vaartuigen, woonschepen, etc.)
> voorkomt het verdwijnen/aantasten van kleine groene en blauwe landschapselementen.
5. Akkerdistelverordening provincie Utrecht 1990
De Akkerdistelverordening regelt de verplichting om gronden te zuiveren van akkerdistels
6. Boswet
Regelt de instandhouding van het bosareaal en geeft bescherming aan waardevolle houtopstanden.
7. Natuurschoonwet
Fiscale regeling met voorwaarden voor landschappelijke en natuurinrichting en openstelling.

Het meten van de effectiviteit van deze instrumenten, met andere woorden wat hebben zij bijgedragen aan het behoud en instandhouding van natuur en landschapswaarden, moet in principe worden gehaald uit twee sporen: enerzijds aanvraag en vergunningverlening en anderzijds dwangherstel op basis van handhaving. Gedetailleerde informatie op basis waarvan kwantitatieve analyses kunnen worden uitgevoerd is echter vaak niet beschikbaar.

Op basis van ervaring kunnen de volgende conclusies getrokken worden:

Instrument	Positief	Negatief	Conclusie
Natuurbeschermingswet	Optimale grip op allerlei handelingen rondom en in deze gebieden ter voorkomen van aantasting instandhoudingsdoelen.	Te sterke juridisering	++
Verordening veehouderijen, stikstof en Natura 2000	Remt N-depositie sterk af, bewustwording dat N-emissie schadelijke effecten geeft	Complex	+/-
Flora- en faunawet	Grip op behoud populaties van schadedieren.	Controleerbaarheid lange keten van vele belanghebbenden	++
Landschapsverordening	Eenvoudig toepasbaar en effectief instrument		++
Akkerdistelverordening provincie Utrecht 1990	Uitvoering ligt bij Burgemeester	Beetje achterhaalt	+/-
Boswet	Kapverbod voorkomt velling waardevolle opstanden	Staat momenteel nog omvorming bijvoorbeeld naar grasland en heide in de weg	+/-
Natuurschoonwet	Verrijking voor natuur en landschap	Slechte handhaving openstelling	+/-

Bijlage 1: Doelen Beleidsplan natuur en landschap provincie Utrecht (BNLU) uit 1992

Hoofdoelstelling:
Duurzame instandhouding, herstel en ontwikkelingen van natuurlijke en landschappelijke waarden

Subdoelstellingen:
a. Instandhouding, herstel en ontwikkeling van algemene en bijzondere natuurwaarden
b. Instandhouding van, herstel en ontwikkeling van een goede landschappelijke kwaliteit en verscheidenheid
c. Instandhouding van aardkundige waarden

Alleen subdoelstelling a. is relevant voor deze evaluatie

Er zijn vijf inhoudelijke hoofdlijnen van beleid:
1) Het duurzaam instandhouden, herstellen en ontwikkelen van een ruimtelijk stabiele, ecologische hoofdstructuur
2) Het duurzaam instandhouden, herstellen en ontwikkelen van een goede landschappelijke kwaliteit en verscheidenheid aan de hand van de aanwezige landschappelijke hoofdstructuur
3) Het duurzaam instandhouden van aardkundige waarden
4) Het instandhouden, herstellen en ontwikkelen van een zo natuurlijk mogelijke verscheidenheid aan in het wild levende plant- en diersoorten als elementen van de ecosystemen waarvan zij deel uitmaken
5) Zorg voor natuur- en landschapswaarden in het algemeen in het gehele landelijke gebied en de stedelijke omgeving

Er zijn vier ondersteunende hoofdlijnen:
1) Een geïntegreerde benadering vanuit de beleidsvelden natuur- en landschap; de ruimtelijke ordening en het milieu- en waterbeleid
2) Een goede afstemming van het beleid en de uitvoering met andere overheden
3) Vergroting van het draagvlak van het natuur- en landschapsbeleid
4) Systematisering, verdere onderbouwing en toetsing van het beleid door onderzoek

Het BNLU bevat een gedetailleerde onderbouwing van de motieven voor beleid t.a.v. natuur- en landschap en een regionale uitwerking van beleidsdoelen met een opsomming van de speerpuntgebieden per regio.

Er wordt daarbij onderscheid gemaakt in de volgende biotooptypen:
1) Droge bossen
2) Droge en vochtige heiden
3) Vennen en andere geïsoleerde wateren
4) Droge, schrale graslanden
5) Brongebieden en beken
6) Veenmoerassen met schraallanden en wateren
7) Weidevogelgebieden
8) Vochtige loofbossen en schraallanden
9) Stroomdalgraslanden, ooibossen en riviermoerassen
10) Grootschalig open water

Tevens wordt er onderscheid gemaakt in de volgende thema's: instandhouding, herstel en ontwikkeling van:
1) Bron- en kwelmilieus
2) Sloot- en oevermilieus en weidevogelgebieden
3) Plassengebieden
4) Natuurgebieden
5) Foerageer- en pleistergebieden
6) Natte ecologische structuren
7) Droge ecologische structuren
8) Landschap

In het Meerjarenprogramma BNLU worden de volgende categorieën beleidstaken onderscheiden:
1) Bevorderen en realiseren van een ecologische en landschappelijke hoofdstructuur in de provincie Utrecht
2) Bevorderen en realiseren van een 'groene dooradering' in de 'witte gebieden' buiten de ecologische hoofdstructuur
3) Bescherming van natuur en landschap
4) Soortenbeleid
5) Beheer en ontwikkeling van natuur en landschap
6) Deelname aan projecten van derden en initiëren van projecten natuur en landschap

7) Doorwerking van het natuur- en landschapsbeleid in facetten en sectoren
8) Verrichten van basisonderzoek
9) Opstellen van een compensatieregeling
10) Draagvlakvergroting